

Itä-Hämeen opiston historiallisen
puutarhan inventointi

Walden Christina
Pro gradu -tutkielma
Maisemantutkimus
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma
Turun yliopisto
Huhtikuu 2021

TURUN YLIOPISTO
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta

WALDEN, CHRISTINA: Itä-Hämeen opiston historiallisen puutarhan inventointi

Pro gradu -tutkielma, 69 s., 46 liites.
Maisemantutkimus
Huhtikuu 2021

Tiivistelmä

Tämä soveltavan pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tarkastella historiallisen puutarhan inventointimenetelmää osana yleistä kansainvälisiin sopimuksiin perustuvaa kulttuuriperintökohteiden dokumentointia. Kohteiden dokumentointi pyritään laatimaan mahdollisimman puolueettomasti. Hallinnollisin keinoin toteutettavien dokumentointien tavoitteena on kuitenkin tunnistaa ja arvioida kulttuuriperintökohteiden erityispiirteitä ja merkittävyyttä. Tällaisia tunnistettuja ominaisuuksia pyritään vaalimaan erityisesti suojelullisin keinoin. Säilyvyyteen tähtäävän suojelun taustalla voidaan nähdä ihmisen tarve sitoa itsensä osaksi historiallisia prosesseja sekä halu kiinnittää itsensä tiettyyn sosiaaliseen ympäristöön. Tutkielman teoreettisessa osuudessa vertailen historiallisten puutarhojen inventointioppaan Portti puutarhaan ohjeiden mukaisesti laatimaani historiallisen puutarhan inventointia muihin Suomessa käytössä oleviin kulttuuriympäristön tallennusmenetelmiin. Vertailuaineistona käytän Museoviraston julkaisemia oppaita, jotka ovat Hautausmaiden inventointioppas, Kulttuuriympäristön analyysi: opas DIVE-menetelmän käyttöön, Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi ja Talon tarinat: rakennushistorian selvitysoppas. Teoriapohjana vertailulle on tapaustutkimuksen vertaileva tutkimusote. Vertailutuloksia analysoimalla selvitän Portti puutarhaan -inventointioppaan ohjeiden mukaisesti laadittua inventointia prosessina ja tarkastelen prosessista syntyneitä raportteja. Tutkimukseni mukaan inventointimenetelmällä on mahdollista tunnistaa kohteeseen liittyvät erityisominaisuudet ja tuottaa täten tietoa merkittävyyden arvioimiseen. Löydän oppaasta kuitenkin heikkouksia, jotka koskevat inventointiprosessin ohjeita. Ohjeisiin kohdistuu selkeitä päivitystarpeita. Vuonna 2000 julkaistun oppaan päivittäminen digiaikaan vahvistaisi sen asemaa historiallisten puutarhojen tutkimusmenetelmänä.

Tutkielman soveltavana osuutena on oppaan ohjeiden mukaisesti laadittu Hartolassa sijaitsevan Itä-Hämeen opiston historiallisen puutarhan yleisinventointi. Inventointi on Päijät-Hämeen alueelliselle vastuumuseolle ja Itä-Hämeen opistolle suoritettu tilaustyö. Inventoinnin aineisto koostuu arkistomateriaaleista, tutkimuskirjallisuudesta, kirjallisuudesta, haastatteluista ja maastokäynneistä. Inventointi on suoritettu vuoden 2020 aikana. Inventointiraportti tulee säilytettäväksi Päijät-Hämeen alueelliseen vastuumuseoon sekä osaksi Itä-Hämeen opiston arkistoja.

Asiasanat: dokumentointi, historiallinen puutarha, inventointi, kulttuuriperintö, kulttuuriympäristö.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuskysymys.....	5
1.2. Tutkimusaineisto, metodit ja aiemmat tutkimukset aiheesta	5
2. HISTORIALLISTEN PUUTARHAN INVENTOINTI	8
2.1 Käsitteiden määrittely	8
2.2 Historiallisten puutarhojen inventointien kansainväliset perusteet.....	13
2.3 Historiallisten puutarhojen inventointi Suomessa	16
2.4 Itä-Hämeen opiston puutarhan inventointiprosessi	19
3. VERTAILU.....	25
3.1 Vertailuaineisto.....	25
3.2 Vertailu.....	32
4. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	38
5. LÄHTEET	44
6. ITÄ-HÄMEEN OPISTON PUUTARHAN INVENTOINTI	52
7. LIITTEET	83

1. JOHDANTO

Tämä pro gradu -tutkielma on soveltava tutkimus, jonka teoreettinen osuus tarkastelee historiallisten puutarhojen inventointia osana kulttuuriperinnön dokumentointimenetelmiä. Kulttuuriperinnön dokumentointi on osa kansainvälisiin sopimuksiin perustuvaa yhteisen historiamme tunnistamista ja vaalimista. Tutkielman soveltavana osuutena on Itä-Hämeen historiallisen puutarhan yleisinventointi. Inventointi on suoritettu Museoviraston julkaiseman ja Ranja Hautamäen vuonna 2000 laatiman historiallisten puutarhojen inventointioppaan Portti puutarhaan ohjeiden mukaisesti.

Kulttuuriperinnön vaalimiseen tähtäävän dokumentointityön tavoitteena on tunnistaa kohteen erityispiirteitä ja merkittävyyttä. Itse dokumentointi tulee kuitenkin laatia mahdollisimman puolueettomasti. Kohteen merkittävyyden arviointi tapahtuu dokumentointityöstä irrallisena, jälkikäteen laadittavana moniammatillisena yhteistyönä. Kulttuuriperinnön vaalimisen taustalla voidaan nähdä ihmisen luontainen tarve sitoutua sosiaalisesti tunnistettuun historialliseen jatkumoon ¹. Säilyttävyyteen tähtäävän kulttuuriympäristötyön tarkoituksena on myös edistää ympäristön viihtyisyyttä ja terveellisyttä sekä ylläpitää rakennetun ympäristön kulttuurista monimuotoisuutta ja kerroksellisuutta. ² Tunnistettujen piirteiden vertailemisen ja arvottamisen ansiosta kohteen tärkeimmät piirteet voidaan säilyttää esimerkiksi suojelun avulla. Suojelustatuksella voidaan nostaa kulttuuriympäristön arvoa. On kuitenkin huomioitava, että kohde voi olla arvokas ilman juridista suojeluakin ³. Suojelutyön lähtökohtana voidaan pitää kohteen dokumentointiin perustuvaa arvottamista.

Arvottaminen ihmisen psykologisena ominaisuutena on verrattain uusi ilmiö. Arvojen yhteiskunnallinen merkitys muuttui 1800-luvun lopulla, kun arvot siirtyivät esineiden ja asioiden ominaisuuksista ihmisten psykologiseksi ominaisuuksiksi. Klaus Helkaman mukaan maailman yhteisöillä ja ihmisillä on yhteneväiset toiminnalliset vaatimukset ja

¹ Lilius 2014, 29–30.

² Kivilaakso 2017, 11.

³ Kivilaakso 2017, 195; Häyrynen 2012, 116.

tarpeet, joita arvot heijastelevat. Arvopainotukset ovat kuitenkin kansakuntakohtaisia. Lisäksi arvoilla on taipumus muuntua yhteiskunnallisten muutosten myötä.⁴

Kulttuuriympäristön vaalimiseen liittyvä käytännön työ on Suomessa ohjattu ja määritelty erilaisin hallinnollisin keinoin. Hallintotyö perustuu erilaisiin kansallisiin ja kansainvälisiin sopimuksiin ja ohjeisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi kulttuuriympäristöstä laadittavat dokumentoinnit, kuten inventoinnit. Säilyvyyden takaamiseksi vaalittavaa kohdetta varten tulisi laatia myös tunnistettujen piirteiden vaalimiseen tähtäävä asianmukainen kunnossapitosuunnitelma. Suunnitelmien ja toimenpiteiden taustalla tulisi olla asiantuntijuuden ja hallinnon lisäksi myös kansalaisten tahtotila. Hallinnollinen suojeleluun tähtäävä työ tulisikin nähdä kaikkien kansalaisten yhteisenä ohjenuorana ja tukena.⁵

Aura Kivilaakso pohtii kulttuuriympäristöön liittyvää problematiikkaa Puu-Käpylän suojeleluun koskevassa väitöskirjassaan. Kivilaakso viittaa kulttuuriperinnön valikoivan säilyttämisen taustalla käytävään diskurssiin, jossa nousee esiin kulttuuriperinnön vaalimiseen liittyvänä uhkana laajasti kritisoitu institutionaalinen vallankäyttö. Institutionaalisuus ilmenee kulttuuriperinnön asiantuntijuudessa, jonka arvoa heikentävät suuren yleisön instituutioihin kohdistaman arvostuksen lasku, viestintään liittyvät muutokset ja kulutuskulttuurin yksilöllistyminen.⁶

Kulttuuriperintökohteiden juridinen suojelelu perustuu viranomaisten tai virka-asiantuntijoiden toimintaan. Asiantuntijapainotteiseen hallinnolliseen suojelelutyöhön liittyy tietynlainen vallankäyttö – tiedostaen tai tiedostamatta. Kivilaakso esittää tavallisten kansalaisten ottamista vahvemmin mukaan heitä koskeviin kulttuuriperintöprosesseihin. Näin hallinnolliseen suojeleluun tuodaan lisää näkökulmia sekä puolueettomuutta. Kivilaakso muistuttaa myös suojelelun kohdistamisesta oikein. Meidän ei tulisi suojelella kohteita ihmisiltä vaan nähdä, että suojelettavat kohteet on tarkoitettu ihmisille.⁷

⁴ Helkama 2015, 6–7, 32, 156–175.

⁵ Kivilaakso 2017, 10–13.

⁶ Kivilaakso 2017, 13.

⁷ Kivilaakso 2017, 193–194, 253.

Kulttuuriperinnön vaalimisen keskeisenä kansainvälisenä riippumattomana järjestönä toimii vuonna 1965 perustettu ICOMOS (International Council of Sites and Monuments). ICOMOS on laatinut lukuisia kulttuuriperinnön vaalimiseen ja tallentamiseen liittyviä ohjeita ja julistuksia. Sen synnyn taustalla vaikuttavat useat erilaiset järjestöt, jotka kumpuavat pääosin sodan tuhoista. ICOMOSin tavoitteena on suojella historiallisia monumentteja ja antaa ohjeita vaurioituneiden monumenttien restaurointiin, konservointiin ja mahdollisiin rekonstruktioihin.⁸

Myös Suomessa kulttuuriperinnön suojelua varten laaditut lait, asetukset ja sopimukset rakentuvat kansainvälisten sopimusten pohjalle. Suomalaisen kulttuuriperinnön suojelun asiantuntijuudesta vastaa 1880-luvulla alkunsa saanut Museovirasto yhteistyössä muiden viranomaisten ja muun museolaitoksen kanssa. Museoviraston strategiana on pitää huolta monimuotoisesta kulttuuriperinnön säilymisestä ja edistää sen saavutettavuutta sekä avointa käyttöä. Museovirasto pyrkii kehittämään kulttuuriperinnön tutkimukseen liittyviä käytänteitä laatimalla erilaisia ohjeita tutkimusta varten.⁹

Museovirasto on julkaissut erilaisia kulttuuriperinnön tallentamiseen ohjeistavia oppaita. Tässä tutkielmassa tarkastelen seuraavia Museoviraston julkaisemia oppaita: Hautausmaiden inventointiopas, Kulttuuriympäristön analyysi: opas DIVE-menetelmän käyttöön, Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi, Talon tarinat: rakennushistorian selvitysoipas sekä Portti puutarhaan: historiallisten puutarhojen inventointiopas. Tutkielmassani vertailen edellä mainittujen oppaiden tallentamismenetelmiä. Lisäksi tarkastelen vertailun taustalla vaikuttavia kansainvälisiä tallentamiseen liittyviä ohjeita. Näitä ovat ICOMOSin vuonna 1996 julkaisema asiakirja Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings and Sites sekä ICOMOSin vuonna 1982 julkaisema historiallisten puutarhojen kansainvälinen suojeluasiakirja Firenzen julistus.

Aineiston vertailun suoritan taulukkomuotoisena. Vertailun teoreettisena pohjana käytän Kimmo Kurunmäen tapaustutkimuksen vertailevaa tutkimusotetta sekä osittain myös Pertti Alasuutarin Laadullinen tutkimus -teoksen tarjoamaa teoriapohjaa¹⁰. Ver-

⁸ ICOMOS.org.

⁹ Museovirasto.fi.

¹⁰ Kurunmäki 2007, 7–92; Alasuutari 2011.

tailun tarkoituksena on tutkia, kuinka Itä-Hämeen opiston puutarhan inventointimenetelmä vertautuu valitsemini kulttuuriperinnön dokumentointimenetelmiin. Vertailun tavoitteena on saada selville historiallisen puutarhan tallentamiseen liittyvää problematiikkaa sekä esittää mahdollisia kehitysehdotuksia.

Suomessa käytössä olevien historiallisten puutarhojen inventointimenetelmien epäyhtenäisyyttä ja hajanaisuutta on kritisoitu. Epäyhtenäisyyttä esiintyy sekä käytetyissä tallennusmenetelmissä että valmiissa raporteissa ja niiden säilytyksessä ja saavutettavuudessa¹¹. Erilaisia kulttuuriperinnön dokumentointimenetelmiä rinnakkain tarkastelemalla pyrin selvittämään, tuottavatko historiallisen puutarhan inventointioppaan Portti puutarhaan ohjeet riittävää ja tarvittavaa tietoa. Ohjekirja ei ole tavoitteistaan huolimatta vakiinnuttanut asemaansa historiallisten puutarhojen inventointien yleisoppaana.

Historiallisten puutarhojen säilymisen uhkana on niiden heikohko asema kaavoitukseen liittyvässä suojelussa. Puutarhojen ominaispiirteisiin kuuluva elävän kasvillisuuden luontainen uudistuminen ja katoavaisuus nopeuttaa osaltaan puutarhojen heikkenemistä. Lisähaasteena on myös puutarhojen alati tarkemmin normitettu huoltoajattelu, joka ei huomioi riittävästi historiallisten puutarhojen historiallisuuteen tai taiteellisuuteen liittyviä erityispiirteitä¹². Lisäuhkana voidaan nähdä myös historiallisiin puutarhoihin kohdistuvien kunnossapitotöiden koneellistuminen sekä maaseudun yleinen umpeenkasvu.

13

Tämän tutkielman soveltavana osuutena on historiallisten puutarhojen inventointioppaan Portti puutarhaan mukaisesti suoritettu yleisinventointi. Inventoinnin kohteena on 1900-luvun alussa perustetun Itä-Hämeen opiston historiallinen puutarha. Itä-Hämeen kansanopisto perustettiin tyhjäksi jääneeseen aateliseen Ekon kartanoon. Opiston historiallinen puutarha edustaa näin ollen sekä suomalaista kartanopuutarhaa että koulupuutarhaa. Inventoinnin tarkoitus on toimia viranomaisten ja muiden ammattilaisten suorittamien päätöksien tukena opiston maisemanhoidollisissa ratkaisuisa. Itä-Hämeen opiston puutarhan inventointi on tilaustyö sekä Päijät-Hämeen alueelliselta vastuumuseolta että Itä-Hämeen opistolta.

¹¹ Hartikainen & Heinonen & Roht 2013, 3; suorittamani kyselyt Suomen Puutarhataiteen Seuran hallitukselle 2020; Järvinen & Nousiainen & Tervonen 2020.

¹² Salastie 2014, 9–96.

¹³ RT 99-11119 Historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelu, hoito ja kunnostus 2013, 1.

1.1. Tutkimuskysymys

Minkälainen kulttuuriperinnön tallennusmenetelmä on historiallisen puutarhan inventointi Portti puutarhaan -inventointioppaan mukaisesti laadittuna? Alakysymyksiä ovat, miten se vertautuu muihin Suomessa käytössä oleviin kulttuuriperinnön tallentamismenetelmiin ja miksi se ei ole vakiinnuttanut asemaansa historiallisten puutarhojen inventoinneissa.

1.2. Tutkimusaineisto, metodit ja aiemmat tutkimukset aiheesta

Tutkimusaineistoni koostuu teoreettisen osuuden ja soveltavan osuuden aineistoista. Teoreettisessa osuudessa vertailen erilaisia Museoviraston kulttuuriperintökohteiden tallennusmenetelmiä. Museoviraston julkaisemat vertailuaineistoni ovat Hautausmaiden inventointiopas, Kulttuuriympäristön analyysi: opas DIVE-menetelmän käyttöön, Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi, Talon tarinat: rakennushistorian selvitysopas sekä Portti puutarhaan: historiallisten puutarhojen inventointiopas. Lisäksi tarkastelen näiden oppaiden taustalla vaikuttavia kansainvälisiä ohjeita kulttuuriperinnön tallentamisesta. Tällaisia ohjeita tarjoavat muun muassa ICOMOSin vuonna 1996 julkaisema asiakirja Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings and Sites sekä ICOMOSin vuonna 1982 julkaisema Firenzen julistus.

Oppaiden mukaisten dokumentointimenetelmien sisällön sekä menetelmien tuottaman tiedon tarkastelun perusteella laadin vertailutaulukon. Valitsin vertailuun Museoviraston oppaiden tallennusmenetelmät, koska nämä oppaat ovat yleisesti sähköisessä käytössä ja avoimesti saatavilla. Poikkeuksena tästä on Portti puutarhaan: historiallisen puutarhan inventointiopas, jonka lainasin kirjastosta. Lisäksi näiden oppaiden mukaan suoritetuilla inventoinneilla on keskeinen asema kulttuuriperinnön suojelussa myös kaavatasolla. Museoviraston laatimat inventoinnit ovat tausta-aineistona esimerkiksi valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen eli RKY-kohteiden inventoinneissa ¹⁴. RKY-inventoinnit ovat viranomaisten laatimia valtakunnallisia inventointeja, jotka muodostavat tietopohjan valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) mukaisesti kulttuuriympäristön arvot huomioivalle oikeusvaikutteiselle kaavoitukselle ¹⁵.

¹⁴ RKY, kysymyksiä ja vastauksia, Museovirasto.fi.

¹⁵ RKY, kaavoituksessa ja lupamenettelyssä, Museovirasto.fi.

Kulttuuriperinnön suojeluun liittyvistä tutkimuksista tarkastelin Aura Kivilaakson Puu-Käpylän suojeluprosessia tutkivaa väitöskirjaa Suojelevat sanat: Puu-Käpylän kiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä. Lisäksi tarkastelin rakennetun ympäristön suojelua koskevaa tutkimuskirjallisuutta, kuten eri kirjoittajien yhteisjulkaisuja Rakennussuojelua ajassa, Mitä on kulttuuriperintö ja Tila, paikka ja maisema. Mielenkiintoisen lisän toivat Klaus Helkaman teoksessaan Suomalaisen arvot esittelemät arvoihin liittyvät tutkimukset. Kulttuuriperinnön tallentamismenetelmiä ja niihin liittyvää problematiikkaa on tutkinut myös Sini Saarnilahti vuonna 2016 julkaistussa pro gradu -tutkielmassaan Rakennushistoriaselvitysten käytettävyys. Saarnilahti tuo tutkielmassaan esille selvitysraporttien laadinnan prosessin merkityksen¹⁶. Arvottamisen problematiikkaa pohtii myös Minna Rönkä pro gradu -tutkielmassaan Kulttuuriperinnön arvotusta museoissa ja arkistoissa¹⁷.

Aikaisempaa tutkimusta Suomen historiallisten puutarhojen inventoinneista on kartoitettu vuonna 2013 julkaistussa DEVEPARK-hankkeessa. Hankkeessa on kerätty tietoja Suomen ja Viron historiallisten puutarhojen inventointien yleiskuvasta ja laajuudesta.¹⁸ Selvityksen mukaan tiedot historiallisista puutarhoista Suomessa ovat hajanaisia. Inventointeja ovat suorittaneet lukuisat eri tahot, ja myös tiedot inventoinneista ovat hajallaan. Suomalaisissa inventoinneissa korostuvat rakennusten ja rakenteiden, puutarhahistorian ja puistosuunnitteluhistorian osa-alueet.¹⁹

Tutkielmani soveltava osuus on historiallisten puutarhojen inventointioppaan Portti puutarhaan mukaan laadittu Itä-Hämeen opiston historiallisen puutarhan inventointi. Opiston puutarhan historiallisten vaiheiden selvityksessä tukeuduin Birgitta Stjernvall-Järven vuonna 2007 julkaistuun väitöskirjaan Kartanoarkkitehtuuri osana Tandefelt-suvun elämäntapaa. Stjernvall-Järven taidehistoriallinen väitöskirja keskittyy Sysmän ja Hartolan alueiden kartanoiden historiallisiin vaiheisiin. Historiallisia vaiheita avasi myös vuonna 1998 Itä-Hämeen kartanoista laadittu inventointi. Suomen rakennuskult-

¹⁶ Saarnilahti 2016.

¹⁷ Rönkä 2015.

¹⁸ Hartikainen & Heinonen & Roht 2013, 3.

¹⁹ Hartikainen & Heinonen & Roht 2013, 3, 2–25, 28.

tuurin yleisluettelon mukaisesti Itä-Hämeen opiston vaiheista on laadittu sekä alueinventointi että kohdeinventointi²⁰. Itä-Hämeen opiston alueen kasvillisuutta sivutaan Hartolan alueelta vuonna 2013 laaditussa Hartolan arvokkaiden luontokohteiden ja perinnemaisemien inventoinnissa²¹. Henrik Wagerin laatima selvitystyö Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö vuodelta 2006 tarkensi osaltaan opiston alueen maisemallista kehitystä²².

Tärkeinä tietolähteinäni olivat myös Itä-Hämeen opiston vaiheista kertovat teokset, kuten Tapio Martikaisen vuonna 1996 julkaistu Hartolan opiston vaiheet: kansansivistystyötä vuodesta 1908 sekä Itä-Hämeen opiston omat lukuisat julkaisut vuosikymmenten ajalta.²³ Tutkin laajasti myös Itä-Hämeen opiston arkiston kirjanpitoja, tilitietoja, päiväkirjoja ja valokuvia. Lisäksi sain tietoja muista arkistoista, kuten Kansallisarkistosta. Kansallisarkistossa tutkin historiallisia kartta-aineistoja sekä Eino Jutikkalan julkaisemattomia kirjoituksia Itä-Hämeen kartanoista 1940–1950-luvuilta. Sain historiallista aineistoa myös Itä-Hämeen opiston arkistosta, Lahden museoiden arkistoista, Hartolan kunnan arkistoista sekä Maanmittauslaitokselta. Myös Itä-Hämeen opiston vaiheisiin liittyvien ihmisten haastattelut toivat runsaasti lisätietoja alueen historiasta. Haastateltavista merkittävin tietolähde oli Itä-Hämeen museon museonhoitaja Vesa Järvinen. Tärkeänä aineistona olivat vanhat valokuvat, joiden avulla pystyin hahmottamaan opiston puutarhan kehitystä. Keskeinen tutkittava aineisto oli myös itse puutarha.

²⁰ Alho & Tervonen & Översti 1998.

²¹ Alanko & Hovi & Niinimäki 2013.

²² Wager 2006.

²³ Martikainen 1996.

2. HISTORIALLISEN PUUTARHAN INVENTOINTI

Historiallisen puutarhan inventointi on osa kulttuuriympäristön dokumentointiin liittyvää kokonaisuutta. Kulttuuriympäristön kansallisen dokumentoinnin taustalla vaikuttavat sopimukset, jotka tähtäävät kulttuuriperinnön suojeluun ja perustuvat kansainvälisiin näkemyksiin ja määritelmiin.²⁴ Suomessa kulttuuriympäristön käytännön suojelutyö perustuu näihin sopimuksiin ja se toteutuu erilaisin lakeihin sekä asetuksiin perustuvien hallinnollisin keinoin.²⁵ Kulttuuriympäristön käytännön suojelutyöhön tähtäävien sopimusten ja niiden sisältämien toimintamallien taustalle tarvitaan myös tieteellistä tutkimusta suojeluperiaatteiden kehittämisestä sekä niiden vaikuttavuuden arvioinnista. Toisaalta tieteelliseen tutkimukseen tarvitaan tietoa ajantasaisesta ja soveltavasta suojelun kenttätyöstä.²⁶

2.1 Käsitteiden määrittely

Tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen kuuluu tutkimuksessa käytettävien käsitteiden määrittely. Käsitteiden määrittäminen, ymmärtäminen ja avaaminen on tärkeää vertailevan tutkimustyön suorittamisen ja tulosten esittämisen vuoksi.²⁷ Tieteiden ja tutkimuksen erikoistumisen myötä käsitteiden määrittelyssä pyritään yhä täsmällisempään terminologiaan²⁸. Seuraavassa määrittelen tutkielmani tärkeimmät käsitteet.

Arvottaminen

Arvottamisesta ja siihen liittyvistä prosesseista käytetään eri tieteissä ja tilanteissa erilaisia termejä. Kulttuuriperinnön inventointien kontekstissa tarkastellaan tunnistettujen alueiden ja kohteiden arvon erittelyä sekä analysointia²⁹. Kulttuuriperintökohteiden merkittävyyden tunnistamista arvottamalla voidaan pitää melko nuorena ilmiönä. Kohteiden arvottamispaineen lisääntymiseen on syynä kohteiden alati laajeneva joukko.³⁰

²⁴ ICOMOS Suomen osasto.

²⁵ Kulttuuriympäristö. Museovirasto.fi.

²⁶ Häyrynen 2014, 83–84.

²⁷ Alapuro & Arminen 2004, 3.

²⁸ Kaila 2014, 59.

²⁹ Vihunen 2010, 117.

³⁰ Jokilehto 2014, 43.

Kulttuuriperinnön arvottamiseen on kohdistettu myös kritiikkiä. Arvottamisen problematiikkaa käsiteltiin esimerkiksi Unescon järjestämässä Naran konferenssissa vuonna 2004. Siellä aineettoman kulttuuriperinnön katsottiin olevan arvottamisen ulottumattomissa siihen liitetyn spontaaniuden vuoksi.³¹

Historiallisten puutarhojen kohdalla arvotuksen keskiöön nousee kohteen merkittävyyden arvioiminen tietyin kriteerein. Puutarhojen arvottamisprosessissa pyritään noudattamaan yleisiä rakennetun kulttuuriympäristön arvottamisperusteista sovellettuja kriteereitä. Tällaisia kriteereitä ovat kohteen historiallinen, puutarhataiteellinen, maisemallinen ja puutarhanhoidollinen arvo sekä käyttöarvo.³²

Arvottamiseen inventointien yhteydessä liittyy yleisesti ja keskeisesti vaade tallennustyön suorittajan objektiivisuudesta. Itse tallennustyö tulisi vallitsevien ihanteiden mukaisesti suorittaa mahdollisimman riippumattomasti sekä puolueettomasti. Arvottaminen tulisi suorittaa jälkikäteen laaditun raportin pohjalta ja mieluiten moniammatillisena ryhmätyönä.³³ Tallennustyön laatijan ammatillinen objektiivisuus nousee mielestäni haasteeksi erityisesti siinä tapauksessa, että laatijan on tarkoitus myös suunnitella tulevia toimenpiteitä kohteeseen, esimerkiksi maisemanhoitoa. Lisäksi laatijan ammatillinen tausta ohjaa – hänen tahtomattaankin – raportin sisältöpainotuksia. Arvottamisen rajapinnassa tutkija tarvitseekin 1700-luvulla eläneen filosofi David Humen esittämää tiedon tietoista kahtiajakoisuutta eli Humen giljotiinia³⁴. Tämä ajatusmalli auttaa tutkijaa tutkimaan, millainen tutkittava kohde on, ja antamaan muiden tulkita, millainen sen pitäisi olla.³⁵

Arvottamisen taustalla vaikuttavat arvot ovat psykologisena ilmiönä syntyneet vasta 1800-luvun lopulla. Klaus Helkaman mukaan kansallinen arvopohja on yksilön omaa arvojärjestelmää laajempi käsitys. Helkaman mukaan demokratia lisää arvoihin liittyvää erimielisyyttä. Erilaisia arvopohjia mahdollistava yhteiskuntajärjestelmä voidaan nähdä arvopohjan monipuolistajana. Helkaman mukaan arvot kytkeytyvät monimutkaisesti sekä talouden että politiikan kautta yhteiskunnan vallitseviin valtahierarkioihin.³⁶

³¹ Jokilehto 2014, 45.

³² Hautamäki 2000, 26.

³³ Venetsian julistus 11 §; Talon tarinat: rakennushistorian selvitysopas 2010, 52.

³⁴ Hume 1739–1740.

³⁵ Hjerpe 2008, 2–3.

³⁶ Helkama 2015, 32, 89, 176–180.

Dokumentointi

Suomen viralliset sanakirjat ovat tunnistaneeet sanan dokumentoida vuodesta 2006. Dokumentoinnin voidaan katsoa tarkoittavan jonkin todistamista, vahvistamista tai tallentamista dokumentin avulla. Dokumentointi käsittää jonkin näyttämisen toteen. Dokumentointityö voi sisältää esimerkiksi valokuvaamista, mittaamista, näytteiden ottamista tai lähdeaineiston tutkimista. Dokumentointi-sana pohjautuu sanaan dokumentti, joka tarkoittaa yleisesti todistuskappaletta ja asiakirjaa. Panu Kaila pohtii artikkelissaan Sanoja restauroinnin takana kulttuuriperinnön suojeluun liittyvän käsitteistön problematiikkaa. Kaila tuo esiin huomion siitä, että dokumentti kuvaa alkuperäisestä tehdyn dokumentointiasiakirjan lisäksi myös itse dokumentoitavan kappaleen.³⁷

Historiallinen puutarha

Käsite historiallinen puutarha koskee yleisen kansainvälisen tavan mukaan sekä puutarhoja että puistoja.³⁸ Kansainvälisesti laadittujen määritelmien, kuten Firenzen julistuksen, mukaan historiallinen puutarha on rakennus- ja puutarhakulttuurin luomus, jolla on yleistä historiallista ja taiteellista merkitystä. Historiallisen puutarhan katsotaan olevan arkkitehtoninen sommitelma, jonka olennaisen osan muodostaa elävä kasvillisuus, joka on luonteeltaan katoavaa ja uudistuvaa.³⁹ Ympäristöministeriön määritelmän mukaan historiallisuudelle ei ole vakiintunutta aikarajaa⁴⁰.

Inventointi

Inventointi on tiedonkeruutapa. Ympäristöministeriön mukaan kulttuuriympäristön inventoinnilla tarkoitetaan järjestelmällistä tiedon hankkimista ja tallentamista maisemasta, rakennetusta ympäristöstä, muinaisjäännöksistä tai perinnebiotoopeista. Inventoinnissa kerätään, järjestetään ja tuotetaan tietoa kulttuuriympäristön nykytilasta ja siihen johtaneista syistä. Raporttimuotoon koottavaa tietoa voidaan kerätä arkistoista, rekistereistä, kirjallisuudesta ja maastosta.⁴¹

³⁷ Kaila 2014, 61.

³⁸ ICOMOS Finland.

³⁹ Firenzen julistus 1982, 1 §, 2 §.

⁴⁰ Kulttuuriympäristömme.fi. Käsitteet.

⁴¹ Kulttuuriympäristömme.fi. Käsitteet.

Rakennushistoriallisessa selvityksessä inventointi käsitetään mahdolliseksi osaksi laajempaa selvitystyötä. Inventointi keskittyy näin lähinnä tarkastelemaan jotain osa-aluetta suuremmasta kokonaisuudesta.⁴² Portti puutarhaan -inventointioppaan mukaan historiallisten puutarhojen inventoinnit voidaan jakaa yleis- ja kohdeinventointeihin. Yleisinventointi käsittää lyhyellä aikavälillä laaditun yleispiirteisen selvityksen, jonka tavoitteena on vertailuaineistoon perustuvan, yhdenmukaisen perustiedon keruu. Kohdeinventointi määritellään tarkaksi ja pitkäkestoiseksi selvitykseksi, jonka tavoite on tuottaa tietoa esimerkiksi kohteen restaurointihanketta varten.⁴³

Kulttuuriperintö

Kulttuuriperintöä pidetään tieteen maailmassa melko hankalasti määriteltävänä käsitteenä. Kulttuuriperinnön synnyn taustalla vaikuttaa kulttuuriperintöprosessi, joka on tietynlainen tapahtumien ketju. Tapahtumasarjassa valitaan tietoisesti jokin merkityksellinen menneisyyden jälki. Tätä jälkeä yksilöt, yhteisöt tai erilaiset instituutiot pyrkivät vaalimaan ja säilyttämään. Lopulta menneisyyden jäljestä tuotetaan kulttuuriperintöprosessin kautta tietoinen kulttuuriperintö. Laajimmillaan kulttuuriperinnön voidaan ajatella tarkoittavan kaikkia ilmiöitä, joiden jäljet ovat löydettävissä menneisyydestä. Menneisyydestä periytyvät resurssit voivat näin ollen olla aineettomien ja aineellisten resurssien toisiaan täydentäviä ulottuvuuksia. Tällaisia ihmisten ja paikkojen vuorovaikutteisia resursseja voidaan pitää ihmisten arvojen, uskomusten ja tietojen heijastumina.

44

Kulttuuriperinnön ympärillä voidaan nähdä esimerkiksi omistamiseen ja vallankäyttöön liittyvää problematiikkaa. Kulttuuriperinnön syntyyn liittyvien valintojen taustalla vaikuttaa valintojen tekijään kohdistuva valta. Vallankäytöllä määritetään, mikä ja millaista kulttuuriperintö on. Outi Tuomi-Nikula pohtii artikkelissaan Perintönä perinnön vaikeus kulttuuriperintöön liittyviä keskeisiä kysymyksiä, kuten sitä, kenellä on oikeus päättää, mitä valitaan ja mikä on arvokasta, kenen kulttuuriperintöä vaalitaan ja ketkä sen perivät ja saako perintöä hyödyntää ja millä ehdoilla.⁴⁵ Museologian professori Janne Vilkkunan

⁴² Talon tarinat: rakennushistorian selvitysopas 2010, 9–13.

⁴³ Hautamäki 2000, 9.

⁴⁴ Haanpää & Kivilaakso & Tuomi-Nikula 2013, 13–14, 19.

⁴⁵ Tuomi-Nikula 2013, 46, 53.

esittämän ajatuksen mukaan kulttuuriperinnöksi voidaan käsittää vain sellaiset asiat, jotka on kollektiivisesti kulttuuriperinnöksi tulkittu ja hyväksytty ⁴⁶.

Ympäristöministeriö määrittelee kulttuuriperinnön yksiselitteisesti ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyneeksi henkiseksi ja aineelliseksi perinnöksi. Aineellinen kulttuuriperintö voi yksinkertaisen määritelmän mukaan olla joko irtainta, kuten esineet, tai kiinteää, kuten rakennusperintö. ⁴⁷

Kulttuurimaisema

Kulttuurimaisema on perinteisesti pyritty erottamaan niin sanotusta luonnonmaisemasta. Joidenkin ajatussuuntausten mukaan fyysisen maiseman taustalla vallitsee aina luonnonmaisema tunnistettavine elementteineen, kuten topografoineen ja vesistöineen. Toisen ajatusmallin mukaan maisema nähdään prosessina, jossa ihmisen toiminta muuttaa jatkuvasti luonnonmaisemaa kulttuurimaisemaksi. Tällaisen maisemamaantieteen näkökulman luojana voidaan pitää yhdysvaltalaista maantieteilijää Carl Saueria. Sauerin maiseman morfologisen käsitteen mukaan maisema ilmenee alueen, luonnonvoimien ja kulttuurivaikutusten prosessoimana kronologisena tilana. Tämän näkökulman mukaan maiseman muotoutumiseen vaikuttavat keskeisesti juuri kulttuuriset tekijät. Maiseman kehukset nähdään kulttuurisina. ⁴⁸

Kulttuuriset sopimukset, kuten arvot ja merkitykset, kertovat meille, mitä maisemassa voidaan ja halutaan nähdä. Maisema voidaan nähdä jonkun tai joidenkuiden maisemana, jossa tekijät tuottavat ja uusintavat maisemaan liittyviä merkityksenantoprosesseja. Fyysisen kulttuurimaisemaan sisältyy ihmisen ja luonnon pitkäaikaisesta vuorovaikutuksesta syntyneitä historiallisia jälkiä. Tällaisia menneisyyden jälkiä tulkitaan nykyisyydestä käsin, eli ne ovat nykyisyyteen sitoutuvia. Tulkinnoissa on aina läsnä tietynlainen ajallinen konteksti sekä tietoisuus maiseman subjektiivisuudesta eli siitä, kenen menneisyyttä maisemassa tulkitaan. ⁴⁹

Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristö voidaan ajatella yleisterminä ihmisen tuottamalle ympäristölle ⁵⁰.

⁴⁶ Vilkuna 2007, 14–15.

⁴⁷ Kulttuuriympäristömme.fi. Käsitteet.

⁴⁸ Raivio 1997, 201.

⁴⁹ Raivio 1997, 201–202, 204.

⁵⁰ Kivilaakso 2017, 20.

Ympäristöministeriö määrittelee kulttuuriympäristön yleiskäsitteeksi. Ministeriön mukaan kulttuuriympäristö ilmentää kulttuurin vaiheita ja ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Siihen liittyy keskeisesti myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt. Suhteessa ilmenevät ympäristön merkitykset, tulkinnat ja erilaiset nimeämiset. Kulttuuriympäristöön katsotaan kuuluvan kulttuurimaisema, rakennettu kulttuuriympäristö, muinaisjäännökset ja perinnebiotoopit.⁵¹ Museoviraston määritelmän mukaan kulttuuriympäristö rakentuu ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta sekä eri-ikäisistä ja erilaisista arkeologisista perinnöistä, rakennetuista ympäristöistä ja maisemista muodostuvasta kokonaisuudesta⁵². Kulttuuri itsessään on myös monimerkityksellinen käsite. Alankomaalainen Geert Hofstede määrittelee kulttuurin mielen yhteiseksi ohjelmoinniksi. Hofsteden mukaan kulttuuri muodostuu pelisäännöistä, jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle eläen omaa elämäänsä yksilöistä riippumatta.⁵³

2.2 Historiallisten puutarhojen inventointien kansainväliset perusteet

Aineellisen kulttuuriperinnön vaalimisen taustalla voidaan nähdä pohjimmiltaan ihmisen lineaarinen aikakäsitys ja siitä kumpuava tietynlainen historiantaju. Lineaarisen aikakäsityksen mukaan ihmisellä on luontainen tarve sitoa itsensä osaksi historiallisia prosesseja. Lisäksi ihminen kokee tarvetta sitoutua ympäristöön sekä tiettyyn sosiaaliseen yhteyteen. Professori Henrik Liliuksen mukaan ihmisen historiantaju eli kyky ymmärtää menneyt, nykyisyys ja tulevaisuus sekä siitä kumpuava tarve samaistua johonkin mielekkääseen historiallisen prosessin tapahtumaketjuun ovat perimmäiset syyt siihen, että yli-päättään haluamme vaalia kulttuuriperintöä.⁵⁴ Kulttuuriperinnön vaalimisen tärkeimpiä toimenpiteitä ovat kulttuuriperintöön kohdistuvat suojelulliset toimenpiteet. Vaalitta-

⁵¹ Kulttuuriympäristömme.fi. Käsitteet.

⁵² Kulttuuriympäristö. Museovirasto.fi.

⁵³ Helkama 2015, 49.

⁵⁴ Lilius 2014, 29–30.

vien piirteiden tunnistamiseksi kansainväliset järjestöt ovat luoneet yhteisiä kulttuuriperinnön suojeluun liittyviä sopimusmalleja⁵⁵. Sopimusmallit toimivat hallinnollisina ohjeina myös kulttuuriperinnön tunnistamisesta sekä dokumentoinnista, kuten inventoinneista⁵⁶.

Kansainväliset sopimukset kulttuuriperinnön suojelusta ovat pääosin lähtöisin maailmansotien historiallisille monumenteille aiheuttamista tuhoista sekä kohteiden konservointiin ja restaurointiin liittyvästä problematiikasta.⁵⁷ Kansainvälisen toiminnan ja sopimusten tavoitteena on tunnistaa historialliset monumentit sekä säilyttää ne yhteisinä ja aitoina menneisyyden dokumentteina tuleville polville⁵⁸. Kansainvälisten sopimusten keskeisenä vaikuttajina toimivat vuonna 1945 perustettu Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unesco sekä sen yhteyteen perustetut erilaiset järjestöt⁵⁹.

Unescon kulttuuriasiantuntijana toimii vuonna 1965 perustettu kansainvälinen järjestö ICOMOS (International Council of Monuments and Sites). ICOMOSin keskeisintä toimintaa ovat maailmanlaajuisen kiinteän kulttuuriperinnön suojeleminen ja sen säilyttämisen kehittäminen sekä tieteen keinoin että käytännön toimin. ICOMOS on ollut asiantuntijana tärkeimmissä kulttuuriperinnön vaalimiseen tähtäävissä kansainvälisissä sopimuksissa. Luonnon ja kulttuurin yhteensovittamisen kannalta ajankohtaisimpana sopimuksena voidaan pitää yleissopimusta maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta eli maailmanperintösopimusta vuodelta 1972⁶⁰. Muita keskeisiä kulttuuriperinnön suojelemiseksi laadittuja sopimuksia ovat yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelemiseksi eli Haagin sopimus vuodelta 1954 sekä historiallisten monumenttien tavoitteelliseen suojeluun ohjeistava teos Venetsian julistus, The Venice Charter.⁶¹

Venetsian julistus syntyi vuonna 1964 kansainväliseen tarpeeseen korjata lähinnä sotien aiheuttamat vauriot historiallisissa monumenteissa. Venetsian julistus määrittelee historiallisen monumentin tunnuspiirteet sekä käytettävän kansainvälisen terminologian. Se

⁵⁵ Jokilehto 2014, 39.

⁵⁶ Hautamäki 2000, 6.

⁵⁷ ICOMOS Finland.

⁵⁸ Venetsian julistus 1964, 4–5.

⁵⁹ Jokilehto 2014, 41.

⁶⁰ Jokilehto 2014, 41.

⁶¹ ICOMOS Finland; Jokilehto 2014, 41.

ottaa kantaa monumenttien suojeluun sekä niiden mahdolliseen konservointiin tai restaurointiin. Venetsian julistuksen päätavoitteena on monumentin historiallisen autenttisuuden korostaminen.⁶² Venetsian julistuksen liitettiin vuonna 1982 erillinen historiallisia puutarhoja koskeva Firenzen julistus. Firenzen julistuksen taustalla toimii kansainvälisen maisema-arkkitehtiliiton IFLAn alajärjestö ICOMOS-IFLA, eli International Council of Monuments and Sites – International Committee of Historic Gardens.⁶³

Firenzen julistuksen mukaan kunkin maan velvollisuutena on dokumentoida ja suojella puutarhataiteensa historiaa yhteisen kulttuuriperinnön säilymisen vuoksi. Säilymistä tulee edistää lainsäädännöllisin ja hallinnollisin keinoin. Firenzen julistus korostaa puutarhan muuttuvaa muotoa, sen katoavaisuutta ja kykyä uudistua. Firenzen julistuksen mukaan puutarha koetaan kulttuurilliseksi luomukseksi, jolla nähdään olevan niin historiallista kuin taiteellistakin merkitystä. Historiallisen puutarhan tunnistettaviin piirteisiin kuuluu se, että perustamisajankohta on lähimenneisyyttä kauempana. Puutarhan on oltava ihmisen tietoisien suunnittelun tai muokkaamisen tulosta. Historiallisella puutarhalla voi olla historiallista, taiteellista tai kasvitieteellistä arvoa. Lisäksi se voi liittyä keskeisesti ympäröivään maisemaan tai merkittäviin käyttötapoihin. Julistus edellyttää, että suojeltavien kohteiden arvo ja aitous määritellään huolellisesti ja ammattitaitoisesti ja että dokumentointi on yhdenmukaista.⁶⁴

Dokumentoinnin avuksi ICOMOS on laatinut vuonna 1996 yhtenäiset kansainväliset periaatteet kulttuuriperinnön, kuten muistomerkkien, rakennusryhmien ja historiallisten alueiden, vaalimiseksi. Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings and Sites -asiakirjan periaatteiden mukaisesti kulttuuriperinnön tallentaminen on yksi keskeisimmistä tavoista ymmärtää, määritellä ja tunnistaa kulttuuriperinnön arvot. Asiakirjan mukaan tallentaminen on tärkeää kulttuuriperinnön kehityksen ymmärtämiseksi ja säilyttämiseksi sekä kunnossapidollisessa työssä että kohteeseen liittyvissä hallinnollisissa ja tieteellisissä toiminnoissa.⁶⁵

⁶² Venetsian julistus 1964.

⁶³ ICOMOS Finland.

⁶⁴ Hautamäki 2000, 6, 68–69; Firenzen julistus 1982.

⁶⁵ Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings and Sites 1996, 1–4.

2.3 Historiallisten puutarhojen inventointi Suomessa

Kulttuuriperinnön suojelun kenttään ovat nousseet erityisesti viimeisten vuosikymmenten aikana myös historialliset puutarhat. Puutarhojen kasvavan suojeluhanun taustalla voidaan nähdä yleinen ympäristö- ja maisema-arvoihin kohdistuva huomio. Ympäristöarvojen tiedostaminen lisää tarvetta turvata kulttuuriympäristön tunnistettavia ominaispiirteitä. ⁶⁶ Kansainvälisiin sopimuksiin perustuva ominaispiirteiden tunnistaminen määrittelee puutarhojen kansalliseen dokumentointiin liittyviä toimenpiteitä, esimerkiksi inventointeja ⁶⁷. Historiallisten puutarhojen inventointi on osa hallinnollista kulttuuriympäristöjen suojelua sekä maankäyttöä Suomessa.

Suomessa maankäytön kannalta keskeinen asia on kolmiportainen kaavoitusjärjestelmä, jota ohjaavat erilaiset lait sekä valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ⁶⁸. Aluesuunnittelua keskeisesti ohjaavia kansallisia lakeja ovat muun muassa maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki sekä laki rakennusperinnön suojelusta. Kulttuurimaisemaa ja kulttuuriperinnön vaalimista käsitellään lisäksi muun muassa vesi-, metsä- ja maaineslaissa sekä tielainsäädännössä. ⁶⁹ Näissä laeissa esitetään erilaisia velvoitteita kulttuuri- ja luonnonperinnön vaalimiseksi. ⁷⁰

Maankäyttö- ja rakennuslain tavoitteena on luoda edellytykset hyvälle elinympäristölle ja edistää ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästä kehityksestä. Lain taustalla vaikuttavan alueidenkäytön suunnittelun tavoitteena on edistää rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista sekä luonnon monimuotoisuuden ja muiden luontoarvojen säilyttämistä. Edelleen maankäyttö- ja rakennuslaki määrittelee, että kaavoituksen perustaksi on suoritettava riittävästi tutkimuksia ja selvityksiä sekä tarpeellisissa määrin selvityksiä vaihtoehtoisten toteutuksien ympäristö- ja kulttuurivaikutuksista. ⁷¹

⁶⁶ Salastie 2014, 91.

⁶⁷ Hautamäki 2000, 6

⁶⁸ Maankäytön suunnittelujärjestelmä, Ympäristö.fi.

⁶⁹ Finlex.

⁷⁰ Maankäytön suunnittelujärjestelmä, Ympäristö.fi.

⁷¹ MRL 1999/132, 5 §, 9 §.

Myös luonnonsuojelulain mukaisen toiminnan taustalla vaikuttavat erilaiset selvitykset ja inventoinnit. Inventointien tarkoituksena on tuottaa pohjatietoa luonnonsuojelulain tavoitteiden saavuttamiseksi. Tällaisiin tavoitteisiin kuuluu muun muassa luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen ⁷². Laki rakennusperinnön suojelemisesta koskee rakennusten ja rakennusryhmien suojelun lisäksi myös muun muassa rakennettujen alueiden suojelua. Lain mukaan tällaisia alueita voivat olla esimerkiksi istuttamalla muodostetut alueet. Lain tavoitteena on kulttuuriympäristön monimuotoisuuden ja erityspiirteiden vaaliminen. ⁷³

Valtioneuvoston vuonna 2017 julkaisemat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ohjaavat osaltaan aluesuunnittelua. Alueidenkäyttötavoitteet velvoittavat kuitenkin huomioimaan maankäytön suunnittelussa myös kansainväliset kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevat sopimukset ⁷⁴. Tällaisia sopimuksia ovat Unescon yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi, Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus, eurooppalainen yleissopimus arkeologisen kulttuuriperinnön suojelusta sekä eurooppalainen maisemayleissopimus. ⁷⁵ Kulttuuri- ja luonnonperinnön vaalimisen ja alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtana on vaalittavan ympäristön tunnistaminen. Tunnistaminen toteutetaan erilaisilla ympäristöön kohdistuvilla inventoinneilla. ⁷⁶

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan kulttuuriympäristön kokonaisuuden tunnistaminen Suomessa perustuu inventointeihin. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisten, kansainvälisiin sopimuksiin perustuvien kulttuuriympäristöjen viranomaisinventointien tavoitteena on osaltaan varmistaa valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen huomioon ottaminen kaavoituksessa sekä muussa viranomaistoiminnassa. Inventointikohteista mainitaan arvokkaat maisema-alueet, valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt eli RKY-kohteet sekä arkeologiset kohteet. ⁷⁷

⁷² LSL 1996/1096, 1 §, 32 §.

⁷³ Laki rakennusperinnön suojelemisesta 2010/498, 1 §, 4 §.

⁷⁴ VAT 2017.

⁷⁵ VAT 2017, 4–5.

⁷⁶ Valtakunnalliset inventoinnit. Ympäristö.fi.

⁷⁷ VAT 2017, 7–8.

Historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelua, hoitoa ja kunnostusta käsitellään myös Rakennustiedon vuonna 2013 julkaisemassa ohjekortissa. Ohjekortin mukaan Suomessa historiallisten puutarhojen suojelu perustuu pääosin vapaaehtoisuuteen. Vain harvalla puutarhalla on varsinainen oikeusvaikutteinen suojelustatus. Suojelu tulisikin kortin mukaan nähdä osana maankäytön suunnittelua. Kortin mukaan kohteeseen tulisi laatia kulttuuriympäristöselvitys, jonka tavoitteena on kohteen ominaispiirteiden tunnistaminen ja arvottaminen sekä mahdolliset toimenpide-ehdotukset. Ohjekortti suosittelee toimenpiteiden alkuun kuitenkin aina puutarhan inventointia Portti puutarhaan -oppaan mukaan laadittuna.⁷⁸

Firenzen julistukseen perustuvan Portti puutarhaan -inventointioppaan tavoitteena on yhdenmukaistaa historiallisten puutarhojen dokumentointia ja tuottaa näin yksityiskohtaista tietoa sekä yleiskuvaa puutarhojemme tilanteesta. Inventoinneilla on tarkoitus kerätä mahdollisimman laaja ja kattava aineisto erilaisista historiallisista puutarhoistamme. Inventoinnit on jaettu yleisinventointiin ja kohdeinventointiin. Yleisinventointi on yleispiirteistä selvitystä, jonka tavoitteena on perustietojen keruu kohteesta sekä yhdenmukaisen vertailuaineiston muodostaminen. Kohdeinventointi on yksityiskohtaista, tieteellistä tutkimusta tai vaativaa suunnittelua edistävää selvitystyötä. Sekä yleis- että kohdeinventointien tietoja voidaan käyttää esimerkiksi suojelun, hallinnon tai tutkimuksen käytössä.⁷⁹

Suomi on liittynyt useisiin kansainvälisiin kulttuuriympäristöä koskeviin sopimuksiin. Tällaisia Suomen ratifioimia sopimuksia ovat Unescon yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi eli maailmanperintösopimus, yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelemisesta aseellisen selkkauksen sattuessa eli Haagin sopimus sekä yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta. Lisäksi Suomi on liittynyt seuraaviin Euroopan neuvoston laatimiin sopimuksiin: eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta eli Maltan sopimus, Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus eli Granadan sopimus sekä eurooppalainen maisemayleissopimus eli Firenzen sopimus.⁸⁰

⁷⁸ RT-kortti 99-11119, Historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelu, hoito ja kunnostus 2013, 4–5, 8.

⁷⁹ Hautamäki 2000, 6–9.

⁸⁰ Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, 12.

Suomessa rakennetun kulttuuriympäristön suojelun taustalla vaikuttaa myös vuonna 1967 perustettu ICOMOSin Suomen osasto. Sen tarkoituksena on edistää kulttuuriperintökohteiden suojeluun liittyvää kriittistä keskustelua sekä tiedonvälitystä kansainvälisten asiantuntijoiden ja tieteellisten komiteoiden tukemana ⁸¹. ICOMOSin Suomen osaston toiminnan aikana historiallisia puutarhoja koskeva rakennussuojelu ja siihen liittyvä tutkimuskenttä ovat laajentuneet sekä monipuolistuneet. Rakennussuojelutoiminnan laajetessa vernakulaarirakentamisesta kulttuuriympäristöihin on tutkimuksen painopiste tällä hetkellä symbolimerkityksissä, ideologiassa, kulttuuriperintöprosesseissa ja erilaisessa kansalaisten osallistamisessa. ⁸²

2.4 Itä-Hämeen opiston puutarhan inventointiprosessi

Inventointiprosessi sai alkunsa, kun Lahden maakuntamuseon tutkija Päivi Siikaniemi ehdotti pro gradu -tutkielmani aiheeksi Hartolassa sijaitsevan Itä-Hämeen opiston puutarhan inventointia. Museo koki ammattimaisen puistohistoriaselvityksen olevan välttämätön pohja-aineisto opiston maisemanhoidollisten ratkaisujen perustaksi. Opiston puutarhan ydinalue on suojeltu vuonna 2002 laaditussa asemakaavassa, joten suojelustatuksen tueksi inventointia ei tarvita. Kansanopistona toimintansa aloittanut Itä-Hämeen opisto on perustettu vuonna 1908 tyhjäksi jääneeseen Ekon aateliskartanoon. Ekon kartano on perustettu 1700-luvun loppupuolella, ja se on osa Päijät-Hämeen laajahkoa kartanolaitosta. ⁸³ Itä-Hämeen opiston historiallinen puutarha edustaa näin ollen sekä kartano- että koulupuutarhaa.

Valitsin inventointimenetelmäksi historiallisen puutarhan inventointioppaan Portti puutarhaan mukaisen yleisinventoinnin, jota kuitenkin selvityksen edetessä laajensin ja sovelsin. Valitsin oppaan aikaisemman inventointikokemuksen perusteella sekä myös sen vuoksi, että muita vastaavia, nimenomaan puutarhaan kohdistuvia oppaita ei ole yleisesti saatavilla. Oppaan tavoitteena on saada yleiskuva Suomen puutarhaperinnön laajuudesta, rakenteesta ja nykytilasta. Oppaan mukaan tämä edellyttää riittävän laajaa ja yhdenmukaista inventointiaineistoa. Lisäksi pyritään keräämään perustietoa yksittäisistä puutarhakohteista. Kerättyä tietoa on tarkoitus käyttää historiallisten puutarhojen

⁸¹ ICOMOS Finland.

⁸² Häyrynen 2014, 83.

⁸³ Stjernvall-Järvi 2007, 87.

suojelun tarpeen tunnistamiseen sekä tiedon tuottamiseen hallinnollisia, tutkimuksellisia sekä suunnitteluun liittyviä toimenpiteitä varten.⁸⁴

Oppaan mukaan historiallisen puutarhan inventointi aloitetaan kartoittamalla kohteen dokumentoitu historia. Dokumentteja voivat olla esimerkiksi erilaiset kohteesta suoritetut selvitykset, kohteen puutarhasuunnitelmat ja historiallisia puutarhoja käsittelevä kirjallisuus. Historiallisten lähteiden käyttö riippuu inventoinnin laajuudesta. Vähimmäisvaatimuksena ovat kuitenkin erilaisista arkistoista löytyvät historialliset kartta-aineistot sekä kuvalliset ja kirjalliset tiedot kohteesta.⁸⁵

Aloitin Itä-Hämeen opiston historian selvittämisen Itä-Hämeen museon museonhoitajan Vesa Järvisen tuella. Sain Järviseltä neuvoja aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta, arkistoista, kartoista ja valokuvalähteistä sekä tietoja opistoon liittyvistä ihmisistä. Pohdimme Järvisen kanssa myös inventoinnin aluerajausta. Rajasin alueen Ekon kartanon ydinpuutarhaan, mutta otin mukaan myös osan karjapihasta sekä saapumisalueista. Inventoimani alue on laajempi kuin kaavaan rajattu suojeltu pihapiiri. Ekon kartanon puutarhan itäpuoli on tutkimuksieni mukaan ollut alueena hieman suppeampi kuin Itä-Hämeen opiston koulupuutarha. Laajensin inventointialueen koskemaan myös koulupuutarhan aluetta. Otin mukaan myös alueen länsipuolella sijaitsevan Ekon tilan, joka on ollut Ekon kartanon meijeri ja kuulunut kartanon karjapihan alueeseen.

Itä-Hämeen opiston historiaan liittyvää kirjallisuutta löytyi melko runsaasti. Kirjallisena tietolähteenä olen käyttänyt Birgitta Stjernvall-Järven väitöskirjaa Kartanoarkkitehtuuri osana Tandefelt-suvun elämäntapaa. Väitöskirja käsittelee Hartolan ja Sysmän alueen kartanolaitosta Tandefelt-suvun näkökulmasta.⁸⁶ Lisäksi olen lukenut lukuisia Hartolan alueen historiikkeja, kuten Einar Juveliuksen teoksen Sysmän pitäjän historia I–II: Aika 1800-luvun puoliväliin, sekä opiston omia historiikkeja, kuten Tapio Martikaisen Hartolan Opiston vaiheet: kansansivistystä vuodesta 1908.⁸⁷ Merkittävänä tietolähteenä toimivat myös Lahden maakuntamuseon arkistoista saadut Heli Alhon, Virpi Tervosen ja Irene Överstin laatimat Ekon kartanon inventoinnit vuodelta 1998⁸⁸.

⁸⁴ Hautamäki 2000, 6.

⁸⁵ Hautamäki 2000, 14–18.

⁸⁶ Stjernvall-Järvi 2007.

⁸⁷ Juvelius 1927; Martikainen 1996.

⁸⁸ Alho & Tervonen & Översti 1998.

Arkistolähteinä käytin Itä-Hämeen opiston omia arkistoja, jotka valitettavasti osin tuhoutuivat vuonna 1923 tapahtuneessa opiston päärakennuksen eli Ekon kartanon tulipalossa. Opiston silloinen rehtori Aino Voipio oli kerännyt opiston päärakennukseen valtavat määrät erityisesti Ekon kartanoon sekä Hartolaan ja Itä-Hämeen opistoonkin liittyviä historiatietoja, valokuvia ja esineistöä ilmeisesti sitä varten, että niitä voitaisiin käyttää mahdollisesti myöhemmin perustettavassa museossa. Tulipalo tuhosi lähes kaiken siihen asti kerätyn aineiston.⁸⁹ Opiston jäljelle jääneissä arkistoissa on kuitenkin päiväkirjoja, kirjanpitoa, mainoslehtisiä, lehtileikkeitä ja valokuvia 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä sekä kaksi tilattua mutta toteuttamatta jäänyttä pihasuunnitelmaa vuosilta 1936 ja 2007.

Arkistolähteinä käytin myös Kansallisarkiston Helsingin toimipisteen Hartolan seutua koskevia historiallisia kartta-aineistoja sekä Eino Jutikkalan julkaisemattomia tekstejä Päijät-Hämeen kartanoista. Historioitsija Eino Jutikkala arvioi Ekon kartanoa koskevassa käsikirjoituksessaan, että Hartolan varhaisen ja laajan kartta-aineiston laatimiseen on vaikuttanut Suomen ensimmäisen kadettikoulun perustaminen Savon seudulle, Rantasalmelle, vuonna 1779. Haapaniemen kadettikoulun pääaineeksi muodostui sotilastopografia, jota sitten lähialueilla, kuten Hartolassa, runsaasti harjoitettiin.⁹⁰ Toisen näkemyksen mukaan Hartolan runsas kartta-aineisto juontuu Tandefelt-suvun miesten merkittävistä virka-aseamista linnoitusupseereina⁹¹.

Sain käyttööni myös Lahden maakuntamuseon arkistotietoja, Itä-Hämeen museon valokuva-arkistoja ja Maanmittaushallituksen historiallisia kartta-aineistoja. Hartolan kunnalta sain laajoja ja kattavia maanomistukseen liittyviä dokumentteja. Dokumentit kertovat Ekon kartanon maanomistuksen kehityksestä aina Itä-Hämeen opiston nykytilanteeseen asti.

Hartolan asema merkittävänä kartanopitäjänä sääty-yhteiskunnan aikaan, 1800-luvun loppupuolelle asti, tarkoitti merkittävää yhteiskunnallista kahtiajakoisuutta. Alueita hallitsivat kartanoiden omistajasuvut, ja lähes kaikki muut pitäjän asukkaat olivat tavalla

⁸⁹ Martikainen 1996, 80–83.

⁹⁰ Jutikkala 1941–1944.

⁹¹ Järvinen 2020.

tai toisella alisteisia paikallisille kartanoille. Säätö-yhteiskunta velvoitti lähes kaikki pitäjän asukkaat osallistumaan paikallisen kartanolaitoksen ylläpitoon. Hartolassa keskeisiä kartanoita ovat olleet Koskipään kartano ja siitä 1760-luvulla palstoitettu Ekon kartano⁹².

Ekon tyhjäksi jääneeseen kartanoon perustettiin vuonna 1908 Itä-Hämeen kansanopisto⁹³. Hartola oli syrjäinen maaseutupitäjä, joten kansanopisto oli seutukunnalla erittäin merkittävä kansan syvien rivien sivistäjä. Kansanopiston myöhemmät vaiheet kansalaisopiston kurssien vetäjänä, musiikkiopistona ja lukiona ovat yhdistäneet opiston tämän ajan hartolalaisiin sekä myös toispaikkakuntalaisiin. Yli satavuotinen historia alueen keskeisenä oppilaitoksena sitoo Hartolan asukkaat opistoon lähes yhtä voimakkaasti kuin kartanolaitos teki edellisillä vuosisadoilla. Lähes jokaisella hartolalaisella on jonkinlainen yhteys joko Ekon kartanoon tai Itä-Hämeen opistoon. Paikallisten ihmisten kanssa keskustellessa esiin nousikin yhteisen muistin paikan tärkeys⁹⁴.

Keskustelin laajasti eri ihmisten kanssa Itä-Hämeen opistosta ja tein haastattelukävelyitä opiston puutarhassa. Kävelykeskustelut olivat avoimia strukturoimattomia haastatteluja, joissa keskustelu eteni ilman erityistä ennakkorakennetta. Avoimen haastattelun mukaisesti haastateltavan näkemykset tulivat ilmi luontaisessa, lähes johdattelemattomassa keskustelussa.⁹⁵ Tein kävelyistä reaaliaikaisia kirjallisia muistiinpanoja. Kävelyitä suoritin Itä-Hämeen museon museonhoitajan Vesa Järvisen kanssa, Itä-Hämeen kansansivistystyönsäätiön puheenjohtajan Maija-Liisa Mamian kanssa, opiston opettajan, biologi Jussi Variksen ja hänen vaimonsa Eva Variksen kanssa sekä opiston pitkäaikaisen rehtorin Risto Nummisen kanssa. Kukin henkilö kertoi opiston puutarhasta ja sen kehityksestä omasta näkökulmastaan. Näin sain merkittäviä ja mielenkiintoisia lisätietoja puutarhan muotoutumisen historiasta sekä vallitsevasta nykytilasta. Kaikilta haastattelemltani henkilöiltä on haastatteluluvat.

⁹² Stjernvall-Järvi 2009, 89.

⁹³ Stjernvall-Järvi 2009, 222.

⁹⁴ Muistin paikka -käsitteen on luonut Pierre Nora 1980-luvulla. Noran ajatuksen mukaan muistin paikka voi olla todellinen tai symbolinen. Muistin paikan ominaisuuksiin kuuluu tietyn yhteisön jäsenten yhdistäminen muistelemaan ja tulkitsemaan menneisyyttä ja uudistamaan tätien tietoisuuttaan historiasta. Kts. Sivula 2013, 164.

⁹⁵ Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 1997, 207–212.

Inventointioppaan mukaan kohteen nykytilasta suoritetaan maastoinventointi. Maastoinventointi tulisi suorittaa muutamana eri vuodenaikana. Karttaan tulisi merkitä kohteen tärkeimmät näkymät, rakenteet, pinnoitteet, kasvustot, vesiaiheet, luonnonkohteet ja esineistö. Myös kohteen maisemalliseen sijaintiin, kuntoon ja yleisilmeeseen tulee kiinnittää huomiota. Lisäksi kohteesta otetaan sekä yleisluonteisia että yksityiskohtaisia mustavalkoisia valokuvia. Kohteesta saattaa olla historiallisia valokuvia. Niiden rinnalle suositellaan otettavaksi nykytilanteesta kertovia kuvia.⁹⁶

Suoritin maastokäynnit Itä-Hämeen opiston puutarhassa elokuussa 2020 sekä uudelleen lokakuussa 2020. Koska olin perehtynyt historiallisiin tietoihin, osasin tutkia oleellisia asioita puutarhasta. Pystyin myös valokuvaamaan kohteita vanhojen kuvien kuvakulmista ja muodostamaan näin ennen ja jälkeen -kuvapareja. Maastokäynneillä asemoin olemassa olevan kasvillisuuden ja puutarhan rakenteet omiin karttapohjiini. Tarkistin mitat vielä erilaisista ilmakuvista, kuten Google Earthista ja Maanmittauslaitoksen paikkatietoaineiston ortokuvista. Piirsin myöhemmin puutarhasta tarkat kartat. Mittakaava-karttaan on merkitty tiestöt, rakennukset, rakenteet sekä kasvillisuus. Toinen kartta on niin sanottu aikakartta, jossa olen jakanut puutarhan värittämällä kolmeen eri ajanjaksoon.

Lopuksi inventoidusta puutarhasta pyritään suorittamaan kohteen arvotus. Historiallisen puutarhan arvottamisprosessin tulos on aina yksilöllinen, mutta yleispiirteisesti voidaan todeta, että historialliset puutarhat ovat arvokkaita, koska ne ovat osa suomalaista kulttuuriperintöä. Ne ovat arvokkaita historiallisia muistumia menneiden aikojen ihmisistä sekä heidän elämäntavoistaan ja arvomaailmoistaan. Ne voivat toimia myös sosiaalisesti tärkeinä yhteisen muistin paikkoina. Arvottamisprosessissa noudatetaan yleisiä rakennetun kulttuuriympäristön arvottamisperusteita. Arvottamisperusteina ovat historiallinen, puutarhataiteellinen, maisemallinen ja puutarhanhoidollinen arvo sekä käyttöarvo. Lopullinen, vertailuun perustuva arvottaminen tapahtuu, kun vertailuaineistoa on kerätty riittävästi. Arvottaminen suositellaan suoritettavaksi yhteistyössä eri ammattikunnista olevien asiantuntijoiden kanssa.⁹⁷

⁹⁶ Hautamäki 2000, 23.

⁹⁷ Hautamäki 2000, 26.

Kun olin suorittanut historiaselvityksen, haastattelukävelyt ja maastoinventoinnit ja luonut näiden pohjalta dokumentteja, päätin pohtia kohteen merkittävyyttä Hartolaan koolle kutsumani kulttuurialan asiantuntijaryhmän kanssa. Ryhmään kuuluivat Itä-Hämeen museon museonhoitaja, FM Vesa Järvinen, Päijät-Hämeen alueellisen vastuumuseon eli Lahden kaupunginmuseon tutkija, FT Riikka Nousiainen, arkkitehti SAFA Virpi Tervonen ja allekirjoittanut. Keskustelimme ryhmän kanssa päivän ajan erilaisista kulttuuriperinnön tutkimukseen liittyvistä aiheista. Pohdimme myös inventoinnilla kerättyjen tietojen perusteella suoritettavan arvottamisen problematiikkaa.

Tarkastelimme historiallisten puutarhojen asemaa erilaisten historiaselvitysten kentässä ja totesimme, että Päijät-Hämeen alueella ei juurikaan ole suoritettu historiallisten puutarhojen inventointeja. Päijät-Hämeen alueellisessa vastuumuseossa ei ole mitään erityistä tietokantaa, johon puutarhainventoinnit voisi systemaattisesti tallentaa. Kerätty tieto on hajanaista, eivätkä laadittujen raporttien säilytyspaikat välttämättä ole tiedossa. Tutkija Nousiainen koki kerätyn tiedon käytettävyyden melko haasteelliseksi.

Pohdimme myös laatimani inventoinnin sisältöä, josta olin ajatellut muodostaa kaksi erilaista kokonaisuutta. Toinen on tämä pro gradu -tutkielma, joka muodostuu tutkielman teoreettisesta viitekehyksestä sekä inventoinnista. Lisäksi tuotin keräämästäni aineistosta puutarhahistoriikin. Se on tämän tutkielman liitteenä. Olen sopinut pitäväni historiikin pohjalta kaikille avoimen Itä-Hämeen opiston puutarhan opaskierroksen kesällä 2021. Myös Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo on ilmoittanut halukkuutensa osallistua tilaisuuteen esittelemällä vastuumuseon toimintaa avoimesti myös kansalaisille. Asiantuntijaryhmä kehotti minua laatimaan rakennushistoriallisista selvityksistä tutun värikoodeihin perustuvan helppolukuisen puutarhan aikakartan. Se löytyy inventoinnin karttamateriaaleista. Aikarajaukset on rajattu koskemaan kartanoaikaa, aktiivista koulupuutarha-aikaa sekä nykyaikaa.

Aineistokokonaisuus luovutetaan Päijät-Hämeen alueelliselle vastuumuseolle sekä Itä-Hämeen opistolle. Tutkija Nousiainen korosti aineiston yhteneväisyyden helpottavan yhteistyötä museon ja opiston välillä. Alueellinen vastuumuseo arvottaa opiston puutarhan merkittävyyttä jälkikäteen yhdessä muiden asiantuntijoiden kanssa. Merkittävyyden arviointi toimii taustatietona kohteen maisemanhoidollisissa ratkaisuissa.

Historiallisen puutarhan keskeinen tekijä on sen muuntuvuus ajassa. Puutarhan muotoa muuttavat oleellisesti sen käytön ja hoidon asteet eri aikakausina. Suomessa on muuhun Eurooppaan verrattuna harvinaisen vähän historiallisen jatkumon saavuttaneita puutarhoja. Tämän vuoksi suomalaisen historiallisen puutarhan tunnistaminen ja vaaliminen koetaan erityisen merkitykselliseksi.⁹⁸

3. VERTAILU

Saadakseni selville, kuinka hyvin laatimani Itä-Hämeen opiston puutarhan inventointi toimii halutun tiedon saavuttamiseksi, suoritin aiheesta vertailun. Vertailuaineistoksi valitsin muita käytössä olevia suomalaisia kulttuuriperinnön dokumentointimenetelmiä. Lisäksi tarkastelin kulttuuriperinnön tallentamiseen liittyviä kansainvälisiä ohjeita. Vertailtavina piirteinä käytin määrittelemiäni kulttuuriperinnön dokumentointiprosessiin sekä prosessin tuottamiin tuloksiin liittyviä ominaisuuksia. Vertailun tavoitteena on analysoida historiallisten puutarhojen inventointioppaan Portti puutarhaan mukaista inventointimenetelmää suhteessa muihin yleisesti käytössä oleviin kulttuuriperinnön dokumentointimenetelmiin sekä pohtia, miten hyvin laatimani inventointi vastaa sille asetettuja tavoitteita.

3.1 Vertailuaineisto

Valitsemani vertailuaineisto koostuu Museoviraston julkaisemista suomalaisista kulttuuriperinnön tallennusoppaista. Oppaat ovat avoimesti saatavilla Museoviraston verkkosivuilla, pois lukien Portti puutarhaan: historiallisten puutarhojen inventointiopas. Valitsin vertailuun oppaat, joiden ohjeilla suoritettuja selvitys- ja inventointiraportteja käytetään myös valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden edellyttämällä tavalla kaavoituksen taustalla. Vertailuaineistooni kuuluvat Hautausmaiden inventointiopas, Kulttuuriympäristön analyysi: opas DIVE-menetelmän käyttöön, Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi ja Talon tarinat: rakennushistorian selvitysoipas sekä Portti puutarhaan: historiallisten puutarhojen inventointiopas.

⁹⁸ RT 99-11119, Historiallisten puistojen ja puutarhojen suojeleminen, hoito ja kunnostus 2013, 2.

Vertailuaineistossani tutkin Museoviraston vuonna 2015 julkaisemaa Hautausmaiden inventointiopasta. Hautausmaiden inventointien taustalla vaikuttavat keskeisesti hautausmaihin liittyvät laajat suojelukäytänteet. Suojelu perustuu pääosin useaan eri lakiin, kuten maankäyttö- ja rakennuslakiin, muinaismuistolakiin, kirkkolakiin ja hautausmaailakiin. Kirkkohallituksen esityksen ansiosta vuonna 1989 käyttöön otetut yhtenäiset inventointikäytänteet ovat vakiintuneet keskeiseksi osaksi hautausmaiden tutkimusta sekä käytännön toimintaa.⁹⁹

Hautausmaiden inventointiopas painottaa ammattitaitoisen inventoijan tai inventointiryhmän valinnan tärkeyttä. Ohjeet suosittelevat kohdentamaan kenttätyöt kesäaikaan ja arkistotyöt talviajalle. Kenttätöissä tulee ottaa huomioon hautausmaiden erityispiirteet, joista inventointeihin liittyvät alue- ja kohderajaukset. Taustatietoja kerätään perinteisistä arkistolähteistä, mutta lisäksi suositellaan keskittymään paikallisiin erityispiirteisiin, kuten tiettyihin paikallisiin teollisuudenaloihin, joiden toiminnasta on nähtävillä viitteitä myös esimerkiksi hautausmaan materiaaleissa. Lisäksi kehoitetaan kuulemaan paikallisväestöä.¹⁰⁰

Hautausmaiden inventoinnissa pyritään hahmottamaan kohteen ominaispiirteiden nykytila sekä siihen johtaneet historialliset kehitysvaiheet. Tietoja kerätään arkistolähteistä, mutta myös hautausmaan entisille työntekijöille ja paikallisille asukkaille tulisi antaa mahdollisuus kertoa alueen kirjoittamatonta historiaa. Raporttiin suositellaan liitettäväksi runsaasti järjestelmällisesti otettuja valokuvia ja myös muistomerkkien kulttuurihistoriallinen arviointi. Arviointityön suorittaa mieluiten museoviranomainen tai muu vastaava asiantuntija. Raportin säilytyksen tulee olla helppoa ja saavutettavuuden hyvä. Siksi suositellaan, että raportit säilytettäisiin keskitetysti Kirkkohallituksella ja museoviranomaisilla sekä seurakunnan omissa arkistoissa ja verkkosivuilla.¹⁰¹

Kulttuuriympäristön analyysi: opas DIVE-menetelmän käyttöön perustuu pohjoismaiseen kulttuuriympäristöjen tutkimukseen liittyvään yhteistyöhankkeeseen *Communicating Heritage in Urban Development Process*. Menetelmän nimi DIVE tulee sanoista

⁹⁹ Hautausmaiden inventointiopas 2015, 12, 20.

¹⁰⁰ Hautausmaiden inventointiopas 2015, 25, 31.

¹⁰¹ Hautausmaiden inventointiopas 2015, 26–35.

describe, interpret, evaluate and enable eli kuvata, tulkita, arvottaa ja toteuttaa. Vuonna 2013 Suomessa julkaistu DIVE-inventointimenetelmä sukeltaa nykyisyydestä menneisyyteen osallistamista korostaen sekä kulttuuriympäristöä ymmärtäen ja kehittäen. DIVE-menetelmän avulla pyritään selvittämään historiallisten tapahtumien, maankäytön ja elämisen jälkien yhteyttä ympäristöllisiin, yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin konteksteihin.¹⁰²

DIVE-menetelmä alkaa työsuunnitelman laatimisella ja kohteen perustietojen keruulla. Osallistavaa toimintaa korostetaan jo aineistonkeruuvaiheessa. Seuraavaksi kohteesta muodostetaan tulkinta kerätyn tiedon pohjalta, useita näkökulmia tarkastellen ja useita henkilöitä kuullen. Tulkinta toimii pohjana kohteen osallistavalle arvottamiselle. Arvottamisessa arvioidaan kohteen ominaispiirteiden haavoittuvuutta, muutoksensietokykyä sekä kehittämismahdollisuuksia. Kolmivaiheisen prosessin pohjalta laaditaan suositukset toimenpiteistä, joiden avulla voidaan vaalia ja kehittää kulttuuriperintöresursseja ja kulttuuriympäristön ominaispiirteitä. Lopuksi kootaan yhteenveto sekä itse prosessista että sen tuloksista.¹⁰³

Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointioppaan mukaan inventoinnin tavoitteena on selkeyttää ja yhtenäistää maaseudun historiallisiin asuinpaikkoihin liittyviä käytänteitä. Ohje koskee maatalouden aikaisia peltoviljelyalueen historiallisia asuinpaikkoja, ja se on tarkoitettu viranomaisille ja inventoijille. Opas määrittelee ja rajaa historiallisen asuinpaikan lähtökohdat. Oppaan mukaan asustushistorialliset inventoinnit ja niiden tarkkuuden määrittely ja rajaus liittyvät yleensä tiedossa olevaan kaavoitushankkeeseen.¹⁰⁴

Historiallisen asuinpaikan inventoinnissa kohde voidaan paikallistaa ja asemoida arkistoaineiston ja kenttätutkimuksen avulla. Käytettävä kenttätutkimusmenetelmä riippuu kohteen inventoinnin halutusta tarkkuudesta. Arkeologisen säilyneisyyden arvioinnissa joudutaan joskus kajoamaan kohteeseen ja tutkimaan maanalaisia rakenteita ja kerrostumia.

¹⁰² Kulttuuriympäristön analyysi: opas DIVE-menetelmän käyttöön 2013, 2–7, 15.

¹⁰³ Kulttuuriympäristön analyysi: opas DIVE-menetelmän käyttöön 2013, 7–12.

¹⁰⁴ Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi 2015, 1–7.

Kohdekuvaukseen merkitään tarkat yleistiedot sekä arkeologiseen tutkimukseen liittyviä erityispiirteitä, kuten muotoutumisprosessi, asutusjatkuvuus ja suhde yleiseen asutushistoriaan.¹⁰⁵

Historiallisen asutuspaikan merkittävyyttä arvioidaan iän, laajuuden, autioitumisajankohdan ja tuhoutumisasteen perusteella. Huomattavaa on, että arkeologisesti merkittävimmät kohteet ovat kokonaan autioituneita. Pitkä tiedossa oleva asutushistoria tuo kuitenkin kohteelle lisäarvoa varsinkin siinä tapauksessa, että kohteen maisema ja ympäristö ovat säilyneet niin, että asuinpaikan suhde ympäristöönsä on hahmotettavissa. Inventoinnin päätteeksi kohde nimetään. Nimenä käytetään mieluiten vanhinta tunnettua nimeä.¹⁰⁶

Marja Sahlbergin toimittama, Museoviraston vuonna 2010 julkaisema Talon tarinat: rakennushistorian selvitysopas tarjoaa taustatietoa sekä yksityiskohtaisia ohjeita historiallisten rakennusten sekä ympäristöjen selvitystöiden laadintaan. Rakennushistorian selvitysoppaan mukaan selvitystöiden taustalla on useimmiten jokin yksilöity hanke, jonka päätöksenteon tueksi selvitystöitä laaditaan. Rakennushistoriaselvityksen avulla voidaan myös saada selville kohteeseen liittyvien mahdollisten kohdennettujen lisätutkimusten tarve. Tällaisia lisäselvityksiä vaativia kohteita voivat olla laajoista ympäristökokonaisuuksista esiin nousevat erityispiirteet, kuten poikkeukselliset historialliset puutarhakokonaisuudet. Tällaisiin lisäinventointeihin Talon tarinat: rakennushistorian selvitysopas suosittelee historiallisten puutarhojen inventointiopasta Portti puutarhaan.¹⁰⁷

Rakennushistoriallisen tutkimuksen tärkein tavoite on kokonaiskuvan luominen kohteesta niin, että se palvelee selvityksen tulevaa käyttötarkoitusta mahdollisimman hyvin. Selvitysten perustavoitteet ovat kohteen säilytettävien ominaispiirteiden tunnistaminen sekä taustatietojen hankkiminen tuleviin hankkeisiin liittyvän päätöksenteon pohjaksi. Työn tilaajan tulee esittää selvityksen käyttötarkoitus ja tarpeellisuus, jotta työlle saadaan ennakkoon selkeät rajat sekä tavoitteet. Kohteen nykytilan selvittäminen koetaan yhtä tärkeäksi kuin historia. Selvitysraportin helppolukuisuutta ja selkeyttä korostetaan.

¹⁰⁵ Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi 2015, 7–10.

¹⁰⁶ Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi 2015, 10–11.

¹⁰⁷ Talon tarinat: rakennushistorian selvitysopas 2010, 10.

Selvitysraporttien julkisessa saavutettavuudessa tulee ottaa huomioon henkilösuojakysymykset ja yleiset turvallisuuskysymykset. Selvitystyöt tulee suorittaa mahdollisimman puolueettomasti, ja tutkijan on esimerkiksi vältettävä arvottamasta kohteen eri osalualueita tai ajallisia piirteitä. Kohteen suojeluun tai korjaus- ja muutostöihin liittyvät arvottamispohjaiset päätökset ovat useimmiten viranomaispäätöksiä, jotka tehdään jälkikäteen selvityksen tiedollisia ja näkemyksellisiä näkökulmia hyödyntäen. Ne voidaan liittää osaksi puolueettomasti laadittua selvitysraporttia.¹⁰⁸

Vertailuaineistona tarkastelen myös historiallisten puutarhojen inventointiopasta Portti puutarhaan, jonka ohjeiden mukaan laadin tämän tutkielman soveltavan osuuden eli Itä-Hämeen opiston historiallisen puutarhan inventoinnin (Luku 5). Oppaan tarkoituksena on yhtenäistää ja määrämuotoistaa historiallisten puutarhojen tallentamiskäytänteitä. Opas ottaa kantaa inventoinnin laatijan pätevyyteen, taustaryhmään sekä työn suunnitteluun. Ohjeiden mukaan tutustutaan tausta-aineistoon, kuten kirjallisiin lähteisiin, kuviin ja karttoihin. Maastoinventointi ohjeistetaan suorittamaan lehdelliseen ja lehdettömään ajankohtaan, paperista peruskarttalehteä hyödyntämällä. Oppaan mukaan käsivärinen kentällä tehty piirustus riittää kuvaamaan maastoinventointia, kunhan se on laadittu mittakaavassa.¹⁰⁹ Oppaan julkaisuaikana ei ollut käytössä avointa paikkatietoa.

Oppaan mukaan kohteesta kuvattavien valokuvien tulee olla mustavalkoisia, koska mustavalkoiset kuvat säilyvät parhaiten. Historiallisten kuvien kanssa suositellaan ottamaan ennen ja nyt -valokuvapareja. Oletusarvona on raportin paperisäilytys. Arvottaminen suoritetaan inventoinnin jälkeen käyttäen yleisiä rakennetun kulttuuriympäristön arvottamisperusteita, huomioiden kuitenkin puutarhojen erityispiirteet. Arvottamisperusteita ovat historiallinen, puutarhataiteellinen, maisemallinen ja puutarhanhoidollinen arvo sekä käyttöarvo. Lopullinen arvottaminen voidaan oppaan mukaan suorittaa kuitenkin vasta kun koottuna on riittävä määrä vertailuaineistoa.¹¹⁰

¹⁰⁸ Talon tarinat: rakennushistorian selvitysopas 2010, 19, 22, 52, 27–61.

¹⁰⁹ Hautamäki 2000, 5–23, 34.

¹¹⁰ Hautamäki 2000, 8–28.

Kansainvälisenä kulttuuriperinnön tallentamiseen liittyvänä aineistona tarkastelen ICOMOSin vuonna 1996 julkaisemaa kansainvälisiä kulttuuriperinnön tallentamisperiaatteita esittelevää asiakirjaa nimeltä Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings and Sites. Asiakirjassa korostetaan, että raportin laajuus ja sisältö on määriteltävä tarkasti etukäteen. Lisäksi siinä otetaan kantaa erilaisten tarvittavien taustatietojen laatuun ja tietojenkeruupaikkoihin. Ohjeistuksen mukaan tutkimukset eivät saa koskaan vaurioittaa kohdetta. Lopuksi tehdystä työstä koostetaan oleelliset tiedot sisältävä raportti. Asiakirjassa annetaan ohjeita myös lopullisen raportin yhdenmukaisuudesta, säilytettävyydestä ja saavutettavuudesta.¹¹¹

Kansainvälisistä aineistoista tarkastelen myös ICOMOSin vuonna 1982 julkaisemaa Firenzen julistusta. Firenzen julistuksen mukaan historiallista puutarhaa tulee suojella Veneetsian julistuksen hengessä, puutarhojen erityispiirteet huomioon ottaen. Julistuksen mukaan puutarhojen muutos- tai kunnossapitotöiden taustalla tulee olla perusteellinen ja ammattitaitoisesti tehty dokumentoitu tutkimus. Firenzen julistuksen mukaan kunkin maan tulee ryhtyä lakisääteisiin ja hallinnollisiin toimenpiteisiin historiallisten puutarhojen tutkimiseksi ja tallentamiseksi. Toimenpiteiden tulee kattaa hoito, konservointi ja restaurointi sekä tarvittaessa rekonstruktio.¹¹²

Kulttuuriperintöön liittyvien dokumentointimenetelmien käytänteiden yhtenäistämistä käydään säännöllisesti keskustelua. Inventointiraporttien päivittämisen myötä tulee haaste myös digitaalisten tallennusjärjestelmien päivittämisestä. Digitalisaation vuoksi tiedonkäsittely muuttuu yhä helpommaksi, mutta toisaalta kootun tiedon tarpeellisuuteen tulee kiinnittää huomiota. Pällekkäiset ja rinnakkaiset digitaaliset säilytysjärjestelmät heikentävät erilaisten tallennusraporttien saavutettavuutta ja käytettävyyttä.

Käytettävyyttä pohtii Sini Saarnilahti vuonna 2016 julkaistussa pro gradu -tutkielmaansa Rakennushistoriaselvitysten käytettävyys¹¹³. Vaikka Saarnilahti tutkii selvitystyön prosessin sijaan prosessissa työstettyä raporttia, koen voivani hyödyntää Saarnilahden havaintoja kulttuuriperinnön tutkimisesta. Valmiin kirjallisen raportin käytettävyyden arviointiin Saarnilahti käyttää käytettävyydelle laadittua kansainvälistä standardia.

¹¹¹ Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings and Sites 1996, 1–4.

¹¹² Firenzen julistus 1982, 3 §, 15 §.

¹¹³ Saarnilahti 2016.

Standardi ISO 9241-11 määrittelee käytettävyyden tuotteen, palvelun, laitteen tai ympäristön helppokäyttöisyyden arvioimiseksi jonkin määritellyn tavoitteen saavuttamiseksi. Arviointia tarkastellaan tuloksellisuuden, tehokkuuden, tyytyväisyyden ja käyttötilanteen perusteella. Käytettävyyden arviointia voidaan hyödyntää kuitenkin myös humanistilla tieteenaloilla.¹¹⁴

Saarnilahden tulkinnan mukaan rakennushistoriallisten selvitysten käytettävyyden tärkeimmiksi kriteereiksi muodostuivat selvityksen tuottaman tiedon suhde tilaajan tarvitsemiin tietoihin, kootun informaation selkeys ja selvityskokonaisuuden helppolukuisuus. Tutkielmassa korostetaan tilaajan vastuuta ohjeistaa ja ohjata selvitystyötä. Saarnilahti toi esiin myös selvitysten käyttäjien ammatillisen monitaustaisuuden sekä siihen liittyvät haasteet. Haasteena esitetään esimerkiksi vaatimus raportin laatijan objektiivisuudesta. Selvityksestä tulee Saarnilahden näkemyksen mukaan tekijänsä valintojen summa, jonka painopiste on tilaajan määrittelemä. Yhteenvedossa Saarnilahti toteaa, että käytössä olevat oppaat ja standardit eivät pysty selkeästi ohjeistamaan, minkälainen selvitys on päätöksenteon kannalta riittävä. Saarnilahden mukaan selvityksiä laativat yksityiset konsultit eivät yleisesti käytä oppaiden ohjeita. Tämä näkyy valmiiden raporttien sisällöissä sekä painotuksissa.¹¹⁵

Kulttuuriperinnön selvitykset ja inventoinnit jäävät myös osaksi erilaisia arkistoja ja tuottavat näin jälkipolville aineistoja historian tutkimukseen. Kulttuuriperinnön tallentaminen on vaativaa ja monipolvista ryhmätyöskentelyä, jonka toiminnan jäljet ovat kauaskantoisia. Minna Rönkä pohtii kulttuuriperinnön tallentamiseen liittyvää arvottamisen problematiikkaa pro gradu -tutkielmassaan Kulttuuriperinnön arvotusta museoissa ja arkistoissa. Rönkä tarkastelee kulttuuriperinnön säilyttämiseen liittyvän arvottamisen määritelmäsältöjä. Rönkä ottaa mielenkiintoisesti kantaa myös objektin käytettävyyteen ja sen ajalliseen muuntuvuuteen. Ajallisesti muuttuvia arvoja ovat kohteen alkuperäinen käyttöarvo ja taloudellinen arvo. Näiden muuttuminen tunnistetuiksi historiallisiksi ja kulttuurillisiksi arvoiksi tuottaa tietolähteitä erilaisiin käyttötarkoituksiin myös tulevaisuudessa. Tutkielmassaan Rönkä tuo esille kulttuuriperintöön liittyvän kerätyn

¹¹⁴ Saarnilahti 2016, 4, 6–7.

¹¹⁵ Saarnilahti 2016, 4, 54–56.

materiaalin puolueettomuuden ihanteen sekä siihen kohdistuvan kritiikin. Kulttuuriperinnön dokumentoinnin voidaan nähdä heijastavan yhteiskunnallisia valtarakenteita ja hierarkioita.¹¹⁶

3.2 Vertailu

Tarkastelen kulttuuriperinnön tallentamiseen liittyviä piirteitä vertailemalla. Vertailevan tutkimusnäkökulman valitsin, koska vertailu on luonnollinen ja arkinen tapa jäsenellä maailmaa. Joidenkin tutkijoiden mukaan kaikkien valintojemme taustalla on jonkinasteinen vertailu. Tällainen yleistettävyyden tarjoaa vertailua ihmisen ajattelun, myös tieteellisen ajattelun, perusominaisuudeksi. Anneli Anttonen sosiaalipoliittisen artikkelin mukaan vertailevan tutkimuksen keskeiseksi piirteeksi nousee, vertailevan ajattelumallin yleistettävyydestä huolimatta, systemaattinen vertailuaineisto. Anttonen mukaan vertaileva metodi edellyttää aina systemaattisen aineistonkeruun lisäksi myös systemaattista analyysia sekä raportointia.¹¹⁷

Menetelmien vertailua pohtii myös Katri Kosonen artikkelissaan Käytettävyytutkimuksen menetelmien vertailu. Kosonen tuo ilmi käytettävyytutkimuksen menetelmien vertailun yleisen päämäärän eli tavoitteen selvittää, mikä vertailtavista menetelmistä on paras ja miten se voidaan määrittellä. Kosonen pohtii artikkelissaan menetelmän määrittelyyn liittyviä haasteita. Määrittely voi perustua lukuisiin näkökulmiin, kuten menetelmän taloudellisuuden arviointiin, menetelmän ratkaisukeskeisyyteen, menetelmän ammatilliseen resursointiin tai ylipäätään määrittelykriteerien asettajiin.¹¹⁸

Kosonen nostaa vertailun avainkysymykseksi sen, miten vertailu suoritetaan. Vertailuvaiheeseen tultaessa on jo valittu vertailtavat menetelmät sekä vertailukriteerit. Menetelmien vertailu on monimutkaista eikä siihen ole valmiita standardeja, joten kukin tutkija lähestyy aihetta omista lähtökohdistaan. Kosonen esittää haasteeksi myös vertailtavien menetelmien standardisoimattomuuden, jonka vuoksi ongelmaksi nousevat vertailtavien menetelmien epäyhtenäisyys ja heikko vertailtavuus. Yksi tavanomaisimmista

¹¹⁶ Rönkä 2015, 22–23, 27, 42–44.

¹¹⁷ Anttonen 2005, 274, 285.

¹¹⁸ Kosonen 2005, 313–314.

vertailutavoista onkin listata menetelmien hyvät ja huonot puolet sekä tarkastella näiden tietojen pohjalta menetelmien soveltuvuutta eri tilanteisiin.¹¹⁹

Tallennusmenetelmien prosessien vertailuun valitsin kriteereitä, jotka olen koostanut erilaisten tutkimusaineistojen perusteella ja joiden uskon parhaiten tuottavan tuloksia juuri minun lähestymiskulmani huomioon ottaen. Taustalla käytän soveltaen myös käytettävyyden tutkimiseen liittyvän heuristisen arvioinnin kriteereitä. Heuristinen arviointi on yleisimmin informaatiotieteiden käyttämä, vaativana vertailumallina pidetty erilaisten menetelmien vertailuun laadittu oivaltavan tiedonkäsittelyn ajattelumalli¹²⁰.

Oman heuristisen arvioinnin mallinsa on laatinut Jakob Nielsen.¹²¹ Nielsenin heuristiikan kymmenkohtainen lista toimii laadittaessa menetelmiä tai tutkittaessa niiden käyttäjävällisyyttä¹²². Peilaan valitsemiani vertailukriteereitä osittain myös Nielsenin heuristiikkaan, koska se tuo mielestäni esiin tärkeitä piirteitä, kuten käyttäjävällisen esitystavan, vaihtoehtoisen etenemisjärjestyksen, yhtenäisen ja johdonmukaisen esitystavan, terminologian yleisyyden sekä dokumentaation laadukkuuden.¹²³ Lisäksi mukailen taulukossa Tommi Lindhin rakennushistoriaselvitysten sisältöjä arvioivaa taulukkoa¹²⁴. Omassa tutkimuksessani esitän tarkastelemani aineiston taulukkomuotoisena vertailuna. Tutkittava aineisto on ollut olemassa jo ennen vertailevan tutkimukseni aloittamista, eikä sitä ole tuotettu tämän tutkimuksen vuoksi¹²⁵.

Vertailevan tapaustutkimuksen tulosten havainnointi ja analysointi on yhteydessä tarkasteltavien tapausten lukumäärään. Tutkielmani vertailuaineisto on suppea, joten analysoin havaintojani laadullisin menetelmin. Vertailuaineistoni ei myöskään riitä aiheesta suoritettaviin laajoihin yleistyksiin, mutta aineiston avulla voi esittää kuitenkin rajallisia yleistyksiä. Vertailevan tapaustutkimusotteen tavoitteena on tunnistaa yksittäisten tapausten ominaisuuksia ja tarkastella niitä rinnakkainasettelun keinoin.¹²⁶ Kuten Alasuutari toteaa, tutkimus ei kuitenkaan voi koskaan saavuttaa täydellistä varmuutta¹²⁷.

¹¹⁹ Kosonen 2005, 314.

¹²⁰ Tieteen termipankki, heuristiikka.

¹²¹ Majaranta 2015.

¹²² Nielsen 1994.

¹²³ Nielsen 1994.

¹²⁴ Saarnilahti 2016, 25–26.

¹²⁵ Alasuutari 2011, 60, 69–72.

¹²⁶ Kurunmäki 2007, 77–78.

¹²⁷ Alasuutari 2011, 37.

	<i>Hautausmaiden inventointiopas</i>	<i>Kulttuuriympäristön analyysi; Opas Dive menetelmän käyttöön</i>	<i>Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi</i>	<i>Talon tarinat-rakennushistorian selvitysoapas</i>	<i>Portti puutarhaan-historiallisten puutarhojen inventointiopas</i>
TILAAJAN OHJEET, SISÄLTÖTAVOITTEET	lakiin ja/ tai hankkeeseen perustuva, tavoitteet tarkasti selvillä	tarkka työsuunnitelma ja muistilista, liittyy usein kaavoitukseen	tavoitteet määritely, viitataan muihin oppaisiin ja ohjeisiin, usein kaavoitushankkeisiin liittyvä	tilaaja ja hanke selvillä ennen työn aloitusta, tavoitteet selvillä, usein konsulttityötä	tilaajaan tulee määrittellä kohteiden laajuus, sisältötavoitteet määrittellään, kv. Firenzen julistus
LAATIJAN PÄTEVYYS	ammattitaitoinen pätevyysvaade esitetään	projektipäällikkö ja muut osalliset	ei mainintaa	pätevyysvaade korkea, esitetään ryhmätymallia	yleisinventointiin käy esim. opiskelija, kohdeinventointeihin pätevät laatija/ ryhmä, taustaryhmää suositellaan
KUSTANNUSTEHOKKUUS, RESURSSIT, BUDJETTI	aikatauluun ja ajankohtaan erityishuomio	budjetti ja resurssit työsuunnitelman osana	ei mainintaa	tarkka budjettiselvitys, tarkka sisältötavoite, tarjouspyyntö, kirjallinen sopimus	inventoinnille annetaan kohdekohtainen määräaika 1-3 vkoa, työvaiheiden järjestys ja aikataulutus, rahoitus mainitaan
TAUSTA-AINEISTO	helpohkosti saatavat arkistolähteet, vuodenaikojen huomiointi kenttätyössä, työntekijöiden ja paikallisväestön haastattelut	1:taustatiedon keruu, osallistaminen 2: tulointa osallistamalla 3: arvottaminen, osallisuus + kehitys + muutoksensieto 4: toimenpidesuosituksukset	kartat, kenttätyö, muut oppaat ja ohjeet	aineiston käyttö ohjeistetaan, arkistot, tutkimukset, haastattelut, kenttätyö, valokuvaukset	historioitsijan käyttö, tausta-aineiston käyttö ohjeistetaan tarkkuuden tason mukaan, kartat, valokuvat, taulut, kirjallisuus, haastattelut
AIKATAULUTUS JA VALVONTA	oikea-aikainen aikataulutus, laaja tiedotustarve	projektipäällikkö vastaa työn edistymisestä, osallistaminen läpi prosessin	ei mainintaa	työstä tiedotetaan, työtä valvotaan, suoritetaan raportin välikatselmuksia, raportin esittely	yleispiirteiset ohjeet aikataululle, työnaikaista valvontaa ei mainita. Kohteen merkittävyyden arvioi taustaryhmä
RAPORTIN SISÄLTÖ, KÄYTTÄJÄYSTÄVÄLLISYYS	sisältö ohjeistetaan, valokuvauksen tärkeys myös teknisesti, sähköinen tallennus, paikkatiedon käyttö, merkittävyyden arviointi voi sisältyä.	Raportti prosessista sekä tuloksista. Selkeää, ymmärrettävää. Matriiseja, kuvia. Tiedon määrää rajattava. Merkittävyyden arvottaminen	raportin ulkonäöstä ei mainintaa, sisältötavoitteet määritetty, kohteen nimeäminen. Merkittävyyden arvottamiselle pohjatietoa.	sisältö ohjeistetaan, ulkoasu määrittellään, objektiivisuus, yhteenveto vapaamuotoisemmin. Merkityksen arvottaminen jää raportin ulkopuolelle.	terminologian yhtenäisyys, taso määrittelee sisällön. Maastokäynnit 2 krt, tekstit, mittakaavakartta, ennen ja jälkeen kuvat.
TOISTETTAVUUS, PÄIVITYSTARVE	tämän hetkinen tilanneinventointi korostuu, valokuvien tarkat kuvakulmat ja kuvauksen ajankohdat	menetelmän pohjarakenne melko määräämukainen, sisältö muuttuu ajassa ja paikassa	keskeistä raportin viestiä muinaisjäännösrekisterin, viestiä ei ohjeisteta	raportin ulkoasu määräämukaisesti, tallennetaan sähköisesti	määrämuotoinen lomake, säilytysohjeet vanhentuneet, ei huomioi digitaalisuutta
KÄYTETTÄVYYS, JATKOKÄYTTÖ	säännöllinen jatkokäyttö, raportille nimetty vastuhenkilö, raporttiin mainita tiedostomuodoista	prosessin aikainen ja jälkeinen viestinnän selkeys, helpokäyttöisyys ja pedagogisuus.	muinaisjäännösrekisteri mahdollistaa avoimen jatkokäytön	käytettävyyttä korostetaan sisällössä ja säilytyksessä, tietokantasovellusten käyttö, arkistokelpoisuus	paperikopiot, käytettävyys heikko, säilytyspaikat epäselvät, ohjeet eivät huomioi digitaalisuutta
SAAVUTETTAVUUS	helppo ja nopea saavutettavuus tärkeää, seurakunnan oma käyttö ja avoin saatavuus, kopio Kirkkohallitukselle, perinteinen kirja	prosessin aikainen ja jälkeinen tiedottaminen, selkeä informaation säilytys	muinaisjäännösrekisteri mahdollistaa helpon saavutettavuuden	säilytyspaikat sovitetaan etukäteen, Mv kohteista raportti Mv:lle*, vapaa-kappale Kansalliskirjastoon. Tietosuojat, julkaisuluvat.	raportti Mv:lle, maakuntamuseolle, ympäristökeskukselle, maakuntaliitoille ja kuntien eri hallinnoille. Saavutettavuus heikko ja epäselvä

* Mv, Museovirasto

Taulukko 1. Kulttuuriperinnön tallennusmenetelmien vertailutaulukko.

Portti puutarhaan -inventointioppaan mukaisesti käyttämäni Itä-Hämeen opiston historiallisen puutarhan inventointimenetelmä tarkentuu suorittamassani tallennusmenetelmien vertailussa. Vertailuasetelmassa huomaan, että en valinnut inventointimenetelmää tilaajaa huomioiden. Emme olleet maakuntamuseon kanssa riittävästi yhteydessä, jotta olisin saanut selville, minkälaisen puistohistoriaselvityksen he olisivat halunneet. Valitsin Portti puutarhaan -inventointioppaan aivan itsenäisesti, enkä pyytänyt siihen maakuntamuseolta minkäänlaista kommenttia. Tämä johtuu isoksi osaksi siitä, että silloinen tutkija, Siikaniemi, jäi virastaan lomien kautta eläkkeelle ja työpaikka oli haussa juuri Itä-Hämeen opiston inventoinnin ajan.

Valitsemani oppaan käyttöä suositellaan lukuisissa kulttuuriympäristön dokumentointiin liittyvissä ohjeissa ja julkaisuissa ¹²⁸. Oppaan saavutettavuus on kuitenkin yllättävän heikko, sillä, toisin kuin muut vertailuni dokumentointimenetelmät, julkaisu ei ole saatavissa Museoviraston verkkopalvelussa vaan se on tilattava fyysisesti kirjastosta. Tämä heikentää oleellisesti oppaan saavutettavuutta.

Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo on vaatinut Itä-Hämeen opistolta puistohistoriaselvitystä jo lukuisia kertoja aiemmin, ja joitain selvityksen kaltaisia dokumentteja opisto on maakuntamuseolle myös toimittanut. Vastuumuseolla ja opistolla on ollut eriauvia näkemyksiä alueella tehdyistä ja tehtävistä maiseman- ja puutarhanhoidollisista toimenpiteistä. Minun laatimani inventointi on ensimmäinen valmiiseen oppaaseen ja ohjeistuksiin perustuva dokumentointi.

Henkilökohtaisien paikallisyhteyksien takia toimintani Hartolan kylässä oli luontevaa ja sujuvaa. Sain esimerkiksi tavattua kaikki ne henkilöt, jotka halusin ja jotka minun tarvitsi tavata. Lyhyellä aikavälillä suoritettu, intensiivinen ja museotoimintaan yhdistettävä inventointi voi luoda yllättäviä jännitteitä pienillä paikkakunnilla. Ammattipätevyyden lisäksi korostuvat myös inventoijan henkilökohtaiset ominaisuudet. Tämä piirre näkyy erityisesti silloin, kun kyseessä on toisen omistaman omaisuuden inventointi, joka suoritetaan joskus jopa ilman omistajan varsinaista suostumusta.

¹²⁸ Kts. RT-kortti 99-11119, Historiallisten puistojen ja puutarhojen suojele, hoito ja kunnostus 2013. Talon tarinat: rakennushistorian selvitysopas 2010.

Tässä inventoinnissa oli kyse pro gradu -tutkielmasta, joten rahoitus ei ollut tilaajille ongelma. Tilaajan rooli liittyy normaalisti keskeisesti myös kohteen tallennustyön budjettiin. Tässä tapauksessa alueelliselle vastuumuseolle aiemmin toimitettujen inventointien puutteellisuutta oli opiston puolelta perusteltu rahoitusvaikeuksilla. Inventoinnin suorittamiseen sain apurahaa 3 000 euroa Maiju ja Yrjö Rikalan säätiöltä. Se kattoi työstä aiheutuneet välittömät kulut. Kustannustehokkaaksi työ ei muodostunut, koska opiskelijana käytin runsaasti resursseja esimerkiksi inventoinnin arkistotyöhön. Dokumentointeihin liittyvä rahoitus ei juurikaan ilmennyt vertailuaineistossa.

Tausta-aineiston tutkimista olisi helpottanut tarkan tavoitesisällön määrittelemine yhdessä tilaajan kanssa. Haasteeksi tausta-aineiston tutkimisessa muodostuivat erityisesti arkistotekstien ruotsinkielisyys sekä käytetyt kirjaintyypit käsialavaihteluineen. Historiallisten arkistomateriaalien käytön perustaidot olisi syytä hallita, mikäli kerää tietoa primääriaineistosta. Jouduin jättämään pois joitain arkistoja juuri arkistomateriaalin tulokintavaikeuksien vuoksi. Tätä problematiikkaa ei tallennusohjeissa käsitellä.

Puutarhan inventoinnin aikataulua määrittelevät merkittävästi kenttätöihin liittyvät vuodenajat. Ennen kenttätöitä tulee olla riittävä määrä perustietoa kohteesta, joten aikataulut tulee suunnitella huolellisesti. Kenttätöiden suorittaminen kahteen kertaan eri vuodenaikoina pidentää tallennustyöhön käytettävää aikaa. Tällaiset vuodenaikoihin liittyvät aikataulliset haasteet koskevat kaikkia ulkona suoritettavia kulttuuriympäristön inventointeja.

Itä-Hämeen opiston puutarhan inventointiprosessia ei valvonut kukaan. Vertailun perusteella tarkasteltuna toimintaani olisi voitu valvoa enemmän. Maakuntamuseon vaihtuminen Päijät-Hämeen alueelliseksi vastuumuseoksi ja tutkijan vaihtuminen kesken prosessin näyttäytyvät jälkikäteen merkittävinä seikkoina juuri työn valvonnan kannalta. Opiston henkilökunta tiesi inventoinnista muttei sen tarkasta sisällöstä tai tavoitteista. Tietämättömyys inventoinnin motiiveista ja tavoitteista lisäsi jännitteitä. Vertailuaineiston perusteella inventoinnista olisi voinut heti aluksi tiedottaa laajemmin ja yksityiskohtaisemmin. Tiedotin toiminnastani opistoon keskeisesti liittyvien henkilöiden lisäksi satunnaisille kyläläisille. Lisäksi kerroin siitä Muistojen Hartola -Facebook-ryhmässä. Pienelle kylälle tiedottaminen hoituu toki kuulopuheinakin, mutta haasteeksi saattaa muodostua tietosisällön vääristyminen.

Paikallisten osallistamisen koin tärkeäksi, mutta mielsin sen tapahtuvan vasta prosessin päätteeksi. Suunnittelin inventoinnin pohjalta puutarhan opastetut kierrokset, jotka toteutetaan kesällä 2021. Osallistamisen merkitystä itse prosessissa korostaa muun muassa DIVE-menetelmä. DIVE-menetelmässä osallisia ovat myös muut kuin asiantuntijat, kuten asukkaat ja kohteen käyttäjät. Osallistamisen ja tiedottamisen olisi voinut yhdistää kokonaisuudeksi. Pyysin Muistojeni Hartola -Facebook-ryhmässä kokemuksia Itä-Hämeen opistosta ja sain sitä kautta muutaman puhelun. Nykyisistä käyttäjistä esimerkiksi oppilaita en osallistanut hankkeeseen mitenkään.

Raportin selkeys ja helppokäyttöisyys nousevat suorittamassani vertailussa keskiöön. Historiallisten puutarhojen inventointioppaan Portti puutarhaan mukaan suoritettun yleisinventoinnin raportti on melko lyhyt ja suppea. Taustalla on kuitenkin valtava määrä arkisto- ja kenttätöitä. Laajan arkistomateriaalin käyttö tuottaa sivutuotteena helpokosti myös laajennettun historiikin. Tällöin tietomäärästä tulee runsasta ja tuotetun tiedon esitystapaan tulee kiinnittää erityishuomiota. Tiedon tulisi kuitenkin löytyä raportista nopeasti ja melko vaivattomasti. Laatimastani raportista tuli arkistoaineiston ja historiankerronnan vuoksi melko laaja. Jakamalla tiedon varsinaiseen inventointiin ja erilliseen historiikkiin sain kokonaisuudestani mielestäni kohtuullisen käyttäjäystävällisen.

Yleisinventoinnin kenttätöissä haasteeksi muodostuvat kasvillisuuden tunnistustarkkuus ja sitä kautta inventoinnin rajaaminen. Kasvillisuuskartoitus on laaja toimenpide, ja se tulee mielestäni suorittaa erillisenä kasvillisuusinventointina. Myös erilaisten puutarhan rakenteiden ja rakennusten rajapinnan tunnistaminen voi aiheuttaa haasteita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi rakennuksen yhteydessä olevat kivirakenteet, kuten portaat tai askelkivet. Itä-Hämeen opiston rakennuksiin liittyvien portaiden ja vastaavien rakenteiden arvioitiin kuuluvan rakennuselvitykseen¹²⁹. Inventointialueen rajaukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Inventointi on oppaan ohjeiden ansiosta toistettavissa, mutta käytännössä inventointiraportin löytämisessä voi ilmetä haasteita. Laatimani inventointiraportin tarkka säilytyspaikka Päijät-Hämeen alueellisen vastuumuseon tietokannoissa ei ole vielä selvillä. Itä-

¹²⁹ Nousiainen & Tervonen 2020.

Hämeen opisto saa työstäni tiedostomuotoisen kappaleen ja mahdollisesti myös perinteisen kirjan. Kirja voidaan asettaa lukukappaleeksi opiston käsikirjastoon.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman soveltavana osuutena on historiallisen puutarhan inventointioppaan Portti puutarhaan ohjeiden mukaan laadittu Itä-Hämeen opiston puutarhan yleisinventointi. Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä on vertailevan tapaustutkimuksen keinoin suoritettu kulttuuriperinnön dokumentointimenetelmien vertailu. Vertailun tarkoituksena on tuottaa analysoitavaa tietoa vastaamaan tutkimuskysymykseeni, minkälainen kulttuuriperinnön tallennusmenetelmä on historiallisen puutarhan inventointi Portti puutarhaan -inventointioppaan mukaisesti laadittuna, ja alakysymykseen, miten se vertautuu muihin Suomessa käytössä oleviin kulttuuriperinnön tallentamismenetelmiin.

Museoviraston ohjeiden mukaiset inventointimenetelmät poikkeavat toisistaan ja tuottavat siksi erilaisia inventointiprosesseja ja raportteja. Vertailussani mukana olevat menetelmät antavat kuitenkin ohjeet kulttuuriperinnön erityispiirteiden tunnistamiseen ja vaalimiseen. Lähes kaikki vertailun menetelmät ovat myös vakiinnuttaneet paikkansa kulttuuriympäristöjen dokumentointien kentässä. Poikkeuksena tästä on kuitenkin Portti puutarhaan: historiallisten puutarhojen inventointioppas. Tutkielmani toinen alakysymys onkin, miksi se ei ole vakiinnuttanut asemaansa historiallisten puutarhojen inventoinneissa.

Inventointi sopii mielestäni menetelmänä kulttuuriympäristöjen historiallisten piirteiden ja kerrostumien tunnistamiseen erinomaisesti. Portti puutarhaan -oppaan mukaisella inventoinnilla on mahdollisuus toteuttaa kansainvälisiin sopimuksiin perustuvaa kulttuuriperinnön vaalimistyötä. Inventointiprosessi tuottaa raportin, jonka sisältämää tietoa viranomaiset voivat myöhemmin arvottaa. Raportti itsessään on tietynlainen tunnistetun historian kuvaus ja nykytilanteen kartoitus. Se ei sellaisenaan ota kantaa kohteen arvoon, merkittävyyteen, hoitoon tai kunnossapitoon. Inventoinnin taustalla on paljon tutkimuksellista tietoa, joka kootaan inventointiraportin avulla hallinnollisiin tarpeisiin ja

viranomaisten käyttöön. Inventointiraportti osallistuu inventoinnin taustalla vaikuttavaan monialaiseen tutkimusdiskurssiin sekä valmiin raportin myötä hallinnolliseen ja juridiseen viranomaisdiskurssiin.

Kulttuuriperinnön tallentamiseen liittyviä arvoja pohdittaessa mieleeni tulee historiankirjoitukseen liittyvä objektiivisuuden ja vallankäytön problematiikka. Tallentamalla historiallisen kartanon ja oppilaitoksen puutarhaa olemme jo tehneet tietynlaisen valinnan: olemme päättäneet arvottaa kohteen merkittävämmäksi kuin esimerkiksi kartanon torppien pihapiirin inventoinnin. Tämä korostaa samalla sekä yhteiskunnan hierarkkisia arvovalintoja että perinteiden arvostusta. Hierarkkiset arvot voidaan Klaus Helkaman mukaan nähdä itsensäkorostamisarvoina, kuten vallan, menestyksen ja kunnianhimon arvoina. Perinteiden arvostaminen taas takaa yhteisön jatkuvuutta ja jäsenten lojaalisuutta.¹³⁰

Mielenkiintoisen lisän antaa myös aiheen ympärillä työskentelevien henkilöiden homogeeninen koulutustausta ja näkökulma. Tällaisten asiantuntijainstituutioiden uhkana on asiantuntijapanotteisen retoriikan korostuminen julkisessa keskustelussa. Käytännön suojeletyö toteutuu kunnolla kuitenkin vasta kun suuri yleisö on sen tunnistanut ja hyväksynyt.¹³¹ Osallistun tällä tutkielmalla myös muistiorganisaatioiden arkistomateriaalien tuottamiseen. Muistiorganisaatioillakin on oma arvopohdintansa säilytettävistä arkistomateriaaleista ja sitä kautta vastuunsa kulttuuriperinnön kerronnasta tuleville jälkipolville. Muistiorganisaatiot vastaavat valinnoillaan inventointiraporttini saavutettavuudesta pitkälle tulevaisuuteen.

Oppaan mukaisesti laatimani yleisinventointi vaatii taustatiedoksi runsaan määrän kohteesta kertovaa kirjallisuutta, arkistomateriaaleja, haastatteluja ja kenttäkäyntejä. Arkistomateriaalien käytön erityispiirteinä ovat arkistojen hajanaiset sijainnit sekä arkistomateriaalin autenttisuuteen liittyvät seikat, kuten historialliset käsialat, kirjaintyyppit ja vieraskielisyys. Suomalaiseen kulttuuriperinnön tutkimukseen liittyy keskeisesti ruotsin kieli, joka näyttää olleen arkistoissa melko hallitseva kieli vielä 1900-luvun alussakin. Tällaisten lähdeaineistojen tulkinta vaatii erityisosaamista. Itse jouduin jättämään osan arkistoaineistosta tutkimatta juuri edellä mainituista syistä.

¹³⁰ Helkama 2015, 7.

¹³¹ Kivilaakso 2017, 13.

Lähdeaineistoja pohtimalla löytää myös mielenkiintoisia näkökulmia esimerkiksi primäriaineistona käytettävien historiallisten karttojen välittämään tietoon. Kartografiaan perehtymällä ymmärtää, että objektiivisuuden problematiikka on myös läsnä tuotettaessa ja tulkittaessa karttamateriaaleja. Historialliset kartatkin kuvastavat oman aikansa valintoja ja yhteiskunnassa vallinnutta vallankäyttöä. Kartat eivät ole irrallisia, puolueettomia informaation lähteitä, vaan niihin valitulla tiedolla on myös vahvistettu yhteiskunnan valittuja rakenteita. Myös paikannimistö on osa karttoihin liittyvää virallista ja politisoitunuttakin tietoa.¹³² Laatimassani inventoinnissa tutkin Ekon kartanon nimenmuodostusta ja liitin nimistötiedot osaksi puutarhahistoriaa. Paikannimistöntutkimus voi avata mielenkiintoisia näkökulmia kohteen historiasta.

Laajan arkistoaineiston pohjalta huomasin laativani ilman ennakkosuunnitelmaa liki 50-sivuisen historiikin Itä-Hämeen opiston puutarhasta. Se on mukana tutkielmassa ylimääräisenä liitteenä. Lopullisessa raportissa tällainen laaja historiaselvitys koetaan yleensä ongelmallisena. Vertailussa mukana olevien oppaiden mukaan inventointiraporttien tulisi olla mahdollisimman helppolukuisia eli käytettävyydeltään toimivia. Keskusteluisani eri asiantuntijoiden kanssa tuli myös ilmi raportin yhdenmukaisuuden tarve. Eri osapuolille jaettavien raporttien tulisi olla yhdenmukaisia, jotta keskustelu sekä toiminta raportin perusteella laadittujen jatkosuunnitelmien osalta olisi mahdollisimman toimivaa. Tämän vuoksi liitteeksi laatimani historiaselvitys lisää museoviranomaisten työmäärää, kun he pohtivat jatkosuunnitelmia. Aineiston esitleminen näin laajasti on selkeä uhka yleisinventointia laadittaessa.

Oppaassa ohjeistetaan, että inventointiin sisältyy kohteen merkityksen arviointi. Ohjeiden mukaisesti kohde luokitellaan merkittäväksi tai erityisen merkittäväksi. Tämän merkittävyyden arvotin itsenäisesti. Viranomaisten vastuulle jää opiston puutarhan laaja ja vertailuun perustuva arvottaminen, jonka pohjalta laaditaan mahdolliset jatkosuunnitelmat. Historiallisten kerrostumien tunnistaminen, fragmenttien säilyneisyyden arviointi ja näiden merkittävyyden mahdollisimman objektiivinen arvottaminen ovat keskeisellä sijalla laadittaessa esimerkiksi kohteen suojelua koskevia päätöksiä tai maisemanhoitosuunnitelmia. Itä-Hämeen opiston puutarha on kuitenkin jo asemakaavassa suojeltu¹³³.

¹³² Häkli 1997, 65–66.

¹³³ RT-kortti 99-11119, Historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelu, hoito ja kunnostus 2013, 4.

Suojelualan rajaus on laadittu kaavoitukseen yhteistyössä maakuntamuseon ja paikallismuseon kanssa ¹³⁴. Suojelualue kattaa suojeltujen rakennusten muodostaman miespihan sekä sen ympärillä olevan puutarhan ydinalueen (Inventointi, kohta 11). Inventointiani ei siis tarvita suojelupäätöksen tueksi.

Kohteen arvottaminen inventoinnin perusteella on kuitenkin merkittävä prosessi Itä-Hämeen opiston puutarhalle, sillä museoviranomaisten suorittaman arvottamisen pohjalta syntyvien päätösten perusteella laaditaan puutarhan mahdollinen ja toivottava maisemanhoitosuunnitelma. Näissä suunnitelmissa mukana on myös Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo. Museo haluaa olla mukana määrittelemässä ja varmistamassa niitä arvoja, jotka ohjaavat opiston tulevia maisemanhoidollisia ratkaisuja. Museon toiminta-ajatuksen mukaan sen asiantuntijatoiminta ei saisi rajoittua lausuntojen antamiseen. Sen tulisi myös olla mahdollisimman käytännönläheistä, osallistuvaa ja resurssit huomioivaa. ¹³⁵ Itä-Hämeen opiston puutarhan todellinen tulevaisuus pohjautuukin kunnossapitoon kohdistuvien viranomaismääräysten ja ohjeiden sekä opiston käytössä olevien resurssien yhteensopivuuteen. Jatkotoiminnassa tuleekin mielestäni huomioida Aura Kivilaakson esittämä ajatus siitä, että kohdetta ei suojeltaisi ihmisiltä vaan se olisi nimenomaan ihmisille ¹³⁶.

Hoitosuunnitelman laatimisella mahdollisimman varhaisessa vaiheessa taataan tunnistettujen historiallisten ominaispiirteiden, kuten vanhojen jalopuiden ja rakennusten luoman kokonaisuuden tai hyötypuutarhan järjestyneisyyden, säilyvyys yhteisessä kulttuurimaisemassamme. Kulttuurimaisemassa voidaan nähdä vallitsevan erilaisia arvoja ja merkityksiä. Tällinen on esimerkiksi opiston koivukujanne, joka voidaan nähdä kartanoajan vallan symbolina. Itä-Hämeen opiston puutarhan inventoinnissa nostin opiston koivukujanteen merkittäväksi maisemalliseksi tekijäksi koko alueella. Tällä tavoin tulkituna osallistun maisemassa nähtävien hierarkioiden uusintamiseen tietynlaisessa merkityksenantoprosessissa. Maiseman tulkintakin on subjektiivista ja ajalliseen kontekstiinsa sidottua arvopohdintaa. Puutarhan ominaispiirteisiin kuuluu kasvillisuuden vuodenaikoihin ja aikaan sidottu muuntuvuus ja kuolevaisuus. Se tekee puutarhoista

¹³⁴ Järvinen 2021.

¹³⁵ Nousiainen 2021.

¹³⁶ Kivilaakso 2017, 253.

osan nopeasti katoavaa kulttuurimaisemaa. Ihmisen ja luonnon pitkäaikaisesta vuorovaikutuksesta syntyneiden puutarhojen herkästi katoavat fragmentit vaativat erityisiä toimenpiteitä, jotta ne eivät katoa. Viimeiset piirteet voidaan vielä nähdä puutarhan jäänteinä. Virossa puutarhan jäänteet ovatkin yksi luokiteltu historiallinen puutarhatyyppi¹³⁷.

Itä-Hämeen opiston puutarhasta tulisi mielestäni laatia erillinen ammattimainen kasvillisuusinventointi. Kasvillisuuden tarkempi tutkimus saattaisi auttaa tunnistamaan esimerkiksi opiston kurtullehtiruusulajikkeeseen sekä hedelmäpuu- ja marjapensaslajeja. Uusia, kestäviä kasvikantoja on mahdollisuus ottaa myös kaupalliseen kasvituotantoon. Kasvillisuusinventointi olisi tarpeen laatia, ennen kuin hyötykasvit ovat lopullisesti kadonneet.

Portti puutarhaan: historiallisten puutarhojen inventointiopas ei ole laajasti käytössä. Tämä selvisi suorittamastani kyselystä sekä yleisistä keskusteluista alalla työskentelevien asiantuntijoiden kanssa. Tutustuin sähköisesti saatavilla oleviin puistohistoriaselvityksiin. Suurin osa löytämistäni ja tutkimistani puistohistoriaselvityksistä on yksityisten maisema-arkkitehtitoimistojen laatimia ja Helsingin kaupungin tilaamia. Raportit eivät noudata mitään valmista kaavaa, mutta niistä löytyy mielestäni kaikki oleellinen asia. Keskimäärin raportit sisältävät erittäin runsaasti monipuolista tietoa kohteesta ja ovat siksi verrattain raskaslukuisia. Kirjallista selvitystä tukevat selkeästi piirretyt kartat sekä runsas kuvitus.¹³⁸

Oppaan mukaisesti laadittua inventointia vertailemalla ja tuloksia analysoimalla esitän oppaaseen muutamia parannusehdotuksia. Ensimmäinen ehdotus on oppaan saatavuuden parantaminen niin, että se olisi vähintään tasavertainen muiden Museoviraston dokumentointioppaiden kanssa. Tämä tarkoittaa, että oppaan tulisi löytyä sähköisesti Museoviraston muiden ohjeiden yhteydestä. Sähköinen muoto helpottaisi myös kohteen inventoinnin päivitystä. Seuraavaksi pohtisin ohjeiden päivittämistä niin, että niissä hyödynnettäisiin mahdollisimman tehokkaasti saatavilla olevaa avointa paikkatietoa. Oppaan ohjeita tulisi päivittää säännöllisesti, jotta sen ohjeet pysyvät ajantasaisina.

¹³⁷ Hartikainen & Heinonen & Roht 2013, 21.

¹³⁸ Kts. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisusarja.

Ohjeistaisin tarkemmin myös prosessin sisäiseen ja ulkoiseen tiedonkulkuun. Myös ti-laajalla tulisi olla määritelty valvontavastuu työn edetessä. Päivittäisin opasta tiedotta-misen ja osallistamisen osalta DIVE-menetelmää mallina käyttäen. DIVE-menetel-mässä osallistaminen ja tiedottaminen ovat luonteva osa koko prosessia aivan työn al-kuvaiheista lähtien. Kun asiantuntijat kommunikoivat omasta ammattiyhteisöstään ulos-päin, suuren yleisön asenteet kulttuuriympäristön vaalimista kohtaan muuttuvat positii-visemmiksi ¹³⁹.

Ohjeissa voisi ottaa avoimesti kantaa myös inventointiprosessin rahoitukseen, budjettiin ja resursointiin. Resursoinnin kautta myös lähdetietoaineistojen käyttöä voi tarvittaessa rajoittaa. Toisaalta runsas tausta-aineisto luo myös laajemman kuvan kohteesta ja pa-rantaa näin historiallisten piirteiden ja kerrostumien tunnistamista. Vanhan arkistoi-aineiston tulkitsemisen haasteellisuudesta tulisi olla maininta. Puutarhojen inventointioh-jeissa voisi olla mahdollisesti myös pieni luku paikannimistön tutkimisesta. Raportin sisällön tulisi kuitenkin olla mahdollisimman helppolukuinen ja selkeä. Puutarhan yleisinventointeihin voisi lisätä rakennushistoriallisiin selvityksiin kuuluvan värisym-bolein varustetun aikakartan kohteesta. Lisäksi kohdeluokitteluihin voisi lisätä Virossa käytössä olevan luokan puutarhan jäännöksi.

Myös valmiin raportin saavutettavuuteen tulisi kiinnittää runsaasti huomiota. Alalla tun-tuu olevan yleisesti tiedossa, että laaditut inventoinnit sijaitsevat hajanaisesti ja ovat siksi vaikeasti saavutettavissa ja käytettävissä. Olisi hienoa, jos historiallisille puutar-hoille saataisiin digitaalinen tietokanta. Tällainen on esimerkiksi Museoviraston ylläpi-tämä muinaisjäännösrekisteri. Laaditulla raportilla on aina ensisijaiset, useimmiten tie-dossa olevat käyttäjät, mutta avoin digitaalinen järjestelmä lisäisi varmasti raportin käyt-täjäkuntaa ja raportin mahdollista jatkokäyttöä. Toivoisin, että keräämäni tieto tavoit-taisi mahdollisimman laajan yleisön ja tätä kautta lisäisi näihin alati harvinaistuviin his-toriallisiin puutarhoihimme kohdistuvaa mielenkiintoa ja arvostusta.

¹³⁹ Kivilaakso 2017, 254.

5. LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Kulttuuriympäristön analyysi: opas DIVE-menetelmän käyttöön. Museovirasto, 2013. Haettu 14.2.2021.

<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/opas-dive-menetelman-kayttoon.pdf>

Firenzen julistus. ICOMOS Suomen osasto r.y. Haettu 1.12.2020.

<https://icomos.fi/kansainvaelineen/julistukset-ja-suositukset/firenzen-julistus/>

Hautausmaiden inventointiopas. Toim. Tuominen, Laura. Museoviraston oppaita ja ohjeita 13. Museovirasto, 2010. Haettu 1.2.2021.

<https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/hautausmaiden-inventointiopas.pdf>

Hautamäki, Ranja: Portti puutarhaan: historiallisten puutarhojen inventointiopas. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 21. Edita Oy, Helsinki, 2000.

Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointiohje. Museovirasto, 2015. Haettu 4.2.2021.

<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/maaseudun-hist-asuinpaikkojen-inventointi-ohje.pdf>

Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings and Sites: ICOMOS. Sofia, 1996. Haettu 2.1.2021.

<https://www.icomos.org/charters/archives-e.pdf>

Talon tarinat: rakennushistorian selvitysopas. Toim. Sahlberg, Merja. Museoviraston rakennushistorian osaston ohjeita ja oppaita 4, 2010. Haettu 24.1.2021.

<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/talon-tarinat-opas.pdf>

Haastattelut ja kyselyt

Puutarhataiteen Seura Ry, sähköpostikysely, 2/2020.

Järvinen, Vesa, Itä-Hämeen museon museonhoitaja. Keskusteluhaastatteluja, muistiinpanot ja haastattelulupa allekirjoittaneella. Hartola, 5.11.2020 ja 4.12.2020.

Nousiainen, Reetta, Lahden museoiden tutkija. Keskusteluhaastatteluja, muistiinpanot ja haastattelulupa allekirjoittaneella. Hartola 4.12.2020, sähköpostit 2–3/2021, postit allekirjoittaneella.

Tervonen, Virpi, Arkkitehti SAFA. Keskusteluhaastattelu, muistiinpanot ja haastattelulupa allekirjoittaneella. Hartola 4.12.2020.

Tutkimuskirjallisuus

Alanko, Pentti & Hovi, Antti & Niinimäki, Heikki: Hartolan arvokkaat luontokohteet ja perinnemaisemat. Aldus Oy, Lahti, 2013. Haettu 31.10.2020.

<http://docplayer.fi/4328306-Hartolan-arvokkaat-luontokohteet-ja-perinnemaisemat.html>

Alasuutari, Pertti: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino, Tampere, 2011.

Alho, Heli & Tervonen, Virpi & Översti, Irene: Itä-Hämeen kartanoinventointi. 1998. Säilytyspaikka Lahden maakuntamuseo.

Anttonen, Anneli: Vertailut ja sosiaalipolitiikan uusi suunta. Journal. 2005. Haettu 25.1.2021.

https://scholar.google.com/scholar?hl=fi&as_sdt=0%2C5&q=Anneli+Anttonen+Vertailut+ja+sosiaalipolitiikan+tutkimuksen+uusi+suunta1&btnG=

Finlex. Haettu 9.3.2021.

<https://www.finlex.fi/fi/>

Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura, Tuomi-Nikula, Outi: Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Hansaprint Oy, Vantaa, 2013.

Hartikainen, Merja & Heinonen, Maarit & Roht, Urmas: DEVEPARK. Selvitys historiallisten puutarhojen inventoinneista Suomessa ja Virossa, raportti kyselyaineistosta. MTT, Jokioinen, 2013. Haettu 14.1.2021.

Helkama, Klaus: *Suomalaisten arvot: mikä meille on oikeasti tärkeää?* Sähköinen teoksen kirjallaitos, ePub-konversio Tero Salmén. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2015.

Helsingin kaupungin Rakennusviraston julkaisusarja. Haettu 5.3.2021.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: *Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos.* Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna, 2009.

<https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/438296/mttraportti88.pdf?sequence=6&isAllowed=y>

Hjerppe, Reijo: Tutkimustyötä ja kehittämistä. Lectio Valedictoria. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT-muistioita 80. Helsinki, 2008. Haettu 25.1.2021.

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/148007/m80.pdf?sequence=1>

Hume, David: *A Treatise of Human Nature.* 1739–1740, Project Gutenberg License, 2012. Haettu 25.1.2021.

<https://www.gutenberg.org/files/4705/4705-h/4705-h.htm>

Häkli, Jouni: Näkyvä yhteiskunta, kansalaiset ja kaupunkisuunnittelun logiikka. *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen.* Toim. Haarni, Tukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa. Tammer-Paino Oy, Tampere, 1997.

Häyrynen, Maunu: Kulttuuriympäristö ja sen arvot. *Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna*. Toim. Uusi-Seppä, Nina. Satakunnan museon julkaisuja 19/2012. Pori, Satakunnan Museo.

Häyrynen, Maunu: Suomen ICOMOS ja rakennussuojelun tutkimus. *Rakennussuojelu ajassa*. Toim. Ehrström, Margaretha & Häyrynen, Maunu & Kivilaakso, Aura & Kovanen, Kirsti. ICOMOS Suomen osasto r.y. Bookwell, Porvoo, 2014.

ICOMOS Finland. Haettu 28.10.2020.

<https://icomos.fi/>

ICOMOS.org. Haettu 1.2.2021.

<https://www.icomos.org/en/about-icomos/mission-and-vision/history?start=1>

Jokilehto, Jukka: Tahto ja ymmärrys: Suomi versus muu maailma. *Rakennussuojelu ajassa*. Toim. Ehrström, Margaretha & Häyrynen, Maunu & Kivilaakso, Aura & Kovanen, Kirsti. ICOMOS Suomen osasto r.y. Bookwell, Porvoo, 2014.

Jutikkala, Eino: 9 Eino Jutikkalan arkisto, arkistoyksikkö 5 käsikirjoitukset. Säilytyspaikka Kansallisarkisto.

Juvelius, Einar W: *Sysmän pitäjän historia I–II. Aika 1800-luvun puoliväliin*. Etelä-Suomen Kirjapaino O.Y, Lahti, 1927.

Kaila, Panu: Sanoja restauroinnin takana, Rakennussuojelu ajassa. Toim. Ehrström, Margaretha & Häyrynen, Maunu & Kivilaakso, Aura & Kovanen, Kirsti. ICOMOS Suomen osasto r.y. Bookwell, Porvoo, 2014.

Kivilaakso, Aura. Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C. osa -tom. 435, Scripta Lingua Fennica Edita, Turku, 2017. Haettu 13.3.2021.

<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/134585/AnnalesC435Kivilaakso.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Kosonen, Katri: *Käytettävyyystutkimuksen menetelmien vertailu: Käytettävyyystutkimuksen menetelmät*. Toim. Ovaska, Saila & Aula, Anne & Majaranta, Päivi. Tampereen yliopisto, Tietojenkäsittelylaitos, 2005. Haettu 5.2.2021.

https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96627/kayttavyystutkimuksen_menetelmat_2005.pdf

Kulttuuriympäristö. Museovirasto. Haettu 11.1.2021.

<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto>

Kulttuuriympäristömme.fi. Käsitteet. Haettu 18.2.2021.

https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Tutki_ja_tutustu/Kasitteita/Yleisia_kasitteita

Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki 2014
Haettu 11.1.2021.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/43197/Kulttuuriymp%C3%A4rist%C3%B6strategia_2014.pdf?sequence=1

Kurunmäki, Kimmo: Tapaustutkimuksen taito. *Vertaileva tapaustutkimus*. Toim. Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka & Laine, Markus. Gaudeamus, Helsinki, 2007.

Laki rakennusperinnön suojelemisesta 2010/498. Finlex.

Lilius, Henrik: Miksi vaalimme aineellista kulttuuriperintöä? *Rakennussuojelu ajassa*. Toim. Ehrström, Margaretha & Häyrynen, Maunu & Kivilaakso, Aura & Kovanen, Kirsti. ICOMOS Suomen osasto r.y. Bookwell, Porvoo, 2014.

LSL, luonnonsuojelulaki 1996/1096. Finlex.

Maankäytön suunnittelujärjestelmä, Ympäristöhallinto.fi. Haettu 14.1.2021.

https://www.ymparisto.fi/fi-fi/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnittelu_jarjestelma/Valtakunnalliset_alueidenkayttotavoitteet

Majaranta, Päivi: Heuristinen arviointi. Ihmisen ja teknologian välinen vuorovaikutus: käyttäjälähtöisen sovellussuunnittelun perusteet. Vierailuluennon kirjallinen esitys, Jyväskylän yliopisto, 2015. Haettu 7.2.2021.

https://kurssit.it.jyu.fi/TJTA104/kalvot/tjta104_majaranta_heuristinen_evaluointi.pdf

Martikainen, Tapio: *Hartolan Opiston vaiheet: kansansivistystä vuodesta 1908*. Eos-kirjat, PP Kirjat, Hartola, 1996.

MRL, Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132. Finlex.

Museovirasto.fi. Haettu 1.12.2020.

<https://www.museovirasto.fi/fi/>

Nielsen, Jakob. 10 Usability Heuristics for User Interface Design. 1994. Haettu 7.2.2021.

<https://www.nngroup.com/articles/ten-usability-heuristics/>

Raivio, Petri: Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä. *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantietoon*. Toim. Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirkka. Vastapaino, Tampere, 1997.

RKY, kysymyksiä ja vastauksia. Museovirasto. Haettu 4.2.2021.

http://www.rky.fi/read/asp/r_RKY_faq.pdf

RKY, kaavoituksessa & lupamenettelyssä. Haettu 9.3.2021.

http://www.rky.fi/read/asp/r_RKY_kaavoituksessa_ja_lupamenettelyssa.pdf

RT-kortti 99-11119, Historiallisten puistojen ja puutarhojen suojeleminen, hoito ja kunnostus. Rakennustieto, RT-kortisto, 2013.

Rönkä, Minna: Kulttuuriperinnön arvottaminen museoissa ja arkistoissa. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, museologia, 2015. Haettu 24.1.2021.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/47513/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201511013546.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Saarnilahti, Sini: Rakennushistoriaselvitysten käytettävyys. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin koulutusohjelma, kulttuuriympäristön koulutusohjelma, syyskuu, 2016. Haettu 24.1.2021.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/51501/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201610034248.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Salastie, Riitta: ”Hengen” suojelusta todelliseen rakennusperinnön kohtaamiseen. *Rakennussuojelu ajassa*. Toim. Ehrström, Margaretha & Häyrynen, Maunu & Kivilaakso, Aura & Kovanen, Kirsti. ICOMOS Suomen osasto r.y. Bookwell, Porvoo, 2014.

Sivula, Anna: Puuvillatehtaasta muistin paikaksi: Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura & Tuomi-Nikula, Outi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hansaprint Oy, Vantaa, 2013.

Stjernvall-Järvi, Birgitta: Kartanoarkkitehtuuri osana Tandefelt-suvun elämäntapaa. Jyväskylän yliopiston väitöskirja, Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä, 2007.

Tieteen termipankki, heuristiikka. Haettu 9.3.2021.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:heuristiikka>

Tuomi-Nikula, Outi: Perintönä perinnön vaikeus: Keskusteluja kulttuuriperinnöstä saksankielisellä alueella. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura & Tuomi-Nikula, Outi. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Hansaprint Oy, Vantaa, 2013.

Venetsian julistus 1964. Haettu 28.10.2020.

https://icomos.fi/wpolku/wp-content/uploads/2019/10/Venetsia_1p-1024x725.jpg

Valtakunnalliset inventoinnit. Ympäristö.fi. Haettu 14.1.2021.

https://www.ymparisto.fi/fi-fi/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kulttuuriympariston_hoidon_keinot/Valtakunnalliset_inventoinnit

VAT. Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista. 14.12.2017, Ympäristöhallinto, Haettu 11.1.2021.

https://www.ymparisto.fi/fi-fi/elinymparisto_ja_kaavoitus/maankayton_suunnittelujarjestelma/Valtakunnalliset_alueidenkayttotavoitteet

Vilkuna, Janne: Yhteinen kulttuuriperintömme, *Museologia Tänään*. Toim. Kinanen, Pauliina. Suomen museoliitto, Helsinki, 2007.

Wager, Henrik: Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto, 2006. Haettu 29.10.2020.

<https://docplayer.fi/5061969-Pajjat-hameen-rakennettu-kulttuuriymparisto-henrik-wager.html>

6. ITÄ-HÄMEEN OPISTON PUUTARHAN INVENTOINTI

Tämä tutkielman soveltavana osuutena on Itä-Hämeen opiston puutarhan inventointi. Se on laadittu Museoviraston ja Ranja Hautamäen vuonna 2000 julkaiseman historiallisen puutarhan inventointioppaan Portti puutarhaan yleisinventointiohjeiden mukaisesti. Tilaajan pyynnöstä inventoinnin kohtaan 23 on lisätty puutarhan ajallista rakennetta kuvaava aluekartta. Inventoinnin maastokäynnit on suoritettu elokuussa 2020 ja uudelleen lokakuussa 2020. Inventointiraportti on laadittu talvella 2020–2021.

1 Kohteen nimi

Itä-Hämeen opisto

2 Kohdetyyppi

Koulupuutarha ja kartanopuutarha

3 Kunta

Hartola

4 Kylä tai kaupunginosa

Hartolan kylä

5 Osoite

Kaikulantie 90, 19600 Hartola

6 Peruskarttanumero ja koordinaatit

Karttalehti M4414G2. Koordinaatit ETRS-TM35FIN, N 6826813,344, E 448931,196.

7 Pinta-ala

Itä-Hämeen opiston alueen kokonaispinta-ala on noin 10 hehtaaria. Inventoitu puutarhan pinta-ala on noin 3,5 hehtaaria.

8 Omistaja ja yhteystiedot

Itä-Hämeen kansansivistystyönsäätiö.

Yhteyshenkilö: säätiön puheenjohtaja.

9 Käyttö – yksityinen / julkinen

Opetuskäyttö / julkinen.

10 Kaavoitustilanne

Hartolassa sijaitseva Itä-Hämeen opisto kuuluu Päijät-Hämeen maakuntakaavaan. Opiston alue sisältyy maakuntakaavan alueeseen, joka on kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeä alue (Kuva 1).

Kuva 1. Ote Päijät-Hämeen maakuntakaavasta. Kulttuuriympäristön ja maiseman vaalimisen kannalta tärkeä alue on rasteroitu vihreällä viivalla.

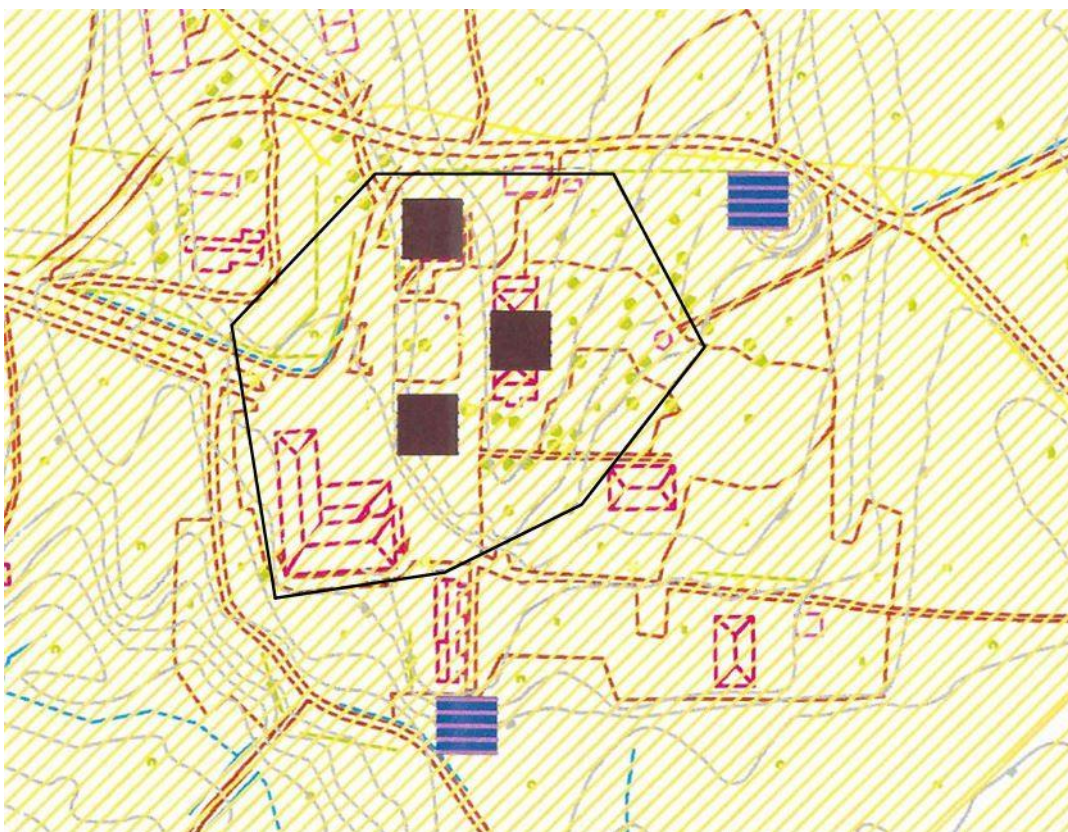
Itä-Hämeen opiston alueella on voimassa Aurinkorannan ja ympäristön ranta-asemakaava ja asemakaavan muutos, 2002 (Kuva 2).

Kuva 2. Ote kartasta Aurinkorannan ja ympäristön ranta-asemakaava ja asemakaavan muutos, 2002.

11 Suojelutilanne

Alueella voimassa olevan Aurinkorannan ja ympäristön ranta-asemakaava ja asemakaavan muutos -nimisen kaavan mukaan alueella on kolme suojeltua rakennusta: Itä-Hämeen opiston päärakennus, Veistola ja oppilasasuntola eli Mäkitupa. Opiston alueen välitön pihapiiri on rajattu suojeltavaksi pihapiiriksi (Kuva 3). Itä-Hämeen opiston alueella sijaitsee yksi muinaismuistolailla rauhoitettu kiinteä muinaisjäänös, kuppikivi. Lisäksi opiston lähimetsäalueisiin kohdistuvat merkinnät VL, lähivirkistysalue, sekä VL/s, lähivirkistysalue, jonka ympäristö tulee säilyttää.

Kuva 3. Pihapiirin suojelualue rajattuna vahvistetulla viivalla. Ruskeat neliöt ovat suojeltuja rakennuksia. Siniset neliöt ovat muinaisjäännöksiä, kuppikiviä. Kartta: Kulttuuriympäristöselvitys, Jaakko Pöyry Infra, 2002.

12 Suunnittelutilanne

Ei tiedossa olevia.

13 Kohteen perustamisajankohta ja tärkeimmät muutokset

Hartolan kartanolaitos syntyi 1500-luvulla. Ekon kartano palstoitettiin Koskipään kartanosta 1760-luvulla, ja rakennukset rakennettiin tiettävästi 1770-luvulla.¹⁴⁰ Kartanon yhteyteen perustettiin puutarha. Puutarhasta on dokumentteina ainoastaan muutamia 1880-luvulta säilyneitä valokuvia. Kartanoon perustettiin Itä-Hämeen kansanopisto vuonna 1908. Ekon kartanon päärakennus paloi vuonna 1923, ja sen paikalle rakennettiin uusi oppilaitoksen päärakennus¹⁴¹. Koululaitoksen aikana puutarha on ollut eri tavoin hyöty- ja opetuskäytössä.

14 Suunnittelijat, rakennuttajat, toteuttajat

¹⁴⁰ Stjernvall-Järvi 2007, 87; Järvinen 2020.

¹⁴¹ Stjernvall-Järvi 2007, 87, 222.

Ekon kartanon puutarhan suunnittelijoita tai toteuttajia ei tiedetä. Rakennuttajina ovat toimineet omistajat. Itä-Hämeen opiston alkuaikojen pihasuunnitelmista ei ole varmuutta. Arkistotietojen perusteella tiedetään, että opistoon on tilattu ainakin kaksi pihasuunnitelmaa. Niistä kumpaakaan ei kuitenkaan ole toteutettu. Vuonna 1936 tilattiin pihasuunnitelma Veli Sormalta. Tilaus saattaa liittyä kansanopiston 30-vuotisjuhlaan, mutta asiasta ei ole varmuutta. Vuonna 2007 Itä-Hämeen opisto tilasi opiston 100-vuotisjuhlan kunniaksi pihasuunnitelman Marjaana Meuruselta.

15 Keskeiset historialliset vaiheet

Itä-Hämeen opisto on alun perin Koskipään kartanosta palstoitettu Ekon kartano (Echo Gård). Tandefelt-suvun omistuksessa ollut Ekon kartano perustettiin 1760-luvulla. Vaapaaherra Adolf Tandefeltin perustaman Ekon kartanon päärakennus rakennettiin tiittävästi vuonna 1775 ja navetta vuonna 1776 ¹⁴². Miespihan työväen asuntola, nykyinen Mäkitupa, sekä väentupa, nykyinen Veistola, on rakennettu 1780-luvulla ¹⁴³. Veistolaa on laajennettu 1950-luvulla, jolloin siihen rakennettiin talonmiehen asunto ¹⁴⁴. Kartanoon rakennettiin 1700-luvulla myös puutarha, mutta sen perustamisajankohta tai mahdollinen suunnittelija eivät ole tiedossa.

Ekon kartano siirtyi vuonna 1827 Tandefelteiltä von Gerdten -suvulle. Vuonna 1869 kartano siirtyi Erik Otto ja Charlotta Sophia von Gerdtenille. Sophia von Gerdtenin määräyksestä kartanoon johtava tie siirrettiin 1860-luvulla Tainionvirran rannasta suoraksi koivukujannetieksi keskelle avaraa peltoa ¹⁴⁵. Sophia von Gerdtenin ansiosta kartanon puutarhaan tilattiin 1880-luvulla ulkomailta uusia kasveja ja puutarhaa kohennettiin runsaasti yhdessä Koskipään kartanon kanssa. Venäjältä tilattiin tammien, lehtikuusten ja lehmusten taimia. Puutarhan suunnitteluun käytettiin mahdollisesti suunnittelijaa, mutta asiasta ei ole varmuutta. ¹⁴⁶

¹⁴² Järvinen 2020.

¹⁴³ Alho & Tervonen & Översti 1998.

¹⁴⁴ Järvinen 2021.

¹⁴⁵ Martikainen 1996, 12–14.

¹⁴⁶ Järvinen 2020.

Puutarhan sanotaan olleen alueen kauneimpia ¹⁴⁷. Kuvaahan historioitsija E. Jutikkala Ekon kartanon sisustustakin kartanon loiston aikoina erityisen hienoksi kuviotapetteineen ja kustavilaisine kalustoineen ¹⁴⁸. Vanhimpien säilyneiden valokuvien perusteella 1800-luvun lopulta päärakennusta ympäröi hyvin hoidettu muotopuutarha, joka vaihtui etäämmällä maastoa mukailevaksi englantilaistyyppiseksi maisemapuistoksi. Fasadin edessä oli tarkasti nurmikkoon ja istutuksiin rajattu hiekkakäytävistö.

Ekon kartanon viimeiset von Gerden -suvun omistajat päättivät luopua kartanostaan vuonna 1904. Usean omistajan jälkeen ränsistynyt kartano puutarhoineen siirtyi Itä-Hämeen kansanopiston käyttöön vuonna 1908. Kansanopisto lunasti kartanon omistukseensa vuonna 1914. ¹⁴⁹ Ekon kartanon päärakennus paloi vuonna 1923, ja sen tilalle rakennettiin samana vuonna Kaarlo Borgin suunnittelema uusi päärakennus ¹⁵⁰. Kansanopiston puutarhaan heijastui yhteiskunnassa yleinen ajatus puutarhan ravitsevasta ja tervehdyttävästä vaikutuksesta. Opiston puutarha painottuikin 1900-luvun alkuvuosikymmenet hyötykasvien viljelyyn. Tultaessa 1950-luvulle myös erilaiset ulkona suoritettavat urheilulajit saivat tilaa opiston puutarhassa. ¹⁵¹

Itä-Hämeen opiston alueelle rakennettiin 1970- ja 1980-luvuilla kolme erillistä asuntoalaa oppilaille sekä opettajille. Lisäksi vanhan navetan ympärille rakennettiin 1990-luvulla Linna-hotelli. Itä-Hämeen opisto hankki 2000-luvulla omistukseensa kartanon etualalla sijaitsevan Ekon tilan. Ekon tilan päärakennus on toiminut aiemmin kartanon meijerinä ¹⁵². Tällä hetkellä Itä-Hämeen opiston alue käsittää noin 10 hehtaarin alueen.

16 Kohteen sijainti ympäristössä

Itä-Hämeen opisto sijaitsee avaran golfkenttä- ja peltomaiseman taustalla loivan kumpareen päällä. Alue rajautuu metsiin. Päärakennukseen johtaa 600 metriä pitkä kaksipuolinen koivukujanne. Opiston taustalla sijaitsevien metsäsaarekkeiden väleihin on rakennettu erityisesti 2000-luvulla pientaloja, jotka eivät maisemallisesti juurikaan erotu Itä-Hämeen opiston historiallisesti muodostuneesta alueesta. Metsäsaarekkeiden takana

¹⁴⁷ Sirkka 1915b.

¹⁴⁸ Jutikkala 1941–1944.

¹⁴⁹ Stjernvall-Järvi 2007, 222.

¹⁵⁰ Alho & Tervonen & Översti 1998.

¹⁵¹ Martikainen 1996, 113.

¹⁵² Tervonen & Alho & Översti 1998.

sijaitsee Jääsjärvi, joka laskee alueen läpi virtaavana Tainionvirtana aina Sysmään ja Päijänteeseen saakka. Itä-Hämeen opistolla ei ole näihin lähellä sijaitseviin rantoihin näköyhteyttä. Itä-Hämeen opiston alueen keskeiset maisemalliset pääpiirteet ovat olleet liki muuttumattomat 1800-luvulta lähtien.

17 Sommitelman keskeiset piirteet

Itä-Hämeen opiston saapumistie on 600 metriä pitkä kaksipuoleinen koivukujanne. Avarien golf- ja peltoaukeiden keskellä 1860-luvulta lähtien suorana kohonnut koivukujanne on maisemallisesti merkittävä elementti ¹⁵³. Tasakokoiset ja hyväkuntoiset koivut on uusittu vuonna 2004 ¹⁵⁴.

Itä-Hämeen opiston ydinalueen muodostavat päärakennus ja sen etualalla oleva, 1700-luvulta periytyvä miespiha rakennuksineen. Miespihaan tullaan kummaltakin sivulta, kuten valokuvista päätellen 1800-luvullakin. Päärakennukseen johtavat kulkuväylät ja näkymät ovat selkeät ja hierarkkisesti rakentuneet. Miespihaa koristaa vuonna 2008 hankittu Maila Talviota kunnioittava tilataideteos Elämänkirja ¹⁵⁵.

Päärakennuksen sivuilla ja itäpuolella sijaitsevat puistoalueet ovat pääosin samanlaisina kuin ne ovat olleet koko 1900-luvun. Vanhojen jalopuiden suuret latvukset ja laajat nurmialueet luovat historiallisen ja rauhallisen tunnelman. Puistossa sijaitseva, tiettävästi vuonna 1873 rakennettu ja vuonna 1983 uusittu huvimaja sijaitsee suorassa näkymäakselissa Kurenlahdentien kanssa liki Jääsjärvelle asti. Näkymäakseli alkaa olla umpeenkasvanut, mutta se on kuitenkin vielä havaittavissa. Puutarhan iän, käytön ja riittämättömän hoidon vuoksi puutarhan kunto on kuitenkin erityisesti isojen puiden osalta melko huono. Huonokuntoiset puut ovat leimaa antava näky läpi koko puistoalueen. Reuna-alueiden umpeenkasvu hävittää myös osan puutarhan näkymäakseleista.

Etelä- ja pohjoispuolella sijaitsevat hyötykasviviljelmät on järjestetty säännöllisiin riveihin, ja ne muodostavat pienialaisia, säännöllisiä istutuskuvioita. Osa omenapuista ja marjapensaista on kuollut ja osa on erittäin huonokuntoisia. Kasvimaita alueella ei enää ole. Puiston puoleiset kulkuväylät ovat pääosin autoteitä tai itsestään syntyneitä polkuja.

¹⁵³ Martikainen 1996, 12–14.

¹⁵⁴ Järvinen 2020.

¹⁵⁵ Hyppänen Martti.

Varsinaisia puutarhakäytäviä on enää vain miespihan puolella Elämäkirja teoksen yhteydessä. Myös pienipiirteiset istutusalueet puuttuvat, muutamia pensaryhmiä ja yksittäisiä perennoita lukuun ottamatta.

18 Rakennetut elementit

A. Huvimaja. Rakennettu tietävästi vuonna 1873, peruskorjattu vanhan mallin mukaan vuonna 1983. Von Gerdeneiden aikana huvimajasta käytettiin nimitystä Kaintemppelel¹⁵⁶.

B. Kiviaidat. Rakentuneet aikojen saatossa.

C. Tilataideteos Elämäkirja (Hyppänen, 2008).

19 Kasvillisuus

Puutarhassa tavataan harvinaisena esiintymänä historiallisena viljelykarkulaisena pidettyä pystyhanhikkia (*Potentilla recta*). Kasvuston on löytänyt vuonna 1998 biologi Jussi Varis. Varis on kartoittanut alueelta myös lehtoängelmää, varjoliljaa, pientä käenrieskaa ja kiurunkannusta. Lisäksi alueella kasvaa valko- ja sinivuokkoa sekä eläinlääkäri Axel Hårdhin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä paikalle siirtämää keltavuokkoa.¹⁵⁷

Puutarhan vanhimpia kasveja lienevät pihasyreenit sekä miespihan etuosassa kasvavat lehmukset, jotka erottuvat jo 1800-luvun lopun valokuvissa täysikasvuisina. Alueen pihasyreenikanta on oletettavasti tuotu 1700-luvulla Suomenlinnasta, jossa Tandefeltit palvelivat linnoitusupseereina¹⁵⁸. Nykyiset lehmukset ovat oletettavasti alkuperäisten lehmusten kantovesoja, mutta asiasta ei ole varmuutta. Kasvit saattoivat vaurioitua vuonna 1923 tapahtuneessa päärakennuksen palossa. Vanhimpiin kasveihin kuuluvat myös puiston puolella kasvavat tammet sekä pihta. Ekon kartanoon johtava kaksipuoleinen koivukujanne istutettiin alun perin 1860-luvulla ja uudelleen vuonna 2004¹⁵⁹.

Miespihan pohjoispuolella ja päärakennuksen edessä kasvaa kurturuusua, jonka on perimätiedon mukaan tuonut Saksasta eläinlääkäri Axel Hårdh. Ruusut on istutettu opiston

¹⁵⁶ Itä-Häme-lehti 1979, Itä-Hämeen opiston arkisto.

¹⁵⁷ Varis 2020.

¹⁵⁸ Järvinen 2021.

¹⁵⁹ Martikainen 1996, 12–14; Järvinen 2020.

alueelle 1930-luvulla.¹⁶⁰ Opiston arkiston kirjanpitoaineiston mukaan puutarhan omenapuut paleltuivat kylmänä talvena 1939–1940. Uusia taimia istutettiin, mutta nekin paleltuivat talvella 1943–1944¹⁶¹. Omenapuun taimia istutettiin myös seuraavina vuosikymmeninä. Ne hankittiin paikalliselta taimimyyjältä, Martti Vuorelalta¹⁶². Perimätiedon mukaan lajikkeina olivat muun muassa Ananaskaneli ja Syysviiru¹⁶³. Puiston pohjoispuolen marjapensaat ovat oletettavasti 1920–1930-luvuilta.

Päärakennuksen eteläpuolella kasvaa neljä hopeapajua, jotka mainitaan olemassa olevina jo Veli Sorman pihasuunnitelmassa vuonna 1936. Sorma ehdottaa, että salavat leikattaisiin pensasaidaksi. Muutoin eteläpuolen puutarhassa kasvaa omenapuita, jotka on pääosin istutettu 1990-luvulla, osittain myös vuonna 1963¹⁶⁴.

Vuonna 1977 puiston puolelle, lähelle päärakennuksen pohjoiskulmaa, istutettiin itenäisyyden tammi. Tammen istuttivat O. Penttinen, V. Rautio, R. Numminen ja K. Joutsalainen¹⁶⁵. Miespihan oppilasasuntolan kulmalta kaatui vuonna 1978 tulipalon vaurioittama tammi¹⁶⁶. Tilalle on istutettu rauduskoivu. Vuonna 2008 miespihaan istutettiin kaksi punatammea. Tammet istuttivat opiston 100-vuotisjuhlan kunniaksi taiteilija Liisi Tandefelt, rehtori Kirsti Svedlund sekä Ryhmätyö Ry:n puheenjohtaja Tuuli Julin.¹⁶⁷

20 Kohteen yleisvaikutelma, kunto ja mahdolliset häiriötekijät

Itä-Hämeen opiston alueen sisääntulon koivukujanne on hyväkuntoinen ja tasakokoinen. Se on maisemallisesti merkittävä. Opiston alueelle saavuttaessa vaikutelma on sekava, koska tiestö on jäsentymätön ja rakennukset epähierarkkisia. Opiston etualalla sijaitseva Ekon tilan puutarha on hoitamaton. Se luo sisääntuloon hoitamattoman sekä epäsiistin vaikutelman. Linna-hotelliksi muutetun navetan betoninen pihakiveys on laaja ja poikkeuksellisen huonokuntoinen.

¹⁶⁰ Järvinen 2020.

¹⁶¹ Itä-Hämeen opiston arkisto, tilikirjat 1939–1945.

¹⁶² Järvinen 2021.

¹⁶³ Järvinen 2020.

¹⁶⁴ Järvinen 2020.

¹⁶⁵ Itä-Häme-lehti 1977, Itä-Hämeen opiston arkisto.

¹⁶⁶ Itä-Hämeen opiston arkisto.

¹⁶⁷ Lähilehti 2008.

Opiston miespihaan saavuttaessa puutarhasommitelma jäsentyy selkeäksi. Historialliseen puutarhaan sopimattomat, laajat, melko huonokuntoiset asfalttipinnoitteet rikkovat kuitenkin kokonaisuutta. Vähäiset hiekkakäytävät ovat hoitamattomat. Keskeiselle paikalle istutetut punatammet ovat huonokuntoisia, ja toinen on latvasta poikki. Rakennukset ja kasvillisuus ovat kokonaisuudessaan kuitenkin asettuneen oloiset. Isot lehmukset luovat arvokkaan tunnelman. Historialliset rakennukset toimivat upeana taustana puutarhalle.

Sekä puiston etelä- että pohjoispäädyssä on omenapuita säännöllisissä riveissä. Pohjoispuolella on myös marjapensasrivistöjä. Tämä luo pienipiirteisen järjestetyn hyötykasvi-osaston puutarhaan, joka on muutoin vapaamuotoinen ja puistomainen. Pohjoispäädyn hopeasalavat ovat huonokuntoisia, samoin puiston puolella oleva lehmus ja palsamipop-peli. Vanhat jalopuut ja laajat nurmialueet luovat kuitenkin arvokkaan ja historiallisen puutarhan tunnelman. Laaja nurmikenttä ja sen taustana oleva kivimuuri kuusimetsineen pysäyttävät ja rajaavat puutarhan selkeästi.

Nurmikot ovat ydinalueella melko hyvin hoidetut. Puutarhan laita-alueilla on erilaisia suunnittelemtomia ja suunniteltuja maakasoja, joiden päällä oleva kasvillisuus on päässyt villiintymään ja vesakoitumaan. Puutarhaa ympäröivät kiviaidat ovat erityisesti pohjoispuolella täynnä kuusen kantoja. Eteläpuolen kiviaidat ovat hyväkuntoiset mutta villiintynyt kasvillisuus uhkaa levitä aitojen keskiosiin.

21 Kohteen merkittävyys – merkittävä / erittäin merkittävä

Itä-Hämeen opiston puutarhan historiallinen arvo on mielestäni merkittävä. Opisto edustaa sekä suomalaista koulupuutarhaa että kartanopuutarhaa. Puutarhataiteellinen merkitys jää kuitenkin melko vaatimattomaksi. Maisemallinen merkitys korostuu opiston keskeisen sijainnin sekä lähes muuttumattoman maisemakuvan vuoksi. Tietoja puutarhasta tulisi täydentää tarkemmalla kasvillisuusinventoinnilla. Tarkempi kasvillisuusinventointi saattaisi osoittaa, että alueella kasvaa mielenkiintoisia hedelmäpuulajikkeita, sekä kertoa alueella kasvavan kurturuusun alkuperän.

Itä-Hämeen opiston käyttöarvo on ollut ja on merkittävä. Itä-Hämeen alueen keskeisenä koulutuspaikkana opisto muodostaa vuosisataisen perinteen yhteisen muistin paikkana

Aikakartta

24 Valokuvat

Kohteet on merkitty aikakarttaan. Kuvat: Christina Walden, 2020.

1 Huvimaja.

2 Kiviaita itälaidalla.

3 Elämäkirja-taideteos.

4 Koivukuja.

5 Miespihan sisääntulo.

6 Puiston puoli.

7 Vanha jalokuusi.

8 Pohjoispuolen hyötykasvirivit.

Ennen ja jälkeen -kuvaparit

Jälkeen-kuvat: Christina Walden, 2020

Sisääntulo 1920-luvulla. Suvijuhla II.

Sisääntulo vuonna 2020.

Fasadi noin 1930-luvulla. Suvijuhla II.

Fasadi vuonna 2020.

Eteläsuunnasta n. 1930-luvulla. Hartolan kirja.

Eteläsuunnasta vuonna 2020.

Mäkitupa n. 1920-luvulla. M. Hyysti.

Mäkitupa vuonna 2020.

Mäkitupa n. 1920-luvulla. Suvijuhla II.

Mäkitupa vuonna 2020.

Navetta ennen 1990-lukua. IHOP:n arkisto.

Navetta vuonna 2020.

Kaakkoissuunnasta 1920-luvulla. M. Hyysti.

Kaakkoissuunnasta vuonna 2020.

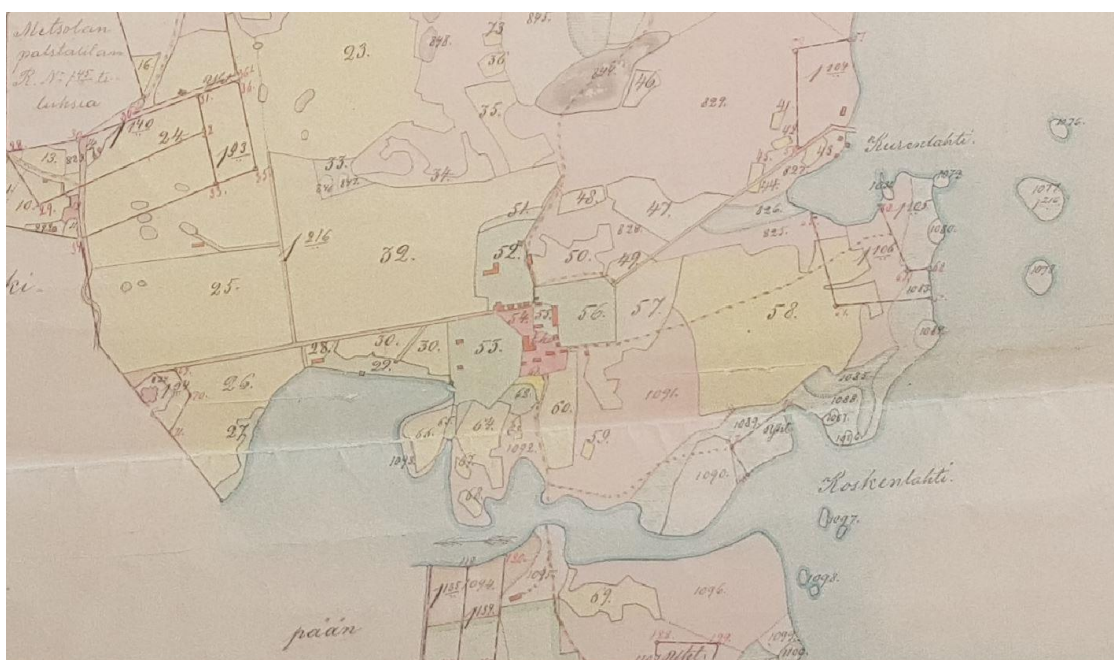
Puisto 1930-luvulla. E. Saxberg.

Puisto vuonna 2020.

Karttaote v. 1849. Pitäjänkartasto Hartola. 3121 09 1a. Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto.

Karttaote Ekon kartanon lohkomisista v. 1907. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto C2:1. Kansallisarkisto.

26 Muut liitteet

Alho, Heli & Tervonen, Virpi & Översti, Irene. Itä-Hämeen kartanoinventointi. 1998.
Säilytyspaikka Lahden museot.

KUNTA HARTOLA		KOHDE EKO	KOHTEEN NUMERO 2
SUOMEN RAKENNUSKULTTUURIN YLEISLUETTELO		MUSEOVIRASTO	
KOHDEINVENTOINTILOMAKE			
1 LÄÄNI	Etelä-Suomi	3 KOHDE	EKO = KANSANOPISTO
2 KUNTA	Hartola	KINTEISTÖTUNNUS	081-401-0001-2682
4 KYLÄREKISTERINUMERO	Hartolan kirkonkylä, rakennuskaava-alue 1:2682	8 KOHDETYYPPI	KANSANOPISTO
5 KAUP.OSAKORTTELITALO			
7 PERUSKARTTA	Hotila 3121 09	9 OSOITE	Kaikulantie 19600 HARTOLA
KOORDINAATIT	x= 6829 y= 3449 z= 105	9 OMISTAJA / OMISTAJAN OSOITE	Itä-Hämeen kansanopiston kannatusyhdistys
10 RAKENNUKSEN KUVAUS			
RAKENNUKSEN N:O	2-1		
NYKYINEN KÄYTTÖ	Kansanopisto		
ALKUP. KÄYTTÖ	Kansanopisto		
RAKENNUSAIKA	1923		
SUUNNITTELIJA	Kaarlo Borg, arkkitehti		
KERROSLUKU	2 + k		
PERUSTA	Betoni / Luonnonkivi		
RUNKO	Hirsi		
KATTOMUOTO	Aumekatto		
KATE	Huopa (osittain saumattu pelti)		
VUORAUUS	Rimalaudoitus		
ULKOVÄRIT	Seinät = keltainen Katto = tummanharmaa Vuorilaudat = valkoinen Sokkeli = siniharmaa		
KUNTO	Hyvä		
ERITYISPIIRTEET	Kuistin pilasterit ja oven yläpuolinen ikkuna, takajulkisivun poikkipääty ja segmentti-ikkuna, 10-ruutuiset ikkunat.		
11 RAKENNUSHISTORIA	<p>Hartolan opisto sijaitsee entisen Ekon kartanon mailla. Kartano erotettiin Koskipään kartanosta 1760-luvulla. Itä-Hämeen kansanopisto perustettiin v. 1908, ja empirekartano rakennuksineen siirtyi opiston haltuun v. 1913. Kartano paloi v. 1923, jonka jälkeen nykyinen arkkitehti Kaarlo Borgin suunnittelema 1920-luvun klassismia edustava opistorakennus rakennettiin. Pihapiiriä rajaavat kartanon ajoilta peräisin olevat siipirakennukset (1700-l)</p>		

11 RAKENNUSHISTORIA

- 1804	Om. Adolf Tandefelt
1812-1856	Om. edellä mainitun Adolf Tandefeltin toinen vävy majuri Georg Gustav von Gerdten
- 1867	Om. edellisen leski Vendela Fredrika
1860-l	Tehty nykyinen suora tie (alunperin joen rannassa)
1868-1868	Om. valtioneuvos Otto Robert Claes Gustav von Gerdten
1870	Om. edellisen perilliset
n. 1870	Sophie von Gerdten puratti perikymmentä mäkitupalaismökkiä, jotta saatiin koivukuja
1872-1876	Om. kassanhoitaja Erik Otto von Gerdten (Otto Robertin serkku) (asumaton)
- 1883	Om. edellisen leski Charlotta Sofia (asumaton)
1884-1885	Om. Karl Erik von Gerdten (asui omistajan sukulaisia)
- 1906	Om. edellisen leski Anna Helena (asui omistajan sukulaisia)
1904	valtio osti Ekon ja palstoitti sen
1908	Opiston avajaiset
19.1.1923	Hartolan kansanopisto paloi (ikä n. 150 vuotta)
16.12.1923	Uusi päärakennus vihittiin käyttöön (31 uunia)
1924	Vesi nostettiin sähkömoottorin avulla betoniseen vesitorniin
1925	Remontoitiin navetan ja poikien veistosalin vesikatot yms.
1927 (1920)	Opisto sai sähköt
1928	Koe- ja esikuvutila perustettiin
1935	Päärakennuksen vuoraus ja maalaus
1937	Vedettiin vesijohdot

11 RAKENNUSHISTORIA

1949	Kasvihuone valmistui
1950	Asuinrakennuksiin vedettiin keskuslämmitys ja vesijohdot uusittiin pukuhuoneisiin Päärakennuksen yläkerroksen asuinhuoneet jaettiin pienemmiksi Päärakennuksen alakertaan rakennettiin sauna Pystytettiin ulkorakennus
1956	Rakennettiin Veistolaan 70 m ² lisäsiipi Vanha vesitorni purettiin
1973	Yhdestä tyttöjen asuntolahuoneesta remontoitiin kielistudio Kutomosta (Penelope) remontoitiin kirjasto ja uusi luokkahuone päärakennuksen toiseen kerrokseen
1973-1990	Rakennettiin: Teknisten aineiden tilat, uusi suurkeittiö, ruokailusali, opetuskeittiö, uima-allas, sauna ja kuntosali, opettajien asuntola 1981, kanslia päärakennukseen 1983 (edellä mainitut suunnitteli Tuomo Penttilä)
1974	20.12.1974 ostettiin virkatalo Savela asuntolaksi (muutettiin retkeilymajaksi 1984)
1978	Asuntola Puistola rakennettiin Opistolle vedettiin kunnallinen vesi- ja viemäriverkko
1982	Koetilan kunnostus ekologisen elämäntavan tarpeisiin
1983-l	Vanha huvimaja purettiin (huonokuntoinen) ja uusi rakennettiin käyttäen vanhasta huvimajasta hyvänä säilyneet osat hyväksi
1984	Rakennettiin asuntola Yölintu
1985	Opisto osti Paavo Nyrjältä 1700-luvulla valmistuneen navetan sekä hehtaarin maata, navetta purettiin ja rakennettiin uudelleen Linna-hotelliksi. Hotelli valmistui 1990.
1994	Ekotilan talousrakennus paloi.

12 LÄHIYMPÄRISTÖ

Opiston lähiympäristö on hoidettua puutarhamaisemaa. Päärakennuksen itäpuolella on vanha kartanonpuisto, jossa on suuria jaloja lehtipuita sekä muutamia kookkaita kuusia. Puistoon on v. 1983 rakennettu huvimaja, joka on toteutettu vanhojen piirustusten mukaan. Sisäänkäynnin puoleiset kulkutiet on asfaltoitu. Alueen vanhimmat rakennukset muodostavat päärakennuksen kanssa suojaisan sisääntulopihan.

13 SÄILYISEDELLYTYKSET (UHKATEKIJÄT, KAAVALLINEN TMS. TILANNE, PÄÄTÖKSET)

Kansanopisto ympäristöineen on v. 1999 vahvistetussa seutukaavassa luokiteltu MY-alueeksi, jolla on kulttuuri- ja luonnonympäristöön liittyviä arvoja. Päärakennus on hyväkuntoinen ja on säilyttänyt klassiset tyylipiirteet sisäisistä muutoksista huolimatta. Rakennuksen kuntoa ylläpitävät toimenpiteet eivät saa heikentää rakennuksen kulttuurihistoriallista arvoa.

14 LUETTELOINTIPERUSTE

Kansanopistorakennus on 1920-luvun klassismin edustaja. Rakennuksen historia on osa Hartolan opiston historiaa ja sen ympäristö ja sivurakennukset edustavat Ekon kartanohistoriaa. Maisemallisesti päärakennus ja sitä ympäröivät vanhemmat asuinrakennukset muodostavat ehjän miljöökokonaisuuden.

15 RAKENNUS-HISTORIALLINEN	X
16 HISTORIALLINEN	X
17 MAISEMALLINEN	X

18 OTE PERUSKARTASTA TAI ASEMAPIIRROS

Ote peruskartasta 1/20 000
Kts ALUEINVENTOINTILOMAKE Liite 1

19 POHJAPIIRROS
TIETOJA SISÄTILOISTA

Liite 1
Opistorakennuksen sisätiloja on muutettu eri vaiheissa. Tulisijat on purettu keskuslämmitystöiden yhteydessä 1950-luvulla. Suurimmat muutokset on tehty kellankerroksen ja 2. kerroksen tiloissa. 1. kerroksen sali ja siihen liittyvä tila taiteovineen ovat säilyneet lähes alkuperäisessä asussaan.

20 VALOKUVAT

Liite 2

21 LÄHTEET

Eino Jutikkalan arkisto, käsikirjoituksia 1, Kansallisarkisto
Päijät-Hämeen kulturihistorialliset kohteet, Täydennys selvitys 1983, Päijät-Hämeen seutukaavaliitto A 14, 1984
Hartolan opiston vaiheet; Tapio Martikainen, Hartolan kirja
Rakennettu kulttuuriympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt 1993. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16.

22 LIITTEET

Liite 1 pohjapiirustukset 1/200, Liite 2 valokuvat

23 SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Virve Mustonen

24 LOMAKKEEN TÄYTTÄJÄ, PÄIVÄYS

Heli Alho, Virpi Tervonen, Irene Översti

31.7.1998

LITE 2 EKO / KOHDEINVENTOINTI LIITE 2

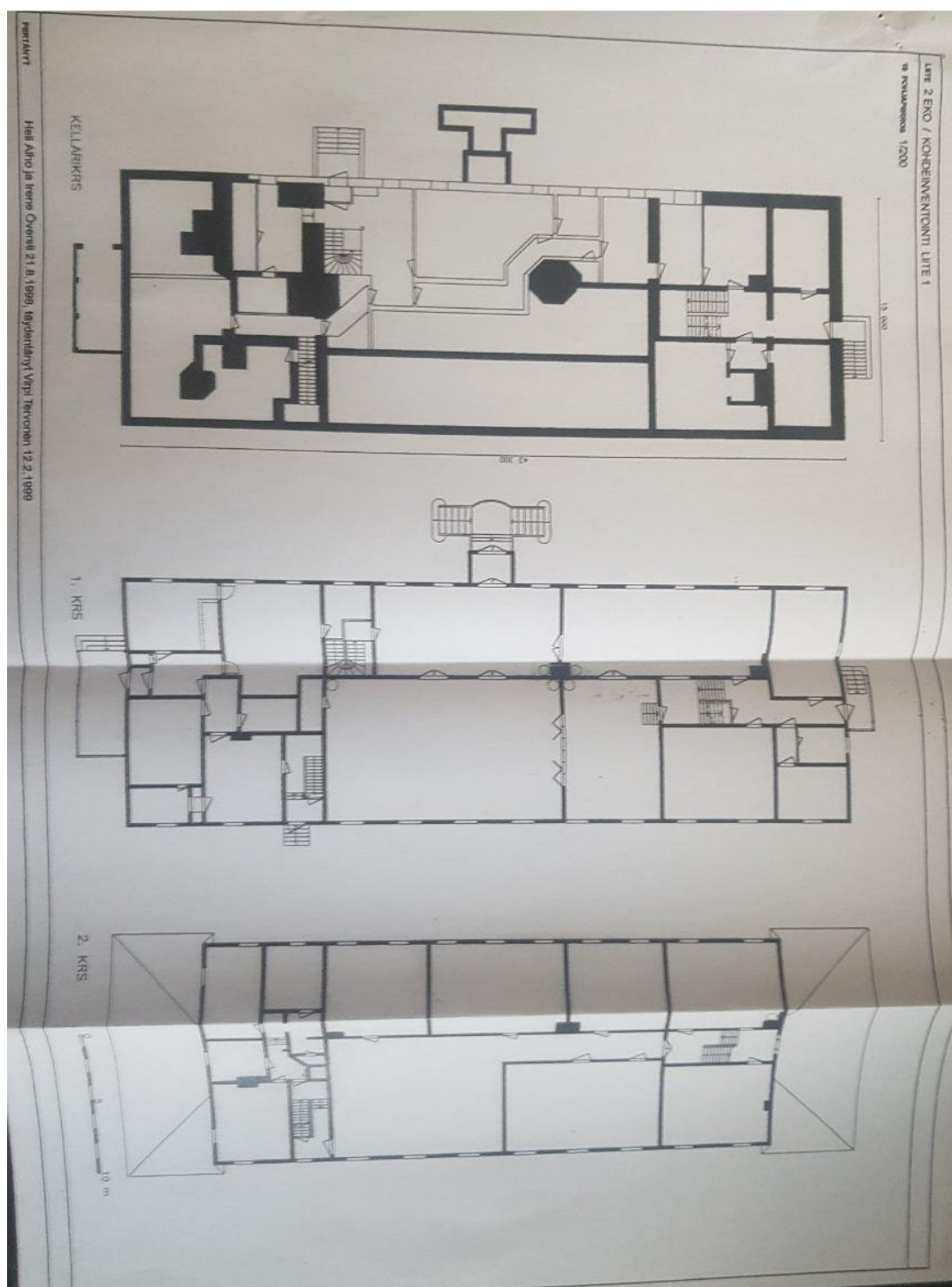
20 VALOKUVAT

NEGATIVIRULLA 1, 3

KUVANNUT

Virpi Tervonen 9.7.1998, 21.7.1998

28 Lähdeaineisto

Kartat

Aurinkorannan ja ympäristön ranta-asemakaavan ja asemakaavan muutos. 2002. Säilytyspaikka Hartolan kunta.

Kartta vuodelta 1693. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. C2:1/131a–132, Hartola, n:o 1 Koskipää, rajakäyntikartta. Kansallisarkisto.

Kartta vuodelta 1795. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. C2:1/137–143. Hartola, n:o 1 Koskipää, isojakokartta. Kansallisarkisto.

Karttaote v. 1849. Pitäjänkartasto Hartola. 3121 09 1a. Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto.

Karttaote Ekon kartanon lohkomisista v. 1907. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto C2:1. Kansallisarkisto.

Kulttuuriympäristöselvitys. Jaakko Pöyry Infra, Hartolan kunta, Aurinkorannan ja ympäristön ranta-asemakaava, 2002. Säilytyspaikka Hartolan kunta.

Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014. Haettu 4.3.2021.

<https://paijat-hame.fi/voimassa-oleva-maakuntakaava-2014/kaava-asiakirjat/>

Kirjallisuus

Alho, Heli & Tervonen, Virpi & Översti, Irene: Itä-Hämeen kartanoinventointi. 1998. Säilytyspaikka Lahden maakuntamuseo.

Hyppänen, Martti. Elämänkirja-veistos. Itä-Hämeen opisto, 2008. Haettu 10.11.2020.
<https://www.finnishdesigners.fi/portfolio/martti.hyppanen>

Itä-Häme-lehti 19.11.1977. Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Itä-Häme-lehti 28.12.1979. Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Jutikkala, Eino: 9 Eino Jutikkalan arkisto, arkistoyksikkö 5 käsikirjoitukset. Säilytyspaikka Kansallisarkisto.

Lähilehti 11.6.2008. Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Martikainen, Tapio: *Hartolan Opiston vaiheet – Kansansivistystä vuodesta 1908*. Eos-kirjat, PP Kirjat, Hartola, 1996.

RT 99-11119 Historiallisten puistojen ja puutarhojen suojeleminen, kunnostus ja hoito. Rakennustieto, 2013.

Sirkka 1915b: Sirkka Otto: *Unta ja töitä*. Heinolan Uusi Kirjapaino, 1915. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Sivula, Anna: Puuvillatehtaasta muistin paikaksi: Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura & Tuomi-Nikula, Outi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hansaprint Oy, Vantaa, 2013.

Stjernvall-Järvi, Birgitta: *Kartanoarkkitehtuuri osana Tandefelt-suvun elämäntapaa*. Jyväskylän yliopiston väitöskirja, Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä, 2007.

Suvijuhla II, Itä-Hämeen kansanopiston 25-vuotisjulkaisu 20.8.1933. Säilytyspaikka Heinola kaupungin kirjaston varastokirjasto.

Kenttäkäynnit

Elokuu ja lokakuu 2020, Christina Walden.

Kuvat

Christina Walden.

Hartolan kirja. Toim. Korpilahti, Pirjo & Pessala, Pekka & Järvinen, Vesa & Viljakainen, Kaija. PP-Kirjat, Hartola, 1999.

Hyysti, Matti. Yksityisarkisto, Hartola.

IHOP, Itä-Hämeen opiston arkisto, Kaikulantie 90, 19600 Hartola.

Saxberg, Eeva. Yksityisarkisto, Hartola.

Suvijuhla II, Itä-Hämeen kansanopiston 25-vuotisjulkaisu 20.8.1933. Säilytyspaikka Heinolan kaupunginkirjaston varastokirjasto.

Suulliset tiedot

Järvinen, Vesa, Itä-Hämeen museon museonhoitaja. Keskustelua Ekon kartanosta, Muistiinpanot allekirjoittaneella. Hartola, 5.11.2020 ja 4.12.2020, 9.2.2021.

Varis, Jussi. Haastattelukävely syksy 2020. Muistiinpanot allekirjoittaneella. Itä-Hämeen opisto, Hartola.

Suunnitelmat

Meurunen, Marjaana 2007. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Sorma, Veli 1936. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto.

29 Inventoinnin aihe

Puutarhan inventointi

30 Inventoinnin tilaaja

Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo

31 Ajankohta

5–12/2020

32 Inventoinnin suorittaja ja yhteystiedot

Christina Walden

Laaksokatu

18100 Heinola

christina@christinawalden.fi

040-5391134

33 Inventoinnin säilytyspaikka

Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo

Itä-Hämeen opiston arkisto

Christina Waldenin arkisto

7. LIITTEET

1. ITÄ-HÄMEEN OPISTON PUUTARHAHISTORIA

Hartolan seudulla on tunnistettu esihistorialliselle ajalle jatkuva yhtenäinen asutushistoria. Ensimmäiset Hämeen korpiseudun asutukset perustuivat runsaisiin riista- ja kalastusmaihin sekä puolustuksellisiin näkökulmiin. Ekon seudun kiinteästä asutuksesta on merkkejä jo rautakaudelta lähtien. Rautakauden asutuksesta kertovat myös alueen lukuisat muinaisjäännökset. Tällaisia muinaismuistoja ovat esimerkiksi Itä-Hämeen opiston alueella sijaitsevat kuppikivet. Seudulle syntyi 1500-luvulta lähtien laaja kartanolaitos, johon kuului myös 1700-luvulla perustettu Ekon kartano. Ekon kartano on ollut alueen suurimpia maanomistajia. Se heijastui myös kartanon ympäristöön, kuten puutarhaan. Ekon kartanon puutarha on sisältänyt piirteitä symmetrisestä muotopuutarhasta sekä englantilaistyypisistä maisemapuutarhasta. Ekon kartanon puutarhaa onkin pidetty paikallisen perimätiedon mukaan alueen kauneimpana. Ekon kartanoon perustettiin vuonna 1908 Itä-Hämeen kansanopisto. Nykyään koulutuslaitosta kutsutaan Itä-Hämeen opistoksi. Se on toiminut yhtäjaksoisesti yli sata vuotta.

1.1 Ekon alueen maankäyttö

Nykyisen Hartolan alueen eli muinaisen Suur-Sysmän asutushistoriaa tunnetaan jo esihistorialliselta ajalta. Alueen korpimaiden asuttaminen johtui kuninkaan halusta turvata suurvallan silloiset itärajat. Riista- ja kalastusmaiksi soveliaat hämäläiset syrjäseudut asutettiin pysyvästi tiettävästi rautakaudella, joka alkoi noin vuonna 500 eaa. ja päättyi 1200-luvulla.¹⁶⁹ Päijät-Hämeen asutus tihentyi 1000–1500-luvuilla jo melko runsaasti. Peltoviljelyn yleistyessä alueelle alkoi kehittyä kokonaisia kyliä, kuten tiettävästi 1400-luvulla perustettu Hartolan kylä¹⁷⁰.

Peltoviljelyalueeseen kuulunut Hartola ja sen historiallisesti kehittynyt kylämaisema edustavat alueelle ominaista kulttuurista kylärakennetta kartanoineen, tiiviine rakennus-

¹⁶⁹ Juvelius 1927, 15–82.

¹⁷⁰ Wager 2006, 9–11.

ryhmineen ja laajoine viljelysmaineen (Kuva 1): Kylän keskustan tuntumassa, Ekon välittömässä läheisyydessä sijaitseva Tainionvirran kulttuurimaisema onkin luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi.¹⁷¹

Valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö ilmentää pitkäaikaisesta ihmisen ja luonnon välisestä vuorovaikutuksesta syntyneitä maisemarakennetta (Kuva 2). Tällaisten piirteiden tunnistaminen ja säilyttäminen osana muuttuvaa ympäristöä on huomioitu maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) sekä ympäristövaikutusten arviointimenetelystä annetussa laissa (468/19914).¹⁷² Nämä lait, valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT) sekä kunnan rakennusjärjestys ohjaavat kulttuuriympäristöjen säilyttämistä kaavoituksen keinoin¹⁷³. Suomen maankäyttöä ohjaava kaavoitusjärjestelmä on kolmiportainen. Yleisluontoisin on maakunnan liiton laatima maakuntakaava. Seuraava kaava-aste on kunnan laatima yleiskaava. Yksityiskohtaisin kaava on kunnan laatima asemakaava tai ranta-asemakaava.¹⁷⁴

Kuva 1. Karttaote pitäjänkartasta vuodelta 1845. Ekon kartanoon johtava tie sijoittuu vielä Tainionvirran rantaan. Myös alueen torpat on nimetty ja merkitty karttaan. Kuva: Pitäjänkartat, Maanmittaushallitus.

¹⁷¹ Wager 2006, 9–11.

¹⁷² Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa.

¹⁷³ Suomen kaavoitusjärjestelmä. Varsinais-Suomen Liitto.

¹⁷⁴ Suomen kaavoitusjärjestelmä. Varsinais-Suomen Liitto.

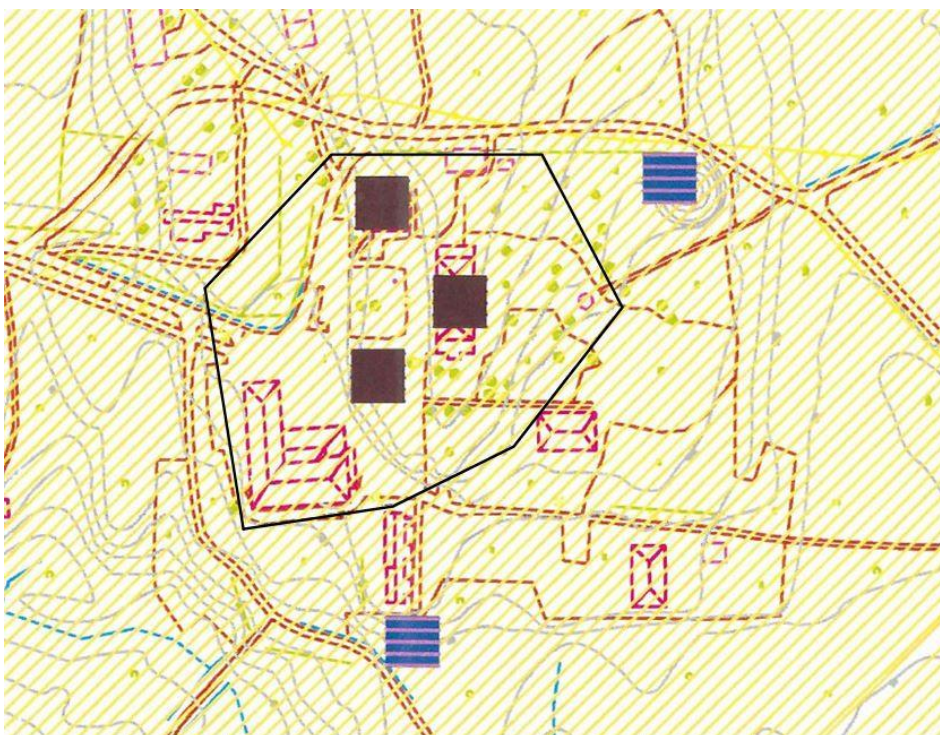

Kuva 2. Taustakartta vuodelta 2020. Ekon alueen sisääntulotie on suora, ja se sijaitsee avariien maisemien keskellä. Ydinalueen itä- ja länsipuoli ovat rakennettua ympäristöä sekä metsäalueita. Karttapohja: Paikkatietoikkuna.

Hartola kuuluu Päijät-Hämeen maakuntakaavan alueeseen. Maakuntakaava määrittelee Hartolan kylän alueen, erityisesti Ekon ja Koskipään alueen, kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeäksi alueeksi ¹⁷⁵. Ekon alue sijoittuu Hartolan taa-jama-alueen yleiskaavan ja Aurinkorannan ja sen ympäristön ranta-asemakaavan ja rantakaavan muutos -nimisen kaavan vaikutusalueisiin. Yksityiskohtaisin Itä-Hämeen opiston nykyisellä alueella voimassa oleva kaava on Aurinkorannan ja sen ympäristön ranta-asemakaavan ja rantakaavan muutos. Kyseinen kaava määrittelee opiston päära-kennuksen ja kaksi sivurakennusta, Veistolan ja Mäkituvan suojelluiksi rakennuksiksi (sr). Kaavan mukaan miespiha ja sen välitön ympäristö muodostavat suojellun pihapii-rin (s) (Kuva 3). Opiston ydinpuutarhan välittömään yhteyteen kytkeytyneet lähimetsä-alueet on luokiteltu lähivirkistysalueeksi (VL) ja lähivirkistysalueeksi, jossa ympäristö säilytetään (VL/S). Kaavan mukaan opiston alueella on myös kaksi rauhoitettua mui-naismuistoa (sm). ¹⁷⁶

¹⁷⁵ Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014.

¹⁷⁶ Aurinkorannan ja sen ympäristön ranta-asemakaavan ja rantakaavan muutos 2002.

Kuva 3. Pihapiirin suojelualue on merkitty vahvistetulla viivalla. Ruskeat neliöt ovat suojeltuja rakennuksia. Siniset neliöt ovat muinaisjäännöksiä, kuppikiviä. Kartta: Kulttuuriympäristöselvitys, Jaakko Pöyry Infra, 2002.

Muinaismuistot ovat kulttuuriympäristön ajallisten kerrostumien arkeologinen osatekijä. Hartolan kylän alueella sijaitsee useita arkeologisia, pääosin rautakautisia asumisesta kertovia dokumentoituja muinaisjäännöksiä. Löydöt on listattu Museoviraston ylläpitämään muinaisjäännösrekisteriin ¹⁷⁷. Itä-Hämeen opiston lähialueella sijaitsevat rauhoitetut muinaismuistot ovat kuppi- eli uhrikiviä ¹⁷⁸.

Kuppikivet ovat vaihtelevan kokoisia kiviä tai kallioalueita, joiden useimmiten tasaisille yläpinnoille on kaiverrettu pienehköjä kuoppia. Kuppikivet sijaitsevat useimmiten vanhassa maatalousmaisemassa, peltojen ja niittyjen läheisyydessä. Kuppikivien käyttötarkoitusta ei tarkalleen tiedetä, mutta yleisesti arvellaan niiden liittyvän vainajakulttiin ja siihen liittyviin parannustaikoihin sekä erilaisiin riitteihin. Esimerkiksi kuppeihin kerntyneellä sadevedellä on oletettu olevan parantavia vaikutuksia. Suomesta on löytynyt noin 500 kuppikiveä. Päijät-Hämeen alue on Suomen laajimpia kuppikivien esiintymisalueita. ¹⁷⁹

¹⁷⁷ Muinaisjäännösrekisteri.

¹⁷⁸ Muinaisjäännösrekisteri.

¹⁷⁹ Arkeologisen kulttuuriperinnön opas.

Ekon kartanon alueen kuppikivet on rauhoitettu muinaismuistolain (295/63) nojalla. Muinaismuistolain tarkoitus on turvata kirjoittamattoman historian tietolähteitä myös tuleville sukupolville. Muinaisjäännösten suojelu on osa maailmanlaajuisia arkeologisen kulttuuriperinnön säilyttämistä.¹⁸⁰ Kansainvälinen asiantuntijaryhmä ICOMOS (International Council of Monuments and Sites) julkaisi vuonna 1990 maailmanlaajuisen julistuksen arkeologisen perinnön suojelusta ja hoidosta. Julistus korostaa, että arkeologinen perintö on koko ihmiskunnan yhteistä historiaa. Siinä kehoitetaan eri valtioita suojelemaan kunkin maan arkeologista perintöä laajoin hallinnollisin toimin.¹⁸¹

Arkeologisten yksityiskohtien lisäksi kulttuuriympäristö muodostuu luonnonmaiseista ja ihmisen toiminnasta. Maisemallisesti Hartolan seutua leimaa järvien, harjujen, metsien sekä suoalueiden rytmikäs vaihtelu. Kalkkisten-Jousanharjun pitkittäissuuntainen harjumuodostelma kulkee Hartolan ja samalla koko Itä-Hämeen alueen halki. Maakunnalle tyypilliset harjujen rinteet ja niihin luontevasti yhtyvät vesistöt ovat määritelleet niin historialliset kulkureitit, asuinpaikat kuin viljelysalueetkin.¹⁸²

Maisemamaakuntajaossa Hartola kuuluu Länsi-Savon järviseltuun. Tyypillistä tälle järviseu-dulle ovat rehevät lehtomaiset metsät, joita kaskiviljelyn katsotaan rehevöittäneen entisestään. Sen ansiosta alueen kasvilajisto on melko monipuolista. Erityisesti kaskeamisen seurauksena syntyneitä aholajeja on runsaasti. Vuonna 2013 julkaistu teos Hartolan arvokkaat luontokohteet ja perinnemaisemat inventoi Ekon alueelta lähinnä Ekon kosken rantakasvillisuutta. Kosken seudun rantakasvillisuuden katsotaan olevan melko runsasta ja alueelle tyypillistä.¹⁸³

Kasvilajien vaihtuvuus kartanoympäristöissä on ihmisen toiminnan vuoksi ollut aina suurta. Luonnonkasvien jäädessä ahtaammalle ovat puutarhanhoitoon tai viljelyyn liittyvät kasvit ottaneet enemmän sijaa itselleen. Opiston puutarhassa on pienehkö kasvusto ihmisen tuomaa, alueella harvinaisena tavattavaa pystyhanhikkia (*Potentilla recta*).

¹⁸⁰ Arkeologinen kulttuuriperintö, Museovirasto.

¹⁸¹ Julistus arkeologisen perinnön suojelusta ja hoidosta.

¹⁸² Hossola 1959, 170–192.

¹⁸³ Alanko & Hovi & Niinimäki 2013, 8–11.

Pystyhanhikki lienee tullut Ekon kartanon alueelle aikoinaan hevosten rehuviljojen mukana Venäjältä.¹⁸⁴ Puutarhakasveista Ekon alueella tavataan villiintyneenä erilaisia jalopuita, kuten tammia, vaahteroita ja pihtoja. Pensaista villiintyneitä ovat muun muassa terttuselja, kanukat ja erilaiset ruusut. Ruohovartisista kasveista ympäristöön ovat levinneet lehtoängelmä, kiurunkannukset, keltavuokot, pikkutalvio ja lupiini.

1.2 Eko-nimen alkuperä

Ekon kartanon nimestä on käytössä useita kirjoitusasuja. Ruotsinkieliset, kuten kartanon viimeiset aatellisomistajat, von Gerden -suku, käyttivät kartanostaan nimitystä Echo Gård¹⁸⁵. Ekon kartanossa 1970-luvulla vierailut, lapsuutensa kartanossa viettänyt Greta Almqvist (o.s. von Gerden) kertoo Itä-Häme-lehdelle vuonna 1979 antamassaan haastattelussa, kuinka von Gerdenin lapsilla oli tapana huutaa kaikua puistosta Tainionvirran suuntaan. Greta Almqvist kertoo Ekon kotikartanon myymisen olleen niin murheelista, että myyntipäivänä hän juoksi vielä puutarhan huvimajaan, Kaintemppeleihin, huutamaan Tainionvirralle saadakseen viimeisen kerran kaiulleen vastauksen.¹⁸⁶

Kansan suussa Ekon kartanoa on kutsuttu nimillä Eko, Iekuu ja Eekuu¹⁸⁷. Kotimaisten kielten tutkimuslaitoksen digitaalisen nimiarkiston vuoden 1967 keruukortissa Ekon kartanon nimen alkuperän arvellaan tulevan ruotsalaisesta sanasta eko eli kaiku. Samassa kortissa Ekoä taivutetaan muotoon Ieku: Iekussa. Ekon kartanon kohdalla olevaa koskea mainitaan kutsuttavan Iekuunkoskeksi.¹⁸⁸

Itä-Hämeen opiston julkaisussa Kevätkirja vuodelta 1916 professori J.J. Mikkola kertoo kartanon nimen olevan virallisissa papereissa Echo eli kaiku. Mikkolan mukaan Hartolan vanhimmista kirkonkirjoista on löytynyt kirjoitusasuja Ekko ja Eko. Hän esittää, että näillä ei viitattaisikaan kreikkalais-latinalais-ruotsalaiseen sanaan echo eli kaiku vaan sana olisi samaa sukua kuin Eko, Evo ja tyrvääläinen Ekosaari. Sanan merkitystä ei kuitenkaan tiedetä.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Opastaulu, Itä-Hämeen opiston puutarha.

¹⁸⁵ Almqvist 1986.

¹⁸⁶ Itä-Häme-lehti 1979.

¹⁸⁷ Kotus 1967, Eko; Numminen 2019.

¹⁸⁸ Kotus 1967, Eko.

¹⁸⁹ Tulio 1963, 354.

1.3 Ekon kartano

Ekon kartano on osa Itä-Hämeeseen 1500-luvulla syntynyttä kartanolaitosta. Päijänteen itäpuoliselle alueelle, silloiseen Suur-Sysmään, perustettiin silloin muun muassa ratsumiestiloja. Suurtiloja omistavat talonpojat varustivat ratsumiehiä hallitsijalle saadakseen verohelpotuksia. Tällainen ratsumiestila on ollut myös Koskipään kartano, joka on Ekon kartanon kantatila. Koskipään ja Ekon kartanot mukaan lukien Itä-Hämeeseen eli nykyisen Hartolan ja Sysmän alueelle oli muodostunut 1800-luvun loppuun mennessä 26 kartanoa. Niistä on tällä hetkellä jäljellä 16.¹⁹⁰

Sysmäläisen Tandefeltin aatelissuvun kartanoihin alun perin kuulunut Ekon kartano sekä siihen liittyvät maa-alueet palstoitettiin saman suvun hallinnoimasta hartolalaisesta Koskipään kartanosta 1760-luvulla¹⁹¹. Vapaaherra Adolf Tandefelt (1747–1822) aloitti Ekon kartanon rakennustyöt 1775¹⁹². Päärakennus sekä symmetriset siipirakennukset, työläisasunto sekä väen- ja leivintupa, rakennettiin loivahkolla mäenharjalle Jääsjärven ja Tainionvirran väliselle niemelle¹⁹³. Uusantiikkia edustava päärakennus oli alueen ensimmäinen kaksikerroksinen kartanon päärakennus¹⁹⁴ (Kuva 4). Tandefelttien ajalta puutarhassa on jäljellä oletettavasti miespihan lehmukset sekä pihasyreeniä¹⁹⁵.

¹⁹⁰ Stjernvall-Järvi 2009, 7, 11.

¹⁹¹ Stjernvall-Järvi 2007, 87.

¹⁹² Järvinen 2020.

¹⁹³ Stjernvall-Järvi 2007, 59–60, 87.

¹⁹⁴ Stjernvall-Järvi 2009, 59–60.

¹⁹⁵ Järvinen 2020, 2021.

Kuva 1. Vanhimpia säilyneitä kuvia Ekon kartanosta 1800-luvun lopulta. Fasadin edessä näkyvät hiekkakäytävät on oletettavasti tehty ajan mukaisesti kivien, someron ja saven sekoituksesta. Savi kuivatti ja tiivistettiin kiviaineksilla täytetyt käytävät. Sen jälkeen niille levitettiin ohuehko kerros harjuhiekkää ¹⁹⁶. Kuva: Itä-Hämeen museon arkisto.

Ekon kartano siirtyi vuonna 1827 Gustaf von Gerdtenille ja edelleen vuonna 1856 hänen pojalleen Otto von Gerdtenille. Valtioneuvos Otto von Gerdten kehitti voimakkaasti Ekon kartanon tilaa. Kartanon omistamat maa-alueet laajenivatkin 1800-luvun loppupuolella noin 10 000 hehtaariin ¹⁹⁷. Ekon kartanon kukoistusvuosina siihen kuului muun muassa Koskipään kartano, 183 torppaa sekä suuri määrä mäkitupia. Otto von Gerdtenin jälkeen tila siirtyi vuonna 1869 hänen serkulleen Erik Otto von Gerdtenille ¹⁹⁸.

Erik von Gerdtenin vaimo, ruotsalaiseen aatelissukuun syntynyt Charlotta Sophia von Gerdten oli innokas puutarhanhoitaja ¹⁹⁹. Sophia von Gerdten kohensi perimätiedon mukaan Ekon kartanon puutarhaa uudistamalla yhtä aikaa viereisen Koskipään kartanon

¹⁹⁶ Hemgård 2015, 15.

¹⁹⁷ Järvinen 2020.

¹⁹⁸ Martikainen 1996, 11.

¹⁹⁹ Itä-Häme-lehti 1979.

puutarhan kanssa vuonna 1880²⁰⁰. Valokuvien perusteella 1800-luvun viimeiset vuosikymmenet ovatkin olleet Ekon kartanon puutarhan kukoistuksen aikaa. Toisaalta kartanon vaiheista 1700-luvulta 1800-luvun loppupuolelle on vain vähän dokumentoitua tietoa. Ekon kartanoon liittyvät kootut dokumentit tuhoutuivat tietyvästi vuonna 1923 tapahtuneen Ekon päärakennuksen palon yhteydessä. 1800-luvun lopulta on säilynyt muutamia valokuvia. Niistä voidaan nähdä muotopuutarhan piirteinä hyvin hoidettuja, osin symmetrisiä hiekkakäytäviä ja säännönmukaisia istutusalueita (Kuva 5).

Perimätiedon mukaan Ekoon tilattiin vuonna 1880 yhdessä Koskipään kartanon kanssa muun muassa tammien, lehmusten ja lehtikuusten taimia²⁰¹. Lehtikuusia istutettiin kuitenkin ainoastaan Koskipään kartanon alueelle. Vanhimmat puistonpuoleiset tammelienevät 1880-luvulta. Etupihan lehmukset esiintyvät täysikasvaisina jo 1800-luvun lopun valokuvissa, joten ne saattavat olla jopa 1700-luvulta. On kuitenkin oletettavaa, että vanhat lehmukset ovat osin vaurioituneet muun muassa vuoden 1923 tulipalossa. Sen vuoksi osa nykyisistä lehmuksista lieneekin juurivesoista kasvaneita yksilöitä.

Kuva 2. Ekon kartano puiston puolelta kuvattuna vuonna 1899. Puutarhassa nähdään muotopuutarhan ja englantilaistyyllisen, vapaamuotoisemman puutarhan piirteitä. Kuva: Itä-Hämeen museon arkisto.

²⁰⁰ Järvinen 2020.

²⁰¹ Järvinen 2020.

Kuva 6. Istutusympyrän lähikuvassa voitaneen erottaa isolehtistä risiiniä, mahdollisesti kesäsyppiä sekä istutusalueen reunana nurmikohoke. Kuva: Itä-Hämeen museon arkisto.

Sophie von Gerden halusi myös siirtää Ekon kartanoon vievän historiallisen tien Tainionvirran rannasta kulkemaan suorana viivana keskelle peltoaukeaa (Kuva 7). Tie rakennettiin 1860-luvulla, ja sen molemmin puolin istutettiin koivukuja. Koivujen kerrotaan olleen aisakoivun vahvuisia. Tien laidoilta Sophie puratti monta kymmentä torpparin mökkiä.²⁰²

Kuva 7. Ekon kartanoon johtava suora tie koivukujineen rakennettiin 1860-luvulla. Kuva: Itä-Hämeen opiston arkisto.

²⁰² Martikainen 1996, 12–14.

Vuonna 1885 kartano siirtyi Erik Oton pojalle Carl Otto von Gerdtenille²⁰³. Tultaessa 1900-luvulle Ekon kartano, kuten koko kartanolaitos ja suurmaanomistus, alkoi heiketä. Vuonna 1904 kartano sekä noin 4 700 hehtaaria maata myytiin Suomen valtiolle. Ekon kartanon maista muodostettiin entisille torppareille yli 80 uutta tilaa. Yhteensä Hartolassa muodostettiin 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä kolmesta eri tilasta 215 pientilaa. Suurtilojen aika alkoi olla ohitse.²⁰⁴

Kuva 8. Ekon kartanon torppa 1900-luvun alussa. Torpassa asui kahdeksanhenkinen Vilénin perhe. Kuva: Kansan Arkisto.

1.4 Suomalainen kartanopuutarha

Käsitteenä sana kartano ei ole selkeä juridinen termi tai kameraalitermi, jonka lait ja asetukset suoraan määrittelisivät. Suomalaisten kartanoiden voidaan katsoa muodostuneen historian saatossa monella eri tavalla. Tällaisia kartanoiksi muodostuneita tiloja ovat olleet keskiaikaiset suurmiestilat, allodaalisäterit, säteriratsutilat, sotilasvirkatalot ja rautaruukit. Kansaomainen käsitys määrittelee kartanoksi kylään kuulumattoman yksinäistalon, jolla on vähintään viisi torppaa, viisikymmentä hehtaaria viljeltyä peltoa ja vähintään viisisataa hehtaaria metsää.²⁰⁵

²⁰³ Stjernvall-Järvi 2007, 221–222.

²⁰⁴ Martikainen 1996, 16.

²⁰⁵ Dahl & Gardberg 1989, 7–8.

Kartano, luonto ja ihminen ovat muovanneet toisiaan jo vuosisatojen ajan. Kartanomaisemaan kuuluvat maat, metsät, vedet ja kulkuyhteydet ovat toimineet kunkin aikakauden ihanteiden mukaisina omaisuuden ja vallan symboleina. Tällaisiin maisemallisiin symboleihin voidaan lukea kartanoalueen ympäristöstä erottuva rakennuskanta hyvin hoidettuine puutarhoineen, kartanoa ympäröivät laajat viljelykset ja kartanoväen alamaisista erottavat tiet upeine puukujanteineen. Kartanomaisemat nähdään kulttuurisena kertomuksena maisemasta, ajasta, paikasta, suvuista ja symboleista – vallan maisemana.

206

Suomalaisen kartanokulttuurin voidaan katsoa syntyneen keskiaikaisista suurmiestiloista. Vanhimmat säilyneet kartanomme ovat Etelä-Suomen rannikkoseudulla sijaitsevia kivilinnoja 1500-luvulta. Tällaisia ovat muun muassa Paraisten Kuitian linna sekä Siuntiossa sijaitseva Suitian linna. Suitian linnan puutarhaa voidaan pitää ensimmäisenä suomalaisena puutarhataiteen edustajana. Eräs säilyneistä dokumenteista on linnan omistaneen Erik Flemingin kirjoittama puutarhaan liittyvä kirje Tallinnaan vuodelta 1539. Kirjeessä esitetään toive omena- ja päärynäpuiden tuomisesta Suitiaan. Varmuudella omenaa alettiin viljellä Suitian linnassa 1600-luvun lopulla. Hyötykasviviljelyn aloittamisen lisäksi historiallisen Suitian linnan puutarha on kokenut monia muutoksia arvojen vaihtuessa vuosisatojen varrella.²⁰⁷

Tultaessa 1600-luvulle Suomen asema Ruotsin suurvallan syrjäseutuna korostui. Se vähensi huomattavasti aateliston rakennusintoa.²⁰⁸ Ilmaston poikkeuksellinen kylmyys 1600-luvulla hidasti myös osaltaan puutarhanhoidon leviämistä Ruotsista Suomeen²⁰⁹. Syrjäiseen Suomeen rakennettiin 1600-luvulla vain neljä merkittävää linnaa. Tällaisiksi voidaan katsoa Kajaanin linnan laajamittaiset korjaushankkeet, Brahen linna, Sarvilahti sekä Louhisaari.²¹⁰

Askaisissa sijaitsevassa Louhisaaren linnassa lienee ollut jo 1600-luvulla barokki-ihanteiden mukainen, rakennuksiin kytköksissä oleva puutarha. Kartta-aineistojen perus-

²⁰⁶ Lönnqvist 1995, 9–13.

²⁰⁷ Härö & Piispanen 2001, 32–39.

²⁰⁸ Dahl & Gardberg 1989, 13–17.

²⁰⁹ Häyrynen 2001, 12–13.

²¹⁰ Dahl & Gardberg 1989, 13–17, 40–41.

teella barokin asemakaavaihanetta edusti myös kaksi kilometriä pitkä, vain yhden mutkan tekevä tie linnasta Askaisten kylään. Varmuudella Louhisaaren puutarha tunnetaan 1700-luvulta. Kartta-aineistojen ja muiden dokumenttien mukaan alueella kasvatettiin silloin koristekasvina muun muassa syreeniä, joka oli saapunut Suomeen 1750-luvulla²¹¹. Linnan puutarhassa kasvatettiin myös laajamittaisesti erilaisia hyötykasveja, kuten omenapuita ja marjapensaita. Vuosisatojen saatossa Louhisaaren linnan monikerroksellinen puutarha on kokenut useita eri muutoksia aikakausien ja omistajien vaihtuessa.²¹²

Muutoksia kartanokulttuuriin aiheutti myös vuosina 1713–1721 riehunut isoviha. Isovihan aikana riehuneet tulipalot tuhosivat merkittävän osan rakennuskannastamme ja mahdollisista puutarhoista. Ylhäisaatelin jälleenrakentamishankkeille tuli esteitä ylemmältä taholta, kun kuningas Kaarle XI:n alulle panemat reduktiot palauttivat annetut läänitykset takaisin kruunulle. Kartanoita alkoivatkin 1700-luvun valistusajan ihanteiden mukaisesti rakentaa alempiarvoiset aatelismiehet, teollisuus- ja virkamiehet, papit, upseerit ja kauppiat. Suomeen syntyi suurellisina ylellisen elämäntavan näyttämöinäkin pidettyjä ruukinkartanoita, kuten Teijo, Mustia ja Fagervik.²¹³

Inkoossa sijaitsevan Fagervikin ruukin 1790-luvulla perustettu englantilainen maisemapuutarha toi mukaan uuden aatteen koko Suomen puutarha-arkkitehtuurille. Ranskalaiseksi puutarhaksi kutsutun muotopuutarhan tilalle tulleen englantilaistyyllisen puutarhan keskeisenä ajatuksena oli nostaa hienovaraisin keinoin ympäröivä luonto korkeimpaan arvoon puutarhassa. Puutarhaa ei enää rakennettu alusta loppuun asti. Sen sijaan puutarhan rakennuksineen annettiin yhdistyä saumattomasti ympäröivään luontoon. Puutarha-aatteen mukana tuleva hyötyajattelu korosti ulkoilman tervehdyttävää vaikutusta sekä terveellisen ravinnontuotannon tärkeyttä. Valistusajan tuoma luonnon ihanointi lisäsi myös estetiikan arvostusta.²¹⁴

Myös 1800-luku toi kartanokulttuuriin esteettisiä muutoksia. Silloin rakennuksia alkoivat suunnitella rakennusmestareiden sijaan koulutuksen saaneet arkkitehdit. Myös suomalaisten kartanopuutarhojen suunnitteluun palkattiin ammattilaisia. Lähinnä Saksasta ja Ruotsista tulleet koulutuksen saaneet puutarha-ammattilaiset alkoivat myös kouluttaa

²¹¹ Ruoff 2001, 46–47.

²¹² Frondelius 2001, 240–245.

²¹³ Häyrynen 2001, 14; Dahl & Gardberg 1989, 51–53.

²¹⁴ Häyrynen 2001, 21, 14–15.

suomalaisia puutarhureita alati kasvaville työmarkkinoille.²¹⁵ Ammattimaisten arkkitehtien käyttö loi yhtenäisen yleisilmeen niihin lukuisiin uusantiikkisiin kartanoihin, joita Ruotsin vallan alla 1800-luvun alussa rakennettiin. Tällaisia kartanoita olivat muun muassa Viurila, Joensuun kartano ja Anjalan kartano.²¹⁶

Suurvalta-ajan itärajalalla sijaitsevan Anjalan kartanon puutarhahistoriaa tunnetaan jo 1700-luvulta. Silloin kartanonpuutarhanhoidossa keskityttiin pääosin hyötypuutarhan hoitoon. Historiallinen Anjalan kartano sijoittuu Kymijoen rantamaisemiin. Sen puutarhaa on hallinnut hyötypuutarhojen ja aksiaalisen koristepuutarhan lisäksi myös läheinen vesistö näkymä. Kartano harjoitti oletettavasti koko 1800-luvun myös kauppapuutarhatoimintaa. Laajamittaisten puutarhaviljelmien takia alustalaisluettelossa mainitaan jo vuonna 1772 puutarhurin ammattinimike.²¹⁷

Kun siirryttiin autonomian aikaan vuonna 1809, tiettyyn aikaan sidotut kartanoarkkitehtoniset tyylikaudet väistyivät. Tilalle tuli lähinnä rakennuskannan uusiminen ajanmukaisin rakennustavoin. Kartanoarkkitehtuurissa vaikutti antiikin ihanteiden kopioiminen. Aikakautta edustavat muun muassa Carl Engelin suunnittelema empiretyylinen Vuojoen kartano, uusrenessanssia edustava Pernajan Malmgård sekä Espoon kartano.²¹⁸

Espoon kartanon puutarha mukaili jo 1500-luvulta tunnetun kartanon arkkitehtonisten aikakausien tuomia tyyliuuntauksia. Kartanon 1800-luvulta oleva barokkityylinen aksiaalisommitelma hiekkakäytävineen kätki parterreihinsa myös hyötykasvit. Maisemapuistoon kuului myös luonnollinen puisto mutkittelevine käytävineen, näköalapaikkoinen ja syreeniaidanteineen. Tultaessa 1920-luvulle puutarha oli jo melko ränsistynyt. Espoon kartanoon tilattiinkin puutarhasuunnitelma Paul Olssonilta, Suomen ensimmäiseltä koulutetulta puutarha-arkkitehdiltä. Historiallinen kartanopuutarha sai ajanmukaisen muotopuutarhan asun, ja se edusti oman aikansa upeinta suomalaista puutarha-arkkitehtuuria.²¹⁹

²¹⁵ Häyrynen 2001, 23, 27.

²¹⁶ Dahl & Gardberg 1989, 98.

²¹⁷ Pirttinen 2001, 68–71.

²¹⁸ Dahl & Gardberg 1989, 132–133, 196–198.

²¹⁹ Tuominen 2001, 78–80.

Kartanoiden viljelykset ja puutarhat toimivat esimerkkeinä myös maaseudun ympäristön kehittymisessä. Koska kartanoiden työväki liikkui pitkiäkin matkoja, kartanonisäntien edistykselliset aatteet saattoivat levitä laajalle alueelle. Itä-Hämeen kartanoiden vaikutuksen ympäristöönsä arvellaan kuitenkin olleen melko vähäistä, toteaa Vilho Tynkkynen Itä-Hämeen maataloutta käsittelevässä kirjassaan. Tynkkynen arvion mukaan Itä-Hämeen maataloutta ovat edistäneet näkyvimmin paikalliset maatalousseurat lukuisine neuvontatapahtumineen ja kilpailuineen. Toisaalta näiden erilaisten maatalousseurojen vaikuttavimmat jäsenet näyttävät olleen 1800-luvulla alueen kartanoiden omistajia.²²⁰

Siirryttäessä 1900-luvulle suurmaanomistukseen liittynyt suomalainen kartanokulttuuri alkoi yleisestikin vähitellen kuihtua. Kartanokulttuurin häviämisen merkittävimpinä syinä olivat yhteiskunnalliset muutokset, kuten suuret maareformit, torpparilaki ja maanhankintalaki. Myös kaupunkien jatkuva laajeneminen tuhosi erityisesti monia taa-jaman lähellä sijaitsevia kartanokokonaisuuksia.²²¹ Kasvavien kaupunkien ytimessä sijaitsevien yksityisten kartanopuutarhojen tilalle tulivat uudentyypiset, yhteiskunnan aktiivista ja demokraattista ajankuvaa heijastavat viheralueet, kuten urheilupuistot ja siirtolapuutarhat²²².

Laajaan maanomistukseen perustuva kartanokulttuuri oli hiljalleen katoamassa. Keski-luokka oli kuitenkin vaurastumassa ja 1900-luvulla kartanoiden puutarhoihin tilattiin runsaasti ammattilaisten laatimia puutarhasuunnitelmia. Suunnitelmat olivat yksityis-kohtaisia, ja ne sisälsivät kansainvälisiä piirteitä. Keskeisiä suomalaisia suunnittelijoita 1900-luvun alkuvuosikymmeninä olivat puutarha-arkkitehdit Paul Olsson (1890- 1973) ja Bengt Schalin (1889–1982).²²³

Saksassa oppinsa saaneet Olsson ja Schalin suunnittelivat monipuolisesti erilaisia viher-alueita koko Suomen alueella. Arkkitehtonisen tyylin edustaja Schalin suunnitteli muun muassa koulupuutarhoja, tehdasalueita ja kartanopuutarhoja. Schalinin suunnittelutöitä olivat esimerkiksi Pietarsaaren koulupuutarhan suunnitelma vuonna 1916 sekä Vanajan linnan puutarhan suunnitelma vuonna 1921. Olsson aloitti suunnittelutyönsä arkkiteh-

²²⁰ Tynkkynen 1950, 5–36, 70–71.

²²¹ Dahl & Gardberg 1989, 199.

²²² Häyrynen 2001, 26–27.

²²³ Häyrynen 2001, 24–28.

tonisen tyylin edustajana, mutta hänet tunnetaan kuitenkin ehkä parhaiten vapaamuotoisen funktionalistisen tyylin kehittäjänä. Olsson suunnitteli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä lukuisia suomalaisia kartanopuutarhoja, kuten Hahkialan kartanon puutarhan ja edellä mainitun Espoon kartanon puutarhan.²²⁴

Olssonin ja Schalinin ansioksi voidaan lukea puutarhakulttuurin leviäminen yhä laajemmalle koko yhteiskunnassa. Julkisten puutarhatilojen ansiosta puutarha-aate syveni myös kansalaisten keskuudessa eikä jäänyt vain harvalukuisen eliitin yksinoikeudeksi. Koulupuutarhojen, kuten Pietarsaaren koulupuutarhan, ammattimainen suunnitelma sisälsi muotopuutarhan lisäksi myös runsaan kasvitieteellisen kokoelman. Tavoitteena oli, että muotopuutarhaa voitaisiin käyttää koko kansakunnan valistukseen, kasvatukseen ja opetukseen.²²⁵

Ammattimaisten puutarhasuunnittelijoiden käyttö myös julkisissa kohteissa kavensi eliitin ja kansalaisten välistä kuilua puutarha-aatteen näkökulmasta. Koko kansan käyttöön tarkoitetut instituutionaaliset suunnitellut puutarhakohteet, kuten koulut, sairaalat ja hautausmaat, syvensivät myös omalta osaltaan suomalaista puutarha-aatetta.²²⁶

1.5 Itä-Hämeen kansanopiston synty

Suomalaisen kartanolaitoksen kuihtuminen heijastui myös Ekon kartanoon. Ekon kartano oli myyty valtiolle vuonna 1904, ja siitä oli palstoitettu uudistiloja. Jäljellä oli ydinalueen rakennuskanta sekä noin 400 hehtaaria maata. Vuonna 1908 perustettu ja toimintansa aloittanut Itä-Hämeen Kansanopisto osti Ekon kantatilan valtiolta vuonna 1914.²²⁷

²²⁴ Merivuori 2001, 256–263.

²²⁵ Merivuori 2001, 263–264

²²⁶ Arkeologisen kulttuuriperinnön opas.

²²⁷ Stjernvall-Järvi 2007, 222.

Kuva 9. Ekon kartano puiston puolelta vuonna 1908. Kuvan keskellä nähdään vielä jäänteitä kuvassa 5 olevasta istutusympyrästä ja hiekkakäytävistä. Etualalla kasvaa vaahtera ja pihlaja. Kuva: Itä-Hämeen opiston arkisto.

Historiallisen kartanon rakennuskanta ei taipunut opetustoimintaan helposti, mutta kouluuutarhan osalta ajan vallitsevat ihanteet ja käytäntö täyttyivät hyvin. Olihan jo kansakoulun isäksi kutsuttu Uno Cygnaeus pitänyt kansakouluehdotuksessaan ihanteena koulupuutarhan sijoittumista maaseudun eheyttäviin ja terveellisiin maisemiin ²²⁸. Toisin kuin useat perinteiset kansakoulut, jotka oli rakennettu viljelyksiin kelpaamattomille joutomaille, Ekon kartano oli aikoinaan rakennettu viljavalle, valoisalle mäelle ²²⁹.

Itä-Hämeen kansanopiston perustamisen taustalla vaikutti, kuten tapana oli, paikallisesta sivistyneistöstä koostuva toimikunta. Toimikunnan tärkeänä tehtävänä oli yhdistää tuleva kansanopisto ympäröivään yhteiskuntaan. ²³⁰ Itä-Hämeen kansanopiston toimikuntaan kuuluivat Koskipään kartanon emäntä Annie Boisman (ent. von Gerden, o.s. Winter), kappalainen Kustaa M. Martin, tilanomistaja Johan V. Uotila, kanttori N. Rinne sekä rouva Rosa Skogster. ²³¹ Voimakkaana taustavaikuttajana toimi Annie Boismanin sisko, kirjailijatar Maila Talvio ²³².

²²⁸ Karjula 1998, 47.

²²⁹ Hyvönen 1913, 29.

²³⁰ Karttunen 1979, 30–31.

²³¹ Martikainen 1996, 10–16.

²³² Tulio 1963, 350–360.

Vastaperustetun Itä-Hämeen kansanopiston (Kuva 10) kantavana perusajatuksena oli sivistää suomalaista maalaiskansaa ja kasvattaa täten ”kunnan ihmisiä ja raatajia isänmaamme vainioille”, kuten opiston ensimmäinen johtaja Mikko Erich avajaispuheessaan lausui. Opetus korosti historian tärkeyttä, mutta sen päätavoitteena oli herättää opiskelijoiden aito into maalaiselämän vaatimiin toimiin, kuten maatalouteen, käsitöihin sekä yleisiin taloustoimiin.²³³

Kuva 10. Ekon kartanon fasadi 1910-luvulla. Etualalla nähdään kukkiva syreenipensas sekä omenapuu. Kuva: Itä-Hämeen opiston arkisto.

Itä-Hämeen kansanopisto oli ensimmäisten Suomeen perustettujen kansanopistojen joukossa. Lähinnä pohjoismaalaiseksi ilmiöksi jäänyt kansanopistoaate saapui Suomeen 1800–1900-lukujen taitteessa. Kansanopistoaate on alkujaan tanskalaisen piispa Nikolai Grundtvigin (1783–1872) kehittänyt luokkayhteiskunnan alimpiin luokkiin suunnattu uskonnollissävyytteinen ja opetuksellinen liike. Grundtvigiläisen opin mukaan kansanopisto on nuorisokoulu, jossa elävällä sanalla tulee olla keskeinen vaikutus. Opettajien persoonallisuus ja puheenlahjat toimivat herättäjinä sekä nuorten henkisten voimien avaajina. Kansanopistojen opeilla oli tarkoitus sivistää koko kansakuntaa ja kaventaa sillä tavalla eliitin ja maalaisväestön välistä kuilua.²³⁴

²³³ Martikainen 1996, 10–19.

²³⁴ Karttunen 1979, 9–11, 23.

Alkuvuosikymmenten aikana kaikissa Suomen kansanopistoissa johtajien ja opettajien vaihtuvuus oli suuri²³⁵. Näin oli myös Itä-Hämeen opistossa. Hartolassa syyksi mainittiin usein syrjäinen sijainti sekä hankalat kulkuyhteydet. Yleisesti syyksi on esitetty kansanopistoihin liitettyä vapaata, organisoimatonta opetustyyliä, joka korosti opettajan persoonaa liiaksi. Opettajien henkilökohtaisia mieltymyksiä sallivan kansanopistopedagogiikan perusajatuksena oli mukauttaa opetussuuntaukset myös paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi unohtamatta kuitenkaan niin sanottuja grundtvigiläisiä henkisen kasvun periaatteita.²³⁶

Itä-Hämeen opisto kärsi myös oppilaspulasta ja jatkuvista talousvaikeuksista. Hartola oli tyypillinen maatalousvaltainen kylä. Vaikka opetus oli mukautettu maata viljelevän talonpojan tarpeisiin sopivaksi, yleinen innostus opintoihin ei aluksi syntynyt toivotulla tavalla. Suomi oli kuitenkin vielä 1900-luvun alussa melko kehittymätön ja maatalousvaltainen maa. Luku- ja kirjoitustaidottomuus oli erityisesti maaseutuväestön keskuudessa yleistä.²³⁷

Maaseudun ytimessä sijaitsevan Itä-Hämeen kansanopiston toiminnan turvaajaksi perustettiin kannatusyhdistys. Kannatusyhdistyksen näkyvänä taustavaikuttajana toimi Hartolasta kotoisin oleva kirjailijatar Maila Talvio.²³⁸ Kannatusyhdistys lunasti vuonna 1914 Ekon kartanon 400 hehtaarisin tilan itselleen. Tultaessa vuoteen 1915 talousvaikeudet olivat kasvaneet niin suuriksi, että opiston kannatusyhdistyksen valtuuttama johtokunta päätti myydä ison osan tilasta. Opistolle jäivät kartanon päärakennus, kaksi sivurakennusta ja joen rannalla oleva saunarakennus sekä näiden ympärillä olevat noin kolme hehtaaria käsittävät tonttimaat. Näiden omistus vahvistettiin kuitenkin vasta vuonna 1923.²³⁹

²³⁵ Karttunen 1979, 30–31.

²³⁶ Karttunen 1979, 31–100.

²³⁷ Karttunen 1979, 12–28.

²³⁸ Martikainen 1996, 10–35.

²³⁹ Martikainen 1996, 44–44, 53.

1.6 Itä-Hämeen opiston puutarhan vaiheet

Kansanopistojen tarkoitus oli nostaa kansakunnan sivistyksen tasoa opettamalla lähinnä vähävaraista maalaisväestöä. Kansanopistojen opetus tähtäsi henkiseen kasvuun, mutta lisäksi niissä opetettiin käytännön taitoja maaseudun tarpeisiin. Tällaisia tuntimääräisesti vähemmistöön jääviä käytännön taitoja edusti muun muassa maanviljelyksen osana puutarhahoito.²⁴⁰ Puutarhanhoito keskittyi enimmäkseen hyötykasviviljelyyn. Siksi maaseudun oppilaitoksissa oli usein laaja hyötykasvipuutarha.

Ekon kartanon katsotaan olleen melko pahasti ränsistynyt sekä rakennuskannan että erityisesti puutarhan osalta, kun kansanopisto aloitti toimintansa vuonna 1908 (Kuva 11). Kartanon huono kunto ja yksityisen aateliskodin muuttaminen yleiseksi oppilaitokseksi sekä asuntolaksi toivat lisähaasteita vastaperustetun kansanopiston rehtorille ja opettajakunnalle.²⁴¹

Kuva 11. Ekon kartano sivurakennuksineen tulosuunnasta kuvattuna vuonna 1908. Päärakennuksen edessä kasvavat lehmukset erottuvat jo suurina puina. Miespihan sivurakennukset ovat 1700-luvulta. Kuva: Itä-Hämeen opiston arkisto.

²⁴⁰ Karttunen 1979, 15–90.

²⁴¹ Martikainen 1996, 16, 22–59.

Johtajilla ja opettajilla oli merkittävä vaikutus kansanopiston opetuksen painotuksiin. Ensimmäinen johtaja oli Maila Talvion esittämä Mikael Enrich. Hän oli vasta 19-vuotias tullessaan valituksi virkaan. Enrichin johdolla kansanopistossa tavoiteltiin kansallista ja yleisinhimillistä sivistystä. Yhteiskunnallisten aineiden ja uskonnon lisäksi kansanopistossa annettiin suurta painoarvoa ympäröivälle elinkeinolle, maataloudelle. Emäntäkoulun puolella kehitettiin emännyyteen liittyviä taitoja, esimerkiksi käsitöiden tekemistä.²⁴²

Enrich järjesti kansanopiston oppilaiden kanssa keskustelutilaisuuksia, joissa harjoitettiin opetettavan aiheen lisäksi mielipiteen ilmaisua, puheenpitoa ja kirjoittamista. Niissä pohdittiin erilaisia ajankohtaisia aiheita, ja niistä laadittiin tarkat pöytäkirjat. Puutarhanhoitoon liittyviä pöytäkirjoja on muun muassa hyötypuutarhaviljelyn ravinto-opillisesta terveellisyydestä, maatalouden sivuelinkeinoista, kuten puutarhan, mehiläisten ja kaniinien hoitamisesta, sekä keittiökasvien tarpeellisuudesta. Myös erilaisista kasvitaudeista keskusteltiin runsaasti.²⁴³

Vuodelle 1911 päivätty puutarhakeskustelu jakaa puutarhan aluksi kolmeen osaan, jotka ovat keittiö-, hedelmä- ja koristepuutarha. Keskustelussa pohdittiin kiivaasti ”kyökki-kasvien” ja koristepensaiden keskinäisiä suhteita sekä yleistä tarpeellisuutta. Kaikista osa-alueista kaivattiin lisää neuvoja ja opastusta. Kukkapuutarhojen katsottiin olevan naisten joutavia touhuja, joita oikean maalaismiehen ei tule edes yrittää ymmärtää. Ihanepuutarhoihin kuuluvia lehtimajoja vastustettiin niiden suomen lepopaikan vuoksi. Puutarhan ei katsottu pysyvän kunnossa lepäilemällä. Lisäksi kehoitettiin välttämään marjapensaiden kasvatusta pensaita vaivaavien homeiden vuoksi. Johtaja Enrichin opastuksella todettiin muun muassa tupakan kasvattamisen olevan erityisesti taloudellisesti kannattavaa. Keskusteluissa tuli ilmi myös etelärinteen suotuisuus erityisesti keittiö- ja hedelmäpuutarhan kasvatuspaikaksi. Myös kuusiaidan sijoittumisen viljelysten pohjoispuolelle tiedettiin lämmittävän kasvatusalueita.²⁴⁴

²⁴² Martikainen 1996, 10–100.

²⁴³ Itä-Hämeen kansanopiston oppilaitten keskustelupöytäkirjat.

²⁴⁴ Itä-Hämeen kansanopiston oppilaitten keskustelupöytäkirjat nro 88.

Enrichin lähdettyä vuonna 1912 uudeksi johtajaksi valittiin urheilullinen Lauri Merikalio. Vuonna 1913 johtajan virkaan valittiin Lauri Pohjanpää, joka tunnettiin myöhemmin runoilijana. Hänen saapuessaan opistolle ”kolisevan tyhjissä huoneissa ei ollut ristiäsielua, asuntooni ikkunat olivat rikki, sisälle satoi.” Opiston taloudellinen tilanne oli edelleen heikko. Se näkyi muun muassa rakennuskannan jatkuvana rapistumisena.²⁴⁵

Vuonna 1915 johtoon saatiin Impi ja Otto Sirkka Tuusulan kansanopistosta. Heitäkin tehtävään esitti Maila Talvio. Siihen aikaan, kun Sirkat aloittivat toimintansa kansanopistossa, kartanon vanha puutarha oli surkeassa kunnossa. Sirkat kertovat, että kukka-maahan oli kylvetty kauraa ja monivuotista nurmikkoa. Toisaalta he kuvailevat, miten upea koivukuja loi ylvään saapumisreitit harvinaisen kauniille kartanolle, jota ympäröivät jalot lehtipuut, lehmukset ja tammet. He esittävät huolensa puutarhan hyvän hoidon tärkeydestä ja rappion välttämistä. Kansanopiston lentolehtisessä julkaistussa pamflettissa Ekon kartanon puolesta Sirkat arvelevat kartanon puutarhan olleen aikoinaan seudun arvokkain ja kaunein. Puutarhansuunnittelijalla katsotaan olleen ”valistunut silmä ja arvokas kauneuden ymmärrys”. Sirkat arvioivat kaiken jalon ja hennon jo hävinneen ja esittivät huolensa puutarhan tulevaisuudesta. Sirkat halusivat kansanopiston puutarhasta jälleen ihailun ja rakastetun mallipuutarhan²⁴⁶.

Sirkat toivat Hartolaan mukanaan uusia oppeja, esimerkiksi puutarhaviljelyä.²⁴⁷ He keskittyivät opetuksessa käytännön aineisiin, grundtvigilaisuutta unohtamatta. Käytännön opetusta toteutettiin erityisesti kesäaikaan talous- ja kasvitarihakurssein. Kesäkursseilla opiskeltiin muun muassa hedelmäpuiden hoitoa.²⁴⁸ Sirkat toteavat, että opiston alueella oli vuonna 1915 vieläkin melko rikas marjapensas- ja hedelmäpuulajisto²⁴⁹.

Sirkkojen aikana myös kansanopiston elävän sanan aatteen mukaiset säännölliset keskustelutilaisuudet pöytäkirjoineen jatkuivat. Puutarha-aiheisissa keskusteluissa korostui yhä puutarhan hyötyajattelu. Taloudellisuus ja tarpeellisuus olivat ajan hyveitä myös puutarhahoidossa. Vuodelta 1915 olevassa keskustelupöytäkirjassa pohdittiin maatalou-

²⁴⁵ Martikainen 1996, 10–40.

²⁴⁶ Sirkka 1915b.

²⁴⁷ Itä-Hämeen kansanopiston omaisuuden luettelokirja 1917.

²⁴⁸ Martikainen 1996, 60–65.

²⁴⁹ Sirkka 1915b.

den sivuelinkeinoja, kuten kanojen ja mehiläisten kasvatusta ja puutarhanhoitoa. Tilaisuudessa kaivattiin jälleen neuvoja puutarhan järjestämiseen. Todettiin, että niitä saatiinkin jo muun muassa marttayhdistyksiltä ja kiertäviltä puutarhaneuvojilta. Kasvitaudit, puutarhan järjestäminen, jatkohoito ja sadon hyötykäyttö askarruttivat nuoria innokkaita oppilaita. Koettiin myös, että erityisesti vanhempi väestö piti puutarhanhoitoa joutavana ja turhanpäiväisenä pienen maapalan kuokkimisena.²⁵⁰

Sirkkojen aikana kansanopisto, Maatalousseura sekä Marttayhdistys järjestivät opistolla kesäkursseja hyötykasviviljelyn tärkeydestä. Kurssien opeilla tähdättiin pienten uudistaloasukkaiden elämänlaadun parantamiseen ja terveyden edistämiseen. Kurssilaisia valistettiin porkkanan, sipulin ja marjojen viljelystä. Kurssit olivat menestyksekkäitä, ja samalla opiston omakin puutarha alkoi elpyä. Puutarhainnostuksen myötä opistolle hankittiin myös runsaasti erilaisia puutarhanhoitovälineitä. Tällainen oli muun muassa vuonna 1917 hankittu ruohonleikkuri. Kurssit olivat opistolle myös taloudellisesti kannattavia.²⁵¹ Kursseilla opetettiin esimerkiksi hyötykasvien kuivaamista, kerrottiin tyyppillisimmistä kasvitaudeista ja esiteltiin uusia kasveja, kuten tomaatteja. Tomaattien kerrottiin olevan liki marjakasvien veroisia, mutta niiden makuun tottuminen vaati opettelua.²⁵²

Sirkkojen opetuksen kulmakivenä tanskalaisen mallin mukaan oli tulla hyväksi ja kunnan ihmiseksi työnteolla – ei hetken huvituksilla vaan vapaaehtoisella raadannalla. Myös henkisen kasvun tärkeyttä korostettiin ja kirjanoppineisuutta puolustettiin mainostamalla, että opistolaisista on vielä opintojenkin jälkeen ruumiilliseen työhön²⁵³. Kansanopiston juurtuminen alueelle katsotaan Sirkkojen ansioksi. Kansanopistosta oli muodostumassa alueen henkinen ja sivistyksellinen keskus.²⁵⁴

Otto Sirkan jälkeen opiston johtajaksi valittiin vuonna 1921 Aino Voipio. Voipion aikana raittiuden ja rehellisyyden aatteet ottivat jalansijaa opiston henkisessä ilmapiirissä. Voipio jäi virkavapaalle vuosiksi 1922–1923. Hänen tilalleen valittiin uskonnollisuutta korostava teologi Erkki Krohn (myöh. Kurki-Suonio).²⁵⁵

²⁵⁰ Itä-Hämeen kansanopiston oppilaitten keskustelupöytäkirjat nro 90.

²⁵¹ Martikainen 1996, 61–75.

²⁵² Kasvitarhakurssi 1919.

²⁵³ Sirkka 1915a.

²⁵⁴ Martikainen 1996, 70.

²⁵⁵ Martikainen 1996, 75–83.

Voipion virkavapauden aikana 19. tammikuuta 1923 opiston päärakennus tuhoutui täydellisesti tulipalossa. Tulipalossa tuhoutuivat muun muassa Voipion keräämät paikallis-historialliset aineistot. Voipio oli kerännyt mahdollisesti tulevaa museota varten laajat määrät Hartolan ja alueen kartanoiden paikallishistoriaa sekä arkeologista materiaalia. Koska aineisto oli keskitetty yhteen paikkaan, palossa tuhoutui huomattava määrä Hartolan historiaan liittyvää aineistoa.²⁵⁶

Palaneen päärakennuksen tilalle alettiin välittömästi rakentaa uutta rakennusta. Uusi Kaarlo Borgin suunnittelema klassismia edustava päärakennus valmistui vanhan päärakennuksen paikalle 16. joulukuuta 1923.²⁵⁷ Rakennushankkeen keskeisinä toimijoina olivat kyläläiset, jotka nyt olivat ottaneet kansanopiston vihdoinkin omakseen. Työ ja materiaalihankinnat toteutettiin erilaisten rahalahjoitusten ja lainojen avulla.²⁵⁸ Hyötypuutarha pidettiin hyvässä kunnossa, vaikka päärakennus sai odottaa maalia vielä vuosia (Kuva 12).²⁵⁹

Kuva 12. Itä-Hämeen juuri valmistunut opistorakennus vuonna 1924. Kuva: M. Hyysti.

²⁵⁶ Martikainen 1996, 80–83.

²⁵⁷ Alho & Tervonen & Översti 1998.

²⁵⁸ Martikainen 1996, 86–99.

²⁵⁹ Martikainen 1996.

Arvostettu johtajatar Voipio viihtyi opistolla vuoteen 1928. Sen jälkeen johtajaksi palkattiin Antti Hämäläinen. Hämäläistä seurasivat pian Meriläinen, Tupala ja Koski-luoma. Johtajat vaihtuivat, mutta Itä-Hämeen opisto oli vakiinnuttanut paikkansa kansan keskuudessa. Kansanopiston oppilaina olikin 1920- ja 1930-luvuilla enimmäkseen lähiseudun maanviljelijöiden ja pientilallisten lapsia.²⁶⁰ Opetustoiminta jatkui pääosin ennallaan, ja rakennuskanta sekä puutarha jatkoivat elpymistään.

Kuva 13. Opisto puiston puolelta 1930-luvulla. Tummana hahmona keväisen puutarhan keskellä erottuu sembramänty. Kuva: Itä-Hämeen opiston arkisto.

Vuonna 1932 johtajaksi valittiin maisteri Erkki Virta. Tiukkakurisen miehen maineessa olleen Virran aikana liikunnasta tuli yksi opiston keskeisistä aineista. Oppilaiden keski-ikä alkoi nousta, ja iso osa oppilaista alkoi olla jo aikuisia. Koko maata koskeva yleinen pula-aika leimasi erityisesti opiston 1930-luvun alkupuoliskon toimintaa.²⁶¹ Henkilökunnan suuresta vaihtuvuudesta ja yleisestä pula-ajasta huolimatta opiston taloudellinen tilanne vakiintui 1930-luvun puolenvälin jälkeen. Tämä heijastui niin rakennusten kuin puutarhankin kuntoon. Sirkkojen aloittama puutarhainnostus jatkui, ja puutarha kukoisti mallikelpoisesti 1930-luvulla (Kuvat 14 ja 15).

²⁶⁰ Martikainen 1996, 125.

²⁶¹ Martikainen 1996, 113.

Kuva 14. Opiston puutarha puiston puolelta kuvattuna vuonna 1933. Puiston puolella sijaitseva istutusympyrä näyttää mukailevan Ekon kartanon aikaista istutusympyrää. Kuvan edustalla nähdään vaahtera. Kuva: E. Saxberg.

Kuva 15. Ilmakuva Itä-Hämeen opiston alueesta noin 1930-luvun alussa. Kaksi symmetristä rakennusta, jotka yhdessä opiston päärakennuksen kanssa muodostavat niin sanotun miespihan, ovat tietävästi alun perin 1790-luvulta ²⁶².

²⁶² Stjernvall-Järvi 2007, 87.

Rakennukset rajaavat hyötypuutarhan miespihan sivuille. Siksi pääsisäänkäynti ja sen leveät kulkuväylät jäävät selkeiksi. Kuvien perusteella hyötykasvipuutarhan ja sen suurien omenapuu- ja marjapensasrivien osuus oli huomattava. Laajat nurmialueet olivat avarat ja hyvin hoidetut. Nurmialueilla kasvoi vanhoja kartanon aikaisia jalopuita, kuten tammia ja kapealatvaisia siperianpihtoja. Laajaa piha-aluetta rajasivat osittain myös leikatut pensasaidat. Pihapiiriin oli raivattu urheiluhenkisten Sirkkojen arvomaailman mukaisesti tilaa myös ulkoilmaurheilulle, kuten pallopeleille.²⁶³ Tiestö ja saapuminen opistolle oli vielä suurin piirtein 1800-luvun mallinen. Päätie saapui päärakennukselle kohtisuoraan ja haarautui sen jälkeen kahdeksi alueen taakse kiertäväksi tieksi. Myös opiston päärakennukseen johti kaksi sisääntulotietä. Kuva: Itä-Hämeen opiston arkisto.

Puutarhan suunnittelusta ja perustamisesta on oletettavasti vastannut kulloinenkin johtaja yhdessä opettajakuntansa kanssa. Itä-Hämeen arkistoista löytyy kuitenkin kaksi opistolle laadittua pihasuunnitelmaa. Toinen suunnitelma on vuodelta 2007 ja toinen vuodelta 1936. Vuoden 1936 suunnitelma on oletettavasti tilattu johtaja Erkki Virran aloitteesta. Puutarhasuunnitelman tilaaminen saattoi liittyä presidentin vierailuun, joka järjestettiin muutamaa vuotta myöhemmin. Suunnitelman on laatinut 30.9.1936 hämeenlinnalainen Veli Sorma²⁶⁴. Puutarhateknikon koulutuksen saanut Sorma toimi Hämeenlinnan kaupunginpuutarhurina ja suunnitteli muun muassa Lepaan puutarhaoppilaitoksen puistoja²⁶⁵. Veli Sorma menehtyi talvisodassa vuonna 1940²⁶⁶. Valokuvista ja muista tiedoista päätellen suunnitelman toteutus jäi hyvin vähäiseksi.

Jälleen kerran johtaja vaihtui. Vuonna 1937 toimeen valittiin Antti Vuorinen, joka viihtyikin pestissään aina vuoteen 1972 asti. Sodista huolimatta Vuorisen kansanopiston aika oli vakiintunutta.²⁶⁷ Kansanopistoon tuli uusia aineita, kuten vapaaehtoinen maanpuolustus, ja erilaisia harrastekerhoja, kuten sähkö- ja radiokerho. Suuri juhlahetki koettiin, kun presidentti Kyösti Kallio puolisonsa Kaisan kanssa osallistui opiston 30-vuotisjuhliin vuonna 1938. Johtaja Vuorinen piti juhlien tervetuliaispuheen, jossa hän esitteli kansanopiston merkitystä alueelle. Hänen mukaansa maatalouden uudistuminen ja pientilojen olojen paraneminen olivat yhteydessä kansanopiston kansan syviä rivejä siivistävään toimintaan.²⁶⁸

²⁶³ Martikainen 1996, 61.

²⁶⁴ Sorma 1936, liite 1.

²⁶⁵ Jukarainen 2014, 14.

²⁶⁶ Sotasampo.

²⁶⁷ Numminen 2019.

²⁶⁸ Martikainen 1996, 130–135.

Tilastot kertovat, että 1930-luvulla opiston hyötypuutarhassa tapahtui muutoksia. Arkistot ovat osittain tuhoutuneita ja siksi vajaita. Niistä kuitenkin selviää, että vuonna 1934 alueella kasvoi 28 omenapuuta ja 120 marjapensasta. Vuonna 1939 vastaavat luvut olivat 32 ja 130. Poikkeuksellisen kovan talven jälkeen vuonna 1940 hedelmäpuita ei enää ollut merkitty yhtään kappaletta mutta marjapensaita oli yhä 120. Hedelmäpuiden ei myöskään ole merkitty tuottaneen satoa vuosina 1940–1945.²⁶⁹ On oletettavaa, että enin osa opiston hedelmäpuista paleltui, kuten muuallakin Suomessa, sotavuoden 1939–1940 ennätyskylmän talven takia. Perimätiedon mukaan paikallinen eläinlääkäri, myös biologin koulutuksen saanut Axel Hårdh varttoi ja istutti osan nykyisistä omenapuista 1940–1950-luvuilla²⁷⁰.

Sotien jälkeiset vuodet vaikuttivat myös kansanopiston toimintaan. Kesti hetken, ennen kuin opetus taas vakiintui. Opisto lakkautti erilaiset kesäkurssit, kuten kotitalouskoulun. Vuonna 1947 uusi kansanopistoasetus pyrki yhtenäistämään kansanopistojen opetuksen. Uudistuksessa pääpaino annettiin humanistisille aineille, esimerkiksi historialle ja yhteiskuntaopille. Käytännön aineita pyrittiin vähentämään.²⁷¹

Vuonna 1949 päärakennuksen itäpuolelle rakennettiin kasvihuone²⁷². Kasvihuonetta käytettiin vielä 1980-luvulla ekologisen linjan toiminnassa²⁷³. Myöhemmin se on purettu tarpeettomana pois. Vuonna 2020 kasvihuoneen paikalla oli muutaman neliön kokoinen kausikasvihuone.

Kansanopisto toimi 1950- ja 1960-luvuilla kansakoulun jatkokouluna sekä hetken myös Hartolan kunnan keskikouluna. 1950-luvulla alkoi toimia runsaasti erilaisia kerhoja, muun muassa sähkömieskerho ja liikennekerho. 1960-luvulla mukaan tulivat erilaiset kesäkurssit, kuten kielikurssit.²⁷⁴ Vuorisen pitkän kauden jälkeen johtajaksi valittiin vuonna 1972 Kari Pääskynen. Pääskynen esitti, että kansanopisto muutettaisiin valta-

²⁶⁹ Itä-Hämeen kansanopiston taloustilastot 1934–1945.

²⁷⁰ Järvinen 2020.

²⁷¹ Martikainen 1996, 144–146.

²⁷² Alho & Tervonen & Översti 1998.

²⁷³ Numminen 2020

²⁷⁴ Martikainen 1996, 145–153.

kunnalliseksi koulutuskeskukseksi, kansankorkeakoulumaiseksi suuropistoksi. Han-
ketta jatkoi seuraavana vuonna 1973 rehtorin virkaan valittu Risto Numminen. Nummi-
sen aikana kansanopisto muuttui aikaansa seuraavaksi aikuisoppilaitokseksi.²⁷⁵

Opistolla järjestettiin 1980-luvulla runsaasti erilaisia lyhytkursseja, kuten maamme en-
simmäinen elävän ravinnon kurssi. Vuonna 1982 perustettiin ekologisen elämäntavan
linja. Sille lisätiloiksi saatiin vuokralle Maila Talvion perustama Niemen esikuva- ja
koetila, joka sijaitsi Tainionvirran vastakkaisella rannalla. Ekolinjan Niemen tilalla suo-
rittamat viljelyt tuottivat runsaasti vihanneksia. Tila tuotti jopa voittoa myydessään vi-
hanneksia, erityisesti yrtejä, lahtelaiselle Tuoretukulle. Tilan päätuotteeksi tuli kahden
hehtaarin alalla luonnonmukaisesti viljelty peruna.²⁷⁶

Rehtori Nummisen aikana alueelle tehtiin huomattavia uudistuksia. Sinne muun muassa
rakennettiin asuntoloita. Vuonna 1978 kartanon puistoon valmistui Puistola-niminen
oppilasasuntola (Kuva 16). Vuonna 1983 kunnostettiin puutarhan huvimaja, joka oli ra-
kennettu oletettavasti vuonna 1873. Huvimaja sijaitsee puiston puolella aksiaalisessa
linjassa Kurenlahdentien kanssa. Kurenlahdentieltä on ollut avoin tienäkymä suoraan
Jääsjärvelle asti. Vuonna 1984 kartanon puiston takareunaan valmistui Yölintu-niminen
oppilasasuntola. Opettajillekin rakennettiin opettaja-asuntola maa-alueelle, jonka opisto
oli hankkinut lähistöltä.²⁷⁷

Kuva 16. Vuonna 1974 rakennettu asuntola Puistola. Kuva: C.W., 2020.

²⁷⁵ Martikainen 1996, 156–164.

²⁷⁶ Martikainen 1996, 167–170.

²⁷⁷ Opisto osti 9 000 neliömetrin alan Paavo Nyrjältä vuonna 1980.

Vuonna 1985 opisto osti Ekon kartanon alkuperäisen 1700-luvulta olevan navetan. Navetan ympärille valmistui vuonna 1990 Linna-hotelli. Siihen kuuluu ravintola, hotelli, oppilasarunnot, liikuntatiloja ja uimahalli (Kuva 17). Navettahotelli sijaitsee entisen karjapihan alueella.

Kuva 17. Navetasta 1990-luvulla rakennettu Linna-hotelli. Kuva: C.W., 2020.

Tultaessa 2000-luvulle rehtorit ja opettajat ovat vaihtuneet useaan kertaan. Jokaisesta eletystä vuodesta lienee jäänyt jokin muisto opiston alueelle. Tällainen maisemallinen muisto on jäänyt esimerkiksi vuonna 2004 Hartolassa järjestetyistä loma-asuntomesuista. Messualue sijaitsee Itä-Hämeen opiston välittömässä läheisyydessä. Messujen vuoksi kunta päätti kunnostaa Ekon historiallisen, yli 600 metriä pitkän, peltoja halkooneen koivukujan (Kuva 18). Koivukujan osittain rajoittuva, vuonna 1984 perustettu Hartola Golf antaa Ekon alueen sisääntulolle myös oman merkityksensä²⁷⁸. Golfkentän avarat ja hyvin hoidetut maisemat luovat alueelle maisemallisesti avoimen tunnelman. Maaseudulle tyypillistä maisematilojen umpeenkasvun ongelmaa ei golfkenttien vuoksi opiston saapumistiellä esiinny.

²⁷⁸ Hartola Golf.

Kuva 18. Itä-Hämeen opistolle johtava yli 600 metriä pitkä koivukuja istutettiin uudelleen vuonna 2004. Kuva: C.W., 2020.

Vuonna 2007 opiston ydinpuutarhan alueelle tilattiin tilankäyttö- ja kasvillisuussuunnitelma hortonomi Marjaana Meuroselta²⁷⁹. Puutarhasuunnitelman tilaaminen liittyi oletettavasti seuraavana vuonna pidettävään 100-vuotisjuhlaan. Suunnitelmaa ei kuitenkaan koskaan toteutettu. Itä-Hämeen opiston 100-vuotisjuhlan kunniaksi ja Maila Talvion muistoksi opiston pääsisäänkäynnin edustalle tilattiin vuonna 2008 tilataideteos. Elämänkirja-nimisen teoksen suunnittelija on hartolalainen Martti Hyppänen²⁸⁰.

Tällä hetkellä Itä-Hämeen opisto muodostuu kansanopistosta, vuonna 1987 perustetusta lukioista, kansalaisopistosta sekä musiikkikoulusta. Opiskelijat tulevat pääosin muualta Suomesta, toisin kuin opiston alkuaikoina. Opiston toimintaa ylläpitää Itä-Hämeen kansansivistystyönsäätiö pitkäaikaisine hallituksineen²⁸¹. Itä-Hämeen kansansivistystyönsäätiön omistamat noin 10 hehtaarin alueet muodostuvat kartanon päärakennuksesta ja sen välittömässä läheisyydessä olevista rakennuksista sekä sen ympärillä olevasta puutarhasta ja puistoalueesta ja lähimetsistä. Puutarhanhoito ei enää kuulu vakituisen

²⁷⁹ Meuronen 2007, liite 2.

²⁸⁰ Hyppänen.

²⁸¹ Itä-Hämeen opisto.

opinto-ohjelmaan. Tällä hetkellä opiston puutarhan hoidosta ja ylläpidosta vastaa siihen palkattu henkilö.

Kuva 19. Itä-Hämeen opisto puiston puolelta. Syksyisen puiston taustalla erottuu 1930-luvun kuvassa näkyvä pyöreälatvuksinen sembramänty. Kuva: C.W., 2020.

1.7 Suomalainen koulupuutarha

Suomalaisen koulupuutarhan historia kytkeytyy 1860-luvulla syntyneeseen kansakoululaitokseen. Kansakoulun tultua pakolliseksi oppivelvollisuuslain myötä vuonna 1921 sen opetukset läpäisivät koko kansakuntamme kirjon ²⁸². Kansakoulun tärkeänä taustahankkeena oli kunnollisen opettajankoulutuksen järjestäminen erityisissä opettajankoulutuslaitoksissa, seminaareissa. Opettajaseminaarien tehtävä oli kouluttaa monipuolisesti suuntautuneita opettajia suomalaisen koululaitoksen ensi askelille. Opettajien koulutuksen sisällön tuli vastata myös maatalousvaltaisen kansan syvimpien rivien arkielämän tarpeita. Lukutaidon ja historian lisäksi myös käytännön aineet saivat seminaareissa huomiota. Yksi tällainen käytännön aine oli puutarhanhoito. ²⁸³ Yhteiskunnallisten muutosten vuoksi varsinainen puutarhaopetus lopetettiin koululaitoksissa jo 1950-luvulla.

²⁸² Oppivelvollisuuden historia ja muutostarpeet.

²⁸³ Loennbeck 1890, 1–80.

Puutarhanhoidon tilalle tulivat seuraavien vuosikymmenten aikana erilaiset ympäristökasvatusmallit.²⁸⁴

Puutarhan merkityksellisyyttä opettajien koulutuksessa korosti myös suomalaisen kansakoulun isänä pidetty Uno Cygnaeus. Pappissukuun kuulunut, itsekin papin koulutuksen saanut Cygnaeus haki kansakouluuanteelle vaikutteita Keski-Euroopasta, etenkin saksankielisistä maista, kuten Sveitsistä. Cygnaeus näki, että tärkeä aloitusaskel kansakoulutoimintaa käynnistettäessä oli kunnollisen opettajankoulutuksen järjestäminen. Ensimmäinen suomalainen opettajien koulutuslaitos, Jyväskylän seminaari, perustettiin vuonna 1863. Seuraavalla vuosikymmenellä opettajaseminaareja perustettiin muun muassa Tammisaareen ja Uuteenkaarlepyyhyn.²⁸⁵

Opettajaseminaarien opetussuunnitelmilla katsotaan olleen suuri merkitys myös suomalaisen puutarhakulttuurin syntyyn ja leviämiseen kansalaisten keskuudessa. Opetuksellisen puutarha-anteen kannattajat tekivät paljon työtä juurruttaakseen puutarhaopetuksen seminaareihin²⁸⁶. Anna Karjulan Jyväskylän seminaarin puistohistoriaa käsittelevässä pro gradu -tutkielmassa kerrotaan Jyväskylän seminaarin keskittyneen alkuvuosikymmenten jälkeisen ajan erityisesti hyötykasviaanteen käytännön toteutukseen. Yhteiskunnallisestikin tärkeänä pidetyn hyötykasviaanteen viemisellä kansan syviin riveihin katsottiin olevan suuri aineellinen ja kasvatuksellinen merkitys.²⁸⁷

Kansakoulujen osuus kansakunnan sivistämisessä oli merkittävä. Kansakoulun keskeisenä tehtävänä oli opettaa luku- ja kirjoitustaitoa sekä yleissivistysaineita. Sveitsiläisen esikuvan mukaisesti myös käytännön aineilla oli suuri merkitys opetussuunnitelmia laadittaessa. Tällainen käytännön aine oli käsityö, joka piti sisällään myös esimerkiksi puutarhanhoidon.²⁸⁸ Puutarhanhoidolla katsottiin olevan kaupallisten ja esteettisten arvojen lisäksi monipuolista opetuksellista arvoa. Jotta voitaisiin luoda yhtenäinen opetuksellinen malli, koulutoimen ylihallitus määritteli seminaarien puutarhaopetuksen teoriapohjan ja antoi ohjeet käytännön toimista. Ohjeet julkaistiin vuonna 1913. Niissä käsiteltiin

²⁸⁴ Laaksonen & Lattunen-Tervo & Sannamo 2009, 8–13.

²⁸⁵ Loennbeck 1890, 1–85.

²⁸⁶ Kalervo 1913, 15–25.

²⁸⁷ Karjula 1998, 23–29.

²⁸⁸ Loennbeck 1890, 115–117.

muun muassa vierasperäisten viherkasvien opetuksellisuutta, kotoisten hyötykasvien tärkeyttä sekä mallipuutarhan merkitystä.²⁸⁹

Erityisesti maalaiskansakouluja varten suunnitellut seminaarien mallipuutarhat toimivat esikuvana suomalaiselle koululaitokselle²⁹⁰. Seminaareista mallipuutarhat siirtyivät osaksi maalaiskansakoulujen opetusta. Kansakouluista puutarhanhoidon tuli levitä eheyttävänä ja terveellisenä toimintana oppilaiden kotipihoihin. Puutarhanhoidon kytkeytymisessä ihmisen kaikkinaiseen hyvinvointiin oli kansainvälisiä esikuvamaita, kuten Englanti ja Saksa.²⁹¹ Koululaitoksen puutarhanhoito heijasteli myös yleistä yhteiskunnallista tilannetta. Puutarhakulttuuri oli koettu vielä 1700-luvulla pienen elitistisen yläluokan harrastukseksi.²⁹²

Tultaessa 1800-luvulta 1900-luvulle väestön yleinen lukutaito alkoi kehittyä. Tämä näkyi myös puutarhakulttuurin leviämisenä: alettiin julkaista alan lehtiä ja kirjoja, kehitettiin siirtolapuutarhaa, perustettiin varsinaisia puutarhaoppilaitoksia ja tietysti annettiin aiheesta opetusta kansakouluissa²⁹³. Suomen itsenäistymisen jälkeen vuonna 1918 voimaan astui niin sanottu torpparilaki eli laki vuokra-alueiden lunastamisesta. Uuden lain myötä torpparit saivat lunastaa viljelemänsä maat itselleen.²⁹⁴ Suuren maareformin myötä viljelysmaiden kuntoon alettiin kiinnittää huomattavasti enemmän huomiota. Tämä lisäsi osaltaan myös hyötypuutarha-aatteen leviämistä.²⁹⁵ Puutarhanhoito säilyikin kansakoulun sekä sitä ylemmän tason koulutuksen eli oppikoulun opetussuunnitelmissa 1950-luvulle saakka. Yhteiskunnalliset muutokset, kuten kaupungistuminen, vähensivät vähitellen puutarhaopetuksen tarvetta koko maassa.²⁹⁶

Koulupuutarha-aate kukoisti Suomessa 1890–1930-luvuilla. Selkeimmin se näkyi maalaiskansakoulujen puutarhoissa. Puutarhoja perustettiin kuitenkin ajan ihanteiden mukaisesti myös muihin oppilaitoksiin, kuten kansanopistoihin ja erilaisiin emäntäkouluihin.²⁹⁷ Yksi tällaisista oppilaitoksista oli Itä-Hämeen kansanopisto. Kansanopistot ovat

²⁸⁹ Karjula 1998, 62, 65–67.

²⁹⁰ Karjula 1998, 65.

²⁹¹ Hyvönen 1913, 22.

²⁹² Leskinen 2007, 4–8.

²⁹³ Leskinen 2007, 6–8, 57.

²⁹⁴ Laki vuokra-alueiden lunastamisesta 1918.

²⁹⁵ Leskinen 2007, 60–65.

²⁹⁶ Laaksonen & Lattunen-Tervo & Sannamo 2009, 8.

²⁹⁷ Punta 2014, 17–18.

eläneet muun koululaitoksen rinnalla heijastaen kunkin ajan yhteiskunnallisia aatteita ja tarpeita²⁹⁸. Vuosina 1945–1960 suomalainen yhteiskunta ja koululaitos muuttuivat paljon. Maaseudun perinteiset elinkeinot muuttuivat kaupungistumisen myötä harvinaisemmiksi. Tämä heijastui myös koulupuutarhoihin.²⁹⁹ Yksittäisten lyhytkurssien lisäksi yhtenäistä puutarhaopetusta ei yleisissä koululaitoksissa eikä kansanopistoissa nykyään enää ole. Siksi yleisen koululaitoksen hyötykasvimaat ovat hävinneet olemattomiin. Puutarha-alaan erikoistuneiden oppilaitosten mallipuutarhat sen sijaan jatkavat koululaitoksiemme puutarhahistoriaa.

Vuonna 1968 kansakoulu vaihtui peruskouluksi.³⁰⁰ Samalla puutarha-aate muuntui yleiseksi ympäristöaatteeksi. Ympäristönsuojelun merkitys korostui erityisesti tultaessa 1960-luvun lopulle. 1980-luvulla ympäristönsuojelu vaihtui koululaitoksessa ympäristökasvatukseksi, ja 1990-luvulla alettiin puhua kestävästä kehityksestä. Peruskouluista puutarhaopetus on näiden vuosikymmenien aikana hävinnyt käytännössä kokonaan, muutamia harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta.

1.8 Yhteenveto

Itä-Hämeen opisto sijoittuu jo rautakaudella hyväksi havaitulle asuinpaikalle. Opistolla on ollut suotuisat lähtökohdat sekä kartanopuutarhan että koulupuutarhan perustamisen ja menestymisen kannalta. Itä-Hämeen opiston puutarha on heijastanut oman aikansa yhteiskunnallisia valtahierarkioita sekä vallinneita käsityksiä siitä, miten puutarhan olisi tarpeen edistää siihen kohdistuneita odotuksia. Kartanokulttuuriin kuulunut säätyläisyys ja sitä tehostekeinona käyttänyt arkkitehtuuri ja sen muassa kartanoa ympäröivät puutarhat toimivat tietynlaisina vallan näyttämöinä alamaisille. Hartolassakin 1700- ja 1800-lukujen kartanoiden ja puutarhojen säätyläiselämä rajattiin ja erotettiin näkyvästi alamaisten elämäpiiristä. Tällaisina visuaalisina rajaamisen piirteinä voidaan nähdä yhä erillistaloksi sijoittuva kartanon päärakennus ja sitä ympäröivä, ympäristöstään selkeästi erottuva puutarha, rakennuksille johtavat tiestöt sekä kartanoihin keskeisesti liittyneet laajat viljelykset.

²⁹⁸ Karjula 2001, 138.

²⁹⁹ Karttunen 1979, 205.

³⁰⁰ Olkkonen 2017, 11–16.

Nykyäänkin Itä-Hämeen opiston alueella voidaan nähdä kartanokulttuurin piirteitä. Yksi niistä on opiston erillissijainti nykyisen Hartolan kylän välittömässä läheisyydessä. Opiston saapumisreitti on säilynyt maisemallisesti poikkeuksellisen avoimena ja muuttumattomana jo vuosisatojen ajan. Maaseudulle perinteistä umpeenkasvun vaaraa ei sisään tulossa ole havaittavissa golfkenttien hyvän ja säännöllisen hoidon ansiosta. Laakeiden golfkenttien taustalla, pitkän koivukujanteen päässä, mäen harjalla seisoo jyhkeä päärakennus sivurakennuksineen. Vuosisatoja vanha, kartanoarkkitehtuurille tyypillisesti järjestäytyneet hierarkkinen pihapiiri rakennuskantoineen sulkeutuu myös sitä ympäröivän historiallisen puutarhan vaikutuksesta³⁰¹.

Vanhon jalopuiden korkeat latvukset ja suipot ja kapeat pihtakuusien latvat piirtyvät horisonttiin vaihtuen pyöreiden, vihreälatvuksisten lehmusten sekä tammien muodostamiin pehmeisiin, pilvimäisiin hahmoihin. Ympäröivästä maisemasta selkeästi erottuvat vierasperäiset isot vanhat jalopuut viestittävät jo kaukaa, että nyt saavutaan johonkin erityiseen paikkaan. Opistolle johtava suora tie erottuu selkeästi Hartolan melko mutkittelevasta, maastoa mukailevasta kylätiestöstä, ja se on merkittävässä visuaalisessa roolissa koko kylälle saavuttaessa. Hierarkiaa korostaviksi tarkoitettut historialliset piirteet toimivat vielä nyky-yhteiskunnassakin.

Itä-Hämeen opiston koulupuutarhan visuaalisina piirteinä voidaan nähdä säännönmukaisesti jäsennehty hyötypuutarha-alueet. Säännöllisiin suoriin riveihin istutetut hedelmäpuut ja marjapensaat kertovat nykypolville yhden aikakauden ihannepuutarhasta. 1900-luvun alkuvuosikymmenten puutarhan hyötyajattelu kukoisti aina 1960-luvulle asti, jolloin hyötypuutarha-aate sai väistyä kaupungistumisen ja teollistumisen tieltä. Uuden, vähemmän fyysisen elämäntavan ja ulkoilman ihannoinnin myötä ylimääräisen liikunnan tarve alkoi korostua. Liikuntaharrastukset alkoivat näkyä myös puutarhasuunnittelussa. Itä-Hämeen opistonkin laakeita nurmikenttiä voitiin hyödyntää liikuntaharrastuksissa, kun niitä hoidettiin hyvin.

Nurmikentät ovat yhä kohtuullisessa kunnossa. Puutarhan tämänhetkinen tilanne on melko hyvä, mutta iso osa erityisesti puuvartisesta kasvillisuudesta on huonossa kunnossa. Osa puista on kärsinyt säännöllisen yksilöllisen hoidon puutteesta, osa on riutu-

³⁰¹ Stjernvall-Järvi 2007, 148–149.

nut umpeenkasvamisen aiheuttamassa ahtaudessa, ja joukko puita on tullut elämänkaarensa päähän. Alueen topografia, olemassa oleva tiestö puukujanteineen, kookkaat vanhat jalopuut sekä säännöllisissä muodostelmissa kasvavat hedelmäpuut muodostavat kuitenkin opistolle selkeän ja tunnistettavan monikerroksellisen historiallisen puutarhan olemuksen.

LÄHTEET

Alanko, Pentti & Hovi, Antti & Niinimäki, Heikki: Hartolan arvokkaat luontokohteet ja perinnemaisemat. Aldus Oy, Lahti, 2013. Haettu 31.10.2020.

<http://docplayer.fi/4328306-Hartolan-arvokkaat-luontokohteet-ja-perinnemaisemat.html>

Alho, Heli & Tervonen, Virpi & Översti, Irene: Itä-Hämeen kartanoinventointi. 1998. säilytyspaikka Lahden maakuntamuseo.

Almqvist, Greta: Kirje Itä-Hämeen opistolle vuonna 1986. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Arkeologinen kulttuuriperintö, Museovirasto. Haettu 29.10.2020.

<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnon-suojelu>

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas. Historiallinen puutarha. Haettu 24.11.2020.

<http://akp.nba.fi/wiki;historiallinen-puutarha>

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas. Kuppikivi. Haettu 29.10.2020.

<http://akp.nba.fi/wiki;kuppikivi>

Firenzen julistus. ICOMOS Suomen osasto r.y. Haettu 1.12.2020.

<https://icomos.fi/kansainvaelinen/julistukset-ja-suositukset/firenzen-julistus/>

Frondelius, Satu: *Louhisaaren kartanon puisto. Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide*. Julkaisuryhmä: Häyrynen, Maunu & Eskola, Taneli & Frondelius, Satu & Leskinen, Pekka. Viherympäristöliitto ry & Puutarhataiteen seura ry, Forssan Kirjapaino, Forssa, 2001.

Dahl, Kaj & Gardberg, Carl: *Suomen kartanoita*. Suomennos Savolainen, Irma. Otavan kirjapaino, Helsinki, 2001.

Hartola Golf. Haettu 9.11.2020.

<https://hartolagolf.com/kentta/>

Hartolan kirja. Toim. Korpilahti, Pirjo & Pessala, Pekka & Järvinen, Vesa & Viljakainen, Kaija. PP-Kirjat, Hartola, 1999.

Hautamäki, Ranja: *Portti puutarhaan: Historiallisten puutarhojen inventointiopas*. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 21, Edita Oy, Helsinki, 2000.

Hemgård, Gretel: *Urajärven kartanon maisemanhoitosuunnitelma*, 2015. Säilytyspaikka Urajärven kartanon arkisto.

Hossola, Antti: *Itä-Hämeen kirja*. Kotiseutulukemisto. Toim. Antti Vuorinen. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1959.

Hyppänen, Martti. Elämänkirja-veistos, Itä-Hämeen opisto, 2008. Haettu 10.11.2020.

<https://www.finnishdesigners.fi/portfolio/martti.hyppanen>

Hyvönen, M: *Koulupuutarha*. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1913.

Härö, Merja & Piispanen, Minna: *Suitian puisto ja puutarhat. Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide*. Julkaisuryhmä: Häyrynen, Maunu & Eskola, Taneli & Frondelius, Satu & Leskinen, Pekka. Viherympäristöliitto ry & Puutarhataiteen seura ry, Forssan Kirjapaino, Forssa, 2001.

Häyrynen, Maunu: *Suomalainen puutarha, Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide*. Julkaisuryhmä: Häyrynen, Maunu & Eskola, Taneli & Frondelius, Satu & Leskinen, Pekka. Viherympäristöliitto ry & Puutarhataiteen seura ry, Forssan Kirjapaino, Forssa, 2001.

ICOMOS Finland. Haettu 28.10.2020.

<https://icomos.fi/>

Itä-Hämeen opisto. Haettu 10.11.2020.

<https://ihop.fi/yleista/organisaatio/>

Itä-Hämeen kansanopiston oppilaitten keskustelupöytäkirjat, nro 88, vuodelta 1911. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Itä-Hämeen kansanopiston omaisuuden luettelo, 1917. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Itä-Hämeen kansanopiston taloustilastot, 1934, 1938, 1940, 1941, 1943, 1944, 1945. Säilytys Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Itä-Häme-lehti 28.12.1979. Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Itä-Häme-lehti 19.11.1977. Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Jukarainen, Kati: Lepaan puiston kehittämiskonsepti. Opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu, Lepaa, 2014. Haettu 26.10.2020.

<https://core.ac.uk/download/pdf/38103487.pdf>

Julistus arkeologisen perinnön suojelusta ja hoidosta, 1990. ICOMOS Finland. Haettu 29.10.2020.

<https://icomos.fi/kansainvaellinen/julistukset-ja-suositukset/julistus-arkeologisen-perinnon-suojelusta-ja-hoidosta/>

Juvelius, Einar W: *Sysmän pitäjän historia I–II. Aika 1800-luvun puoliväliin*. Etelä-Suomen Kirjapaino O.Y, Lahti, 1927.

Kalervo, Kalle: *Koulupuutarha-aatteen kehitys meillä ja muualla*. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki, 1913.

Kansakoulun historia. Tiimiakatemia. Learning network. Haettu 26.10.2020.

<https://taln.fi/kansakoulun-historia/>

Karjula Anna: Jyväskylän Seminaarin puutarha ja Seminaarinpuisto vuonna 1863–1934. Pro gradu -tutkielma, Taidehistorian laitos, Jyväskylän yliopisto, 1998.

Karjula, Anna: *Malliympäristöjä malli-ihmisille. Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide*. Julkaisuryhmä: Häyrynen, Maunu & Eskola, Taneli & Frondelius, Satu & Leskinen, Pekka. Viherympäristöliitto ry & Puutarhataiteen seura ry, Forssan Kirjapaino, Forssa, 2001.

Karttunen, Mauno Olavi: *Suomen kansanopisto 1889–1979*. Suomen kansanopistoyhdistys, Forssan kirjapaino, 1979.

Kasvitarhakurssi Itä-Hämeen kansanopistolla Hartolassa. Mainoslehti. Väänäsen kirjapaino, Heinola, 1919. Säilytyspaikka Itä-Hämeen arkisto, Hartola.

Kotus, Kotimaisten kielten keskus, Digitaalinen Nimiarkisto. Eko 1967.

Kulttuuriympäristömme.fi. Haettu 1.12.2020.

https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Tutki_ja_tutustu/Kasitteita

Kulttuuriympäristöselvitys. Jaakko Pöyry Infra, Hartolan kunta, Aurinkorannan ja ympäristön ranta-asemakaava, 2002. Säilytyspaikka Hartolan kunta.

Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa. Suomen ympäristöministeriö, Helsinki, 2013. Haettu 31.10.2020. Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa. Ympäristö.fi.

Laakso, Sari & Lattunen-Tervo, Mirka & Sannamo, Anne: *Luonnollista kasvua: Puutarhaopetus oppimisen ja kasvamisen tukena*. Ammatillinen korkeakoulu, Tampereen ammattikorkeakoulu, 2009. Haettu 2.11.2020.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/8026/Laakso.Sari_Lattunen-Tervo.Mirka_Sannamo.Anne.pdf?sequence=2

Laki vuokra-alueiden lunastamisesta, 1918. Haettu 2.11.2020.

<http://www.mlang.name/arkisto/torpparilaki.html>

Leskinen, Anni: *Kansakoulun kasvitarhan- ja maatalousopetukseen liitetyt ihanteet ja tavoitteet 1898–1939*. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia, Joensuun yliopisto, 2007.

Loennbeck, Gustaf: *Uno Cygnaeus, Suomen kansakoulun isä*. Weilin & Göösin osakeyhtiön kirjapaino, 1890. Haettu 1.11.2020.

https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=sP4pAAAAYAAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=kansakoulun+historia&ots=CRvzpqn4MF&sig=kBlvDswdbBN-JaLlv0n4fnlV9qwc&redir_esc=y#v=onepage&q=kansakoulun%20historia&f=false

Lönnqvist, Bo: *Vanhoja kartanoita Helsingin seudulla*. Ykkös-Offset, Vaasa, 1995.

Martikainen, Tapio: *Hartolan Opiston vaiheet: kansansivistystä vuodesta 1908*. Eos-kirjat, PP Kirjat, Hartola, 1996.

Merivuori, Tuula-Maria: *Bengt Schalin ja vuosisadan alun muotopuutarha. Hortus Fenicus – Suomen puutarhataide*. Julkaisuryhmä: Häyrynen, Maunu & Eskola, Taneli & Frondelius, Satu & Leskinen, Pekka. Viherympäristöliitto ry & Puutarhataiteen seura ry, Forssan Kirjapaino, Forssa, 2001.

Muinaisjäännösrekisteri. Arkeologiset kohteet. Hartola. Haettu 21.10.2020.

https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx

Numminen, Risto: *Itä-Hämeen opisto vuodesta 1776 – historiaa ja nykypäivää*. Haettu 21.10.2020.

https://drive.google.com/file/d/1xjKcKFUv_EUao-FGTmVjQkDfiNIGycu4/view

Olkkonen, Ville. *Peruskoulua vastaan: yksityisoppikoulut ja yhteiskuntajärjestys 1966–1975*. Väitöskirja, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, poliittinen historia, filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos, Turun yliopisto, 2017.

Opastaulu, Itä-Hämeen opiston puutarha. Opastaulu näyttää kasvillisuuden sijainnin ja kertoo pystyhanhikin (*Potentilla recta*) levinneisyydestä, 2020.

Oppivelvollisuuden historia ja muutostarpeet. OAJ. Haettu 1.11.2020.

<https://www.oaj.fi/politiikassa/oajn-oppivelvollisuusmalli/oppivelvollisuuden-historia-ja-muutostarpeet/>

Pirttinen, Juha: *Anjalan kartanon puisto ja puutarha. Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide*. Julkaisuryhmä: Häyrynen, Maunu & Eskola, Taneli & Frondelius, Satu & Leskinen, Pekka. Viherympäristöliitto ry & Puutarhataiteen seura ry, Forssan Kirjapaino, Forssa, 2001.

Punta, Mari: *Hyötyä ja kaunistusta: Keski-Suomen emäntäkoulun historiallinen puutarha*. Pro gradu -tutkielma, taidehistoria, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylä, 2014. Haettu 2.11.2020.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45153/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201501251174.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ruoff, Eeva: *Vanhoja suomalaisia puutarhoja*. Otavan kirjapaino, Keuruu, 2001.

Sirkka 1915a: Sirkka Impi & Otto: *Hartolan kansanopisto. Työsuunnitelma ym. tietoa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Osakeyhtiö, 1915. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Sirkka 1915b: Sirkka Otto: *Unta ja töitä*. Heinolan Uusi Kirjapaino, 1915. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola.

Sotasampo. Haettu 10.11.2020.

https://www.sotasampo.fi/fi/persons/person_p2612

Stjernvall-Järvi, Birgitta: *Kartanoarkkitehtuuri osana Tandefelt-suvun elämäntapaa*. Jyväskylän yliopiston väitöskirja, Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä, 2007.

Stjernvall-Järvi, Birgitta: *Kartanoelämää Itä-Hämeessä*. Suomen kirjakylä Oy, Gummerus kirjapaino Oy, 2009.

Suomen kaavoitusjärjestelmä. Varsinais-Suomen Liitto. Haettu 25.2.2021.

<https://www.varsinais-suomi.fi/fi/77-tehtaevaet-ja-toiminta/suunnittelu-ja-kaavoitus/180-suomen-kaavoitusjaerjestelmae-lyhyesti>

Suvijuhla II, Itä-Hämeen kansanopiston 25-vuotisjulkaisu 20.8.1933. Säilytyspaikka Heinolan kaupunginkirjaston varastokirjasto.

Tulio, Tyyni: *Maila Talvion vuosikymmenet, I osa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1963.

Tuominen, Taina: *Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide*. Julkaisuryhmä: Häyrynen, Maunu & Eskola, Taneli & Frondelius, Satu & Leskinen, Pekka. Viherympäristöliitto ry & Puutarhataiteen seura ry, Forssan Kirjapaino, Forssa, 2001.

Tynkkynen, Vilho: Maatalouden edistämistyötä Itä-Hämeessä 1797–1947. Hartolan maatalousseura, Lahden kirjapaino- ja sanomalehtiosakeyhtiö, Lahti, 1950.

Wager, Henrik: *Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö*. Päijät-Hämeen liitto. 2006. Haettu 29.10.2020.

<https://docplayer.fi/5061969-Pajjat-hameen-rakennettu-kulttuuriymparisto-henrik-wager.html>

Pihasuunnitelmat

Sorma, Veli: Kansanopiston puutarhasuunnitelma 30.9.1936. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola. Liite 1.

Meuronen, Marjaana: Itä-Hämeen opiston vihersuunnitelma 22.10.2007. Säilytyspaikka Itä-Hämeen opiston arkisto, Hartola. Liite 2.

Kartat ja kaavat

Aurinkorannan ja sen ympäristön ranta-asetakaava ja rantakaavan muutos 2002. Haettu 29.10.2020.

<https://kuntanetcloud01.cgisaas.fi/webgis.hartola/>

Pitäjäkartat, Maanmittaushallitus, Hartola, 3121 09 1a*. Haettu 23.11.2020.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6274442&fbclid=IwAR3SQJVMY6XUj-RKvdb1y5m20Yl-hi0Rgbbp45W2UTgm5T99Wa4T7dOPPR1k>

Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014. Haettu 29.10.2020.

<https://paijat-hame.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=a8160fa6c2714255bac8c07807256585>

Haastattelut

Järvinen, Vesa, Itä-Hämeen museon museonhoitaja. Keskustelua Ekon kartanosta, Muistiinpanot allekirjoittaneella, Hartola, 5.11.2020 ja 4.12.2020.

Varis, Jussi. Haastattelukävely, syksy 2020. Muistiinpanot allekirjoittaneella. Itä-Hämeen opisto, Hartola.

Liite 1. Pihasuunnitelma, Sorma, Veli, 1936.

